

(за підручником Олександри Глазової)

Українська мова

6

клас

I семестр

УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР
У74

Автори:

Марецька Л. П., кандидат педагогічних наук,
завідувач науково-методичної лабораторії української мови і літератури
Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія
неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор,
декан українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного
педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;
Окуневич Т. Г., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовознавства
Херсонського державного університету;
Чаловська М. В., учитель української мови і літератури вищої категорії,
учитель-методист Херсонської багатoproфільної гімназії № 20
імені Б. Лавренюва Херсонської міської ради.

Рецензенти:

Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент;
Кучма Т. І., учитель української мови вищої категорії, учитель-методист
Херсонського академічного ліцею при ХДУ.

**Українська мова. 6 клас. I семестр (за підручником
У74 О. П. Глазової) / Л. П. Марецька, К. Ю. Голобородько,
Т. Г. Окуневич, М. В. Чаловська / за ред. Є. П. Голобородь-
ко. — Х. : Вид. група «Основа», 2015. — 118, [2] с. — (Серія
«Мій конспект»).**

ISBN 978-617-00-2351-3.

У посібнику репрезентовано всі уроки української мови для I семес-
тру 6 класу за новою програмою 11-річної школи (за підручником О. П. Гла-
зової).

Метою створення цього посібника є бажання полегшити підготовку
вчителя до уроку, вивільнити час для творчої складової. Конспекти скла-
дено за чіткою структурою, містять основні етапи уроку, але можуть бу-
ти творчо доопрацьовані. Зручний формат перфорації дає можливість ви-
окремити конспект кожного уроку.

Для вчителів української мови й літератури загальноосвітніх шкіл,
керівників методичних об'єднань, студентів вищих навчальних закладів.

**УДК 37.016+811.161.2
ББК 74.26+81.2УКР**

ISBN 978-617-00-2351-3

© Марецька Л. П., Голобородько К. Ю.,
Окуневич Т. Г., Чаловська М. В., 2015
© Голобородько Є. П., за заг. ред., 2015
© ТОВ «Видавнична група «Основа», 2015

Зміст

Урок № 1	Краса й багатство української мови	5
Урок № 2	Урок розвитку комунікативних умінь № 1. Загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складники. Навчальне аудіювання тексту художнього стилю	7
Урок № 3	Урок розвитку комунікативних умінь № 2. Жанри мовлення: оповідання, замітка, повідомлення, план роботи, оголошення, особливості їхньої побудови	11
Урок № 4	Словосполучення й речення. Просте речення. Головні члени речення.	13
Урок № 5	Звертання, вставні слова, однорідні члени речення в простому реченні. Розділові знаки в простому реченні.	15
Урок № 6	Складне речення. Розділові знаки в складному реченні	17
Урок № 7	Пряма мова. Діалог. Розділові знаки при прямій мові й діалозі	19
Урок № 8	Структура тексту: зачин, основна частина, кінцівка; відоме й нове. Тема й основна думка тексту	21
Урок № 9	Види зв'язку речень у тексті: послідовний, паралельний (практично)	23
Урок № 10	Урок розвитку комунікативних умінь № 3. Текст, його основні ознаки. Структурні особливості тексту. Види зв'язку речень у тексті. Навчальне читання мовчки тексту-роздуму художнього стилю	25
Урок № 11	Урок розвитку комунікативних умінь № 4. Письмовий докладний переказ художнього тексту-роздуму	27
Урок № 12	Типи й стилі тексту. Поняття про офіційно-діловий стиль	29
Урок № 13	Контрольний диктант. Контрольне читання мовчки текстів монологічного характеру наукового стилю	31
Урок № 14	Групи слів за походженням: власне українські й запозичені (іншомовного походження) слова	35
Урок № 15	Робота з тлумачним словником української мови і словником іншомовних слів	37
Урок № 16	Активна й пасивна лексика української мови: застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми	39
Урок № 17	Уживання застарілих слів і неологізмів у мовленні, визначення їхньої ролі в текстах різних стилів	41
Урок № 18	Типи мовлення. Особливості побудови опису приміщення й природи. Сполучення в одному тексті різних типів мовлення	43
Урок № 19	Навчальний усний докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення	45
Урок № 20	Групи слів за вживанням: загальноживані і стилістично забарвлені слова, діалектизми, професійні слова і терміни, просторічні слова, жаргонізми	47
Урок № 21	Стилістична роль діалектизмів, професійних слів, термінів, просторічних слів і жаргонізмів	49
Урок № 22	Офіційно-ділова лексика	51
Урок № 23	Урок розвитку комунікативних умінь № 7. Стилi мовлення (повторення). Поняття про офіційно-діловий стиль	53
Урок № 24	Поняття про фразеологізм, його лексичне значення	55
Урок № 25	Ознайомлення з фразеологічним словником	57
Урок № 26	Лексичне значення фразеологізмів	59
Урок № 27	Джерела українських фразеологізмів. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми як різновиди фразеологізмів	61
Урок № 28	Фразеологізми в ролі членів речення	63

Урок № 29	Урок розвитку комунікативних умінь № 8. Ділові папери. План роботи. Оголошення	65
Урок № 30	Тематична контрольна робота № 1. Контрольний тест	67
Урок № 31	Змінювання і творення слів. Основні способи словотворення	69
Урок № 32	Творення нових слів префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним, безафіксним способами, складанням основ. Перехід слів з однієї частини мови в іншу	71
Урок № 33	Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова	73
Урок № 34	Поняття про словотвірний словник. Творення відомих слів, а також поетичних неологізмів ...	75
Урок № 35–36	Контрольний письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення	77
Урок № 37	Зміни приголосних при творенні слів-іменників із суфіксами <i>-ин (а)</i> від прикметників на <i>-ськ (ий)</i> , <i>-цьк (ий)</i> ; буквосполученням <i>-чн (-ин-)</i>	79
Урок № 38	Зміни приголосних при творенні відносних прикметників із суфіксами <i>-ськ-, -цьк-, -зьк-</i> та іменників із суфіксами <i>-ств (о)</i> , <i>-зств (о)</i> , <i>-цств (о)</i>	81
Урок № 39	Усний твір-опис приміщення на основі особистих вражень	83
Урок № 40	Письмовий твір-опис приміщення на основі особистих вражень у науковому стилі	85
Урок № 41	Складні слова. Сполучні <i>о, е</i> в складних словах. Правопис складних слів разом і через дефіс ...	87
Урок № 42	Творення і правопис складноскорочених слів	89
Урок № 43	Написання слів з <i>нів-</i> . Словотвірний аналіз самостійних частин мови	91
Урок № 44	Тематична контрольна робота № 2 з теми «Словотвір. Орфографія». Контрольний тест	93
Урок № 45	Загальна характеристика частин мови	95
Урок № 46	Іменник як частина мови: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль	97
Урок № 47	Іменники — назви істот і неістот. Іменники загальні і власні назви, конкретні та абстрактні. Збірні іменники	99
Урок № 48	Велика буква й лапки у власних назвах. Система тренувальних вправ	101
Урок № 49	Урок розвитку комунікативних умінь № 12. Усний твір-опис природи на основі особистих вражень у художньому стилі	103
Урок № 50	Урок розвитку комунікативних умінь № 13. Основні джерела матеріалу для твору та його систематизація (практично). Складний план готового тексту і простий план власного висловлювання	105
Урок № 51	Рід іменників. Іменники спільного роду	107
Урок № 52	Число іменників. Іменники, що мають форми тільки однини або тільки множини	109
Урок № 53	Відмінки іменників, їхнє значення	111
Урок № 54	Відмінювання іменників. Поділ іменників на відміни й групи	113
Урок № 55	Особливості творення іменників. Морфологічний розбір іменників	115
Урок № 56	Тематична контрольна робота № 3. Контрольний тест	117

Мета: ознайомити учнів із висловленнями про красу й багатство української мови; розвинути вміння шестикласників чітко висловлювати та аргументувати свої думки; виховувати почуття шанобливого ставлення до мови, краси й багатства української мови.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

РІДНА МОВА

По-своєму кожна	Як святиню, нестиму
Пташина співає,	Допоки живу,
По-своєму кожен	В чистоті берегтиму,
Народ розмовляє.	З Любов'ю сердечною,
У мене й народу мого	Вірністю сина.
Українська є мова чудова,	Ця мова для мене,
Своя, материнська.	Як мати, єдина.
По світу її,	<i>С. Жупанин</i>

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Визначити, яке слово є ключовим до наведених слів.
Мелодійна, дзвінка, жива, народна, барвиста, велична, неповторна, образна, оригінальна, соковита, співуча (*мова*).
- ▶ Дібрати власні епітети.
- ▶ Скласти з ними словосполучення, речення.
- ▶ Прочитати поезію. Визначити її тему та основну думку.
Що вам відомо про автора цього твору? Чим є мова для автора?

РІДНА МОВА В РІДНІЙ ШКОЛІ

Рідна мова в рідній школі!
Що бринить нам чарівніш?
Що нам ближче і миліш
І дорожче в час неволі?
Рідна мова! Рідна мова!
Що в єдине нас злила, —
Перші матері слова,
Перша пісня колискова.
Як розлучимось з тобою,
Як забудем голос твій
І в Вітчизні дорогій
Говоритимем чужою?!
Краще нам німими стати,
Легше гори нам нести,
Ніж тебе розіп'ясти,
Наша мова, наша мати!
Ні! В кім думка прагне слова!
Хто в майбутнім хоче жить,
Той всім серцем закричить:
— В рідній школі — рідна мова!
І спасе того в неволі
Наша мрія золота,
Наше гасло і мета
— Рідна мова в рідній школі.

О. Олесь

- ▶ Виконати вправу 7. Дати відповіді на запитання: у чому ж виявляється багатство української мови?
- ▶ Прочитати наведені вислови про українську мову відомих людей. Яке визначення вони дають українській мові? Якою основною думкою об'єднані?

1. Щоб любити — треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити (*В. Сухомлинський*). 2. Запашна, співуча, гнучка, милозвучна, сповнена музики і квіткових пахоців — скількома епітетами супроводиться визнання української мови. І, зрештою, усі ці епітети слухні (*О. Гончар*). 3. Українська мова в багатстві, витонченості й гнучкості форм не поступається ані жодній із сучасних літературних мов слов'янства (*М. Драгоманов*). 4. Я дуже люблю... народну українську мову, звучну, барвисту й таку м'яку (*Л. Толстой*).

- ▶ Опрацювати наведений текст.

Що робить нашу мову мелодійною, багатою, співучою? Чи можете щось додати на підтвердження краси й багатства української мови?

ОСНОВНІ ЗАСОБИ МИЛОЗВУЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Носії української мови підкреслюють передусім її милозвучність. Можна виділити три основні засоби милозвучності, які використовує українська мова.

1. Важливу роль у тому, що українська мова звучить мелодійно, відіграють вільний рухомий основний наголос і побічні наголоси в слові. Вони ритмізують усне мовлення, надають йому співучості.
2. Легкості у вимові українській мові надає уникання збігу однотипних за місцем і способом творення приголосних в одному слові або на стику слів.

Будуючи речення, треба стежити, щоб на межі слів не виникали немилослухні збіги звуків: ці цінні пропозиції — ці корисні пропозиції, велика кабіна — простора кабіна, водій дійсно спізнився — водій справді спізнився.

Не слід допускати римування слів у прозі: питання про святкування — питання про відзначення; князь Ярослав збудував — Ярослав Мудрий збудував; любов людини до батьківщини — любов людини до рідної землі.

3. Важливим засобом милозвучності є також уникання збігів голосних (насамперед) та збігів приголосних. Цим досягається плавність у вимові слів, словосполучень і речень.
- ▶ Виконати вправу 10 на с. 9. У якому з речень ідеться про милозвучність української мови?

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Поєднати праву і ліву частини, утворивши прислів'я про мову. Яке з прислів'їв, на ваш погляд, зайве?

Рідна мова — не полова:	зложиться мова.
Птицю пізнають по пір'ю,	її за вітром не розвієш.
Слово до слова —	хто вмів гарно говорити.
Добре тому жити,	така й розмовонька.
Яка головонька,	а людину — по мові.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти твір-мініатюру «Краса і багатство української мови» або виконати вправу 11 з підручника на с. 9.

Урок № 2 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 1.**
ЗАГАЛЬНЕ УЯВЛЕННЯ ПРО СИТУАЦІЮ СПІЛКУВАННЯ
ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ. НАВЧАЛЬНЕ АУДІЮВАННЯ
ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

Дата _____

Клас _____

Мета: дати учням загальне уявлення про ситуацію спілкування та її складники; розвинути вміння будувати власні висловлювання з урахуванням мовленнєвої ситуації; виховувати любов до краси слова.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Прочитати текст. Чи може людина обійтися без спілкування? Чому?

«Найбільша розкіш — це розкіш людського спілкування». Ці слова належать французькому письменнику Антуану де Сент-Екзюпері. Вдумаймося в їх зміст. Людина не може жити без спілкування, воно їй необхідно: це радість, задоволення, розкіш.

Згадайте, який літературний герой жив на безлюдному острові? Він був багато чого позбавлений: їжі, одягу, предметів домашнього ужитку. Але найбільше Робінзон страждав не від голоду і поневірянь, а від самотності, йому не було з ким спілкуватися. Без спілкування людина припиняє бути людиною. Позбавити людину спілкування — жорстоке покарання, так чинять зі злочинцями, поміщаючи їх в одиночну камеру.

Отже, спілкування — невід’ємна частина людського життя, що супроводжує людину від самого народження і до смерті.

Робота з підручником

- ▶ Ознайомлення з теоретичним матеріалом на с. 10–11.

Складники спілкування

Як і у будь-якого процесу, у спілкування є необхідні складники.

1. Контакт (вербальний або невербальний) — тому, знаючи, що з якоюсь людиною на іншому кінці країни ви будете говорити однією мовою і на одну тему, але не маючи з нею будь-якого контакту, поспілкуватися вам не вдасться.
2. Спільна мова (у тому числі і жести) — тому якщо ви, бажаючи поспілкуватися з іноземцем на злободенні, цікаві для вас теми, не зможете знайти спільну мову, спілкування не налагодиться.
3. Спільність тезаурусів (з грецьк. «скарб») — тобто загальний запас знань про світ. Говорячи про спільність тезаурусів, можна згадати спроби спілкування колонізаторів з народами Африки. Культура, спосіб життя і уявлення про світ в учасників спілкування були абсолютно різними і контакт налагоджений не був.

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 15 на с. 12. Робота з матеріалом, уміщеним на форзаці підручника «Ситуація спілкування».

Виконання ситуативних завдань

- ▶ Уявити запропоновані ситуації. Чи однакова їх структура: учасники спілкування, тема, мета й умови спілкування? Охарактеризувати ситуацію спілкування (робота за варіантами).

1. Ваш однокласник декілька днів не відвідує школу через хворобу. Ви вирішили його відвідати вдома. 2. Ви з однокласником прийшли до бібліотеки за книгою з історії рідного краю. Ви запитуете бібліотекаря — він вам відповідає. 3. Ви на екскурсії в музеї захоплено слухаєте розповідь екскурсовода. 4. Вас просить класний керівник терміново виконати важливе доручення.

Коментар учителя

Увага! Охарактеризувати ситуацію спілкування — це значить дати відповідь на цілу низку запитань: хто говорить чи пише? (адресант мовлення), до кого спрямоване мовлення? (адресат мовлення), що? (тема й основна думка висловлювання), з якою метою? (мета висловлювання), де? коли? (умови спілкування — місце й час).

IV. НАВЧАЛЬНЕ АУДІЮВАННЯ ТЕКСТУ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

ТОРЕАДОРИ

Ява Рень весь час вигадував різні штуки-викаблуки заради нашої слави.

Якось влітку Ява сказав:

— Давай влаштуємо бій биків. Пам'ятаєш, ми в клубі закордонне кіно дивилися «Тореадор»? Тореадори — це найсміливіші герої і ловкачі. Головне тут — тренування і спритність. Розумієш? Уперше в історії Васюківки — бій биків. Тореадор Іван Рень і тореадор Павло Завгородній! Гості з'їжджаються з усієї України. Трансляція по радіо і по телевізору. Навіть у Жмеринці видно буде.

Ми почали обговорювати подробиці. Насамперед — бик. Кандидатура колгоспного бугая Петьки була відхилена одразу. То таке страшнуче мурмило, що його навіть сам зоотехнік Іван Свиридович боїться. Очі — наче тракторні фари. Землю гребе ногами, як екскаватор.

Другою кандидатурою був цап Жора. Це я його кандидатуру висунув, щоб помститися. Дуже мені противний був цап Жора, бо з'їв мою сорочку, коли я у калабані купався.

— Ні, — сказав Ява, — Жора дуже балакучий. Весь час мекекече. Ми й оплесків не почуємо. Треба, щоб було щось бичаче, коров'яче — велике і крутороге.

— Тоді, — кажу, — кращої кандидатури, ніж ваша Контрибуція, і не придумаєш.

— А чому не ваша Манька?

— Бо в нашої Маньки теля і один ріг зламаний. Тореадори з одногогою корою! Карикатура.

Наступного ранку ми зустрілися на шляху, що вів до вигону. Я гнав Маньку, Ява — Контрибуцію. Корови плентались, легковажно метляючи хвостами, і не підозрювали, який це історичний день.

У Яви на голові був крилатий дамський капелюшок, який лишився нам у спадщину від однієї дачниці. Капелюшок був на Яву завеликий і насувався на очі. Щоб хоч що-небудь бачити і не впасти, Ява мусив весь час сіпати головою, поправляючи його. Здавалося, ніби він комусь кланяється.

У мене під пахвою був килимок. Я його пам'ятаю стільки, скільки взагалі щось пам'ятаю. Він висів над моїм ліжком. Килимок був червоний, і на ньому вишито троє кумедних цуценят, що сиділи вкупочці, прихилившись одне до одного головами. То були Цюця, Гава і Рева, про яких мені мати колись розповідала різні «баналюки», аж поки я не засинав. Останні два роки килимок лежав у скрині, і тепер від Цюці, Гави і Рєви дуже тхнуло нафталіном.

Килимок і капелюшок — то був наш тореадорський реманент. По дорозі ми ще вирізали з ліщини дві прекрасні шпаги.

Ми йшли і співали арію Хозе з опери Бізе «Кармен», яку багато разів чули по радіо.

Торе-гадор, смеле-ге-є в бой, торе-гадор. торе-гадор..

Там ждет тебя-га любовь. Там ждет тебя-га любовь.

Ми погнали корів на край вигону. Ява поправив на голові капелюшка, підтягнув штани, взяв мого килимка і, витанцювуючи, навшпиньках став підходити до Контрибуції. Підійшов до самісінької морди і почав вимахувати килимком перед очима.

Контрибуція спокійнісінько щипає собі траву.

Ява мазнув її килимком по ніздрях. Контрибуція тільки одвернула морду.

Ява роздратовано верескнув і щосили хльоснув її килимком. Контрибуція повернулася до Яви хвостом.

Нарешті розлючений Ява розмахнувся і дзибнув Контрибуцію ногою по губі.

Раптом я побачив Яву десь високо в небі, почув його відчайдушне верескливе:

— Вва-вай!

Він почав бігти ще в небі. Коли ноги його торкнулися землі, він уже щодуху мчав до ставка. Я рвонув за ним. То був наш єдиний порятунок. Ми з розгону влетіли в ставок, здіймаючи цілі гейзери води й грязюки. Спинилися десь аж на середині. Те, куди ми влетіли, ставком можна було назвати лише умовно. Колись дійсно тут був величенький ставок-копанка. Але він давно пересох, замулився і перетворився на звичайнісіньку калабану. У найглибшому місці нам було по шию. Саме у цьому місці ми зараз і стояли, відсапуєчись.

Контрибуція бігала навколо калабани і мукала на нашу адресу якісь свої коров'ячі прокльони. В калабану лізти вона не хотіла. Вона була бридлива, охайна корова. Ми це знали (*570 слів, за В. Нестайком*).

Тести

1. До якого стилю належить текст?
А Наукового;
Б публіцистичного;
В художнього.
2. Хто є головними героями уривка?
А Манька і Контрибуція;
Б Ява Рень і Павло Завгородній;
В Цюця, Гава і Рева.
3. Яку «штуку-викаблуку» хотіли влаштувати хлопці?
А Бій биків;
Б бій цапів;
В бій корів.
4. Хто такі, на вашу думку, тореадори?
А Дресирувальники тварин;
Б люди, які вступають у двобій з биком;
В клоуни.
5. Якого кандидата на бій було відкинуто одразу?
А Зоотехніка Івана Свиридовича;
Б бугая Петьки;
В корову Маньку.
6. Де мав відбутися бій?
А На центральній площі Васюківки;
Б на вигоні, подалі від людських очей;
В біля річки.
7. Що становило тореадорський реманент хлопців?
А Килимок і капелюх;
Б дві шпаги з ліщини;
В арія Хосе з опери Бізе «Кармен».

8. Ремамент — це:
 А оздоблення;
 Б обладнання;
 В освітлення.
9. Як починався бій?
 А Ява дражнив корову, показуючи язика;
 В щосили колов ліщиноюю шпагою;
 В дражнив і хльостав килимком.
10. Яке дієслово вживає автор у реченні «Ява роздратовано ...»?
 А Закричав;
 Б верескнув;
 В сказав.
11. Чим закінчився бій?
 А Хлопці перемогли розлючену корову;
 Б Контрибуція загнала їх у ставок;
 В усі мирно розійшлися.
12. Чому Контрибуція не полізла в калабаню?
 А Не хотіла купатись;
 Б чекала, поки хлопці вийдуть;
 В була бридлива й охайна.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Бесіда

- ◆ Чи може людина існувати без спілкування?
- ◆ Від чого залежить спілкування?
- ◆ Які складники ситуації спілкування ви знаєте?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти діалог відповідно до запропонованих ситуацій спілкування у вправі 16 на с. 12.

Урок № 3 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 2.**
**ЖАНРИ МОВЛЕННЯ: ОПОВІДАННЯ, ЗАМІТКА,
 ПОВІДОМЛЕННЯ, ПЛАН РОБОТИ, ОГЛОШЕННЯ,
 ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОЇ ПОБУДОВИ**

Дата _____

Клас _____

Мета: сформувати в шестикласників уявлення про основні жанри мовлення, ознайомити з особливостями побудови оповідання, замітки, повідомлення, плану роботи, оголошення; удосконалити вміння визначати тему й основну думку висловлювання; розвивати вміння здійснювати аналіз текстів, різних за жанрами (характеризувати їхній зміст, структуру, мовні особливості); виховувати любов до читання.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Бесіда

- ♦ Що таке жанр мовлення?
- ♦ Які жанри мовлення вам відомі?
- ♦ З якими жанрами ви знайомилися на уроках української літератури в 5 класі?
- ♦ З якими жанрами офіційно-ділового стилю ви знайомилися в 5 класі?

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ

Групова робота

- ▶ Розглянувши наведений учителем матеріал, узагальнити інформацію «Особливості побудови оповідання (замітки, повідомлення, плану роботи, оголошення)», створити зразки цих жанрів, презентувати перед усім класом.

Жанр	Визначення	Особливості побудови
оповідання	невеликий прозовий твір, сюжет якого ґрунтується на певному (рідко кількох) епізоді з життя одного (іноді кількох) персонажу	зав'язка — кульмінація — розв'язка
замітка	коротке повідомлення про якусь подію, що може зацікавити читачів	що відбулося — де відбулося — коли відбулося — з ким відбулося
повідомлення	невеликий публічний виступ, невелика доповідь на якусь тему	Вступ — основна частина — висновок
план роботи	заздалегідь визначений порядок, послідовність здійснення накресленої на конкретний період програми (роботи) із зазначенням її мети, змісту, обсягу, методів, засобів, послідовності і строків виконання	№ з/п, зміст, відповідальний, термін виконання
оголошення	короткі текстові повідомлення, котрі містять різну за призначенням інформацію	назва виду документа (оголошення) — заголовок — текст — адреса автора оголошення

Вибіркова робота

- ▶ Наведені жанри розподілити за стильовою приналежністю.

Оповідання, замітка, повідомлення, план роботи, оголошення, поема, казка, прислів'я, приказка, вірш.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ♦ Я знаю, що жанр мовлення — це...
- ♦ Я навчився...
- ♦ Я можу створити...
- ♦ Ці знання мені потрібні для...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати вправу 56 на с. 33.

Додаток

Навчальне аудіювання тексту художнього стилю

Я — ТРУДНА ДИТИНА

Слухняним бути неважко. Для цього не слід пустувати в присутності мами і тата; увечері, як тільки мама гукне з вікна: «Левчику, пора спати!» — одразу ж бігти додому, хоч як шкода розлучатися з друзями; не свистати в хаті, не нишпорити по татових шухлядах і взагалі не робити на очах у дорослих того, чого вони не люблять.

А от добре вчитись — куди важче!

Це треба довго сидіти над книжками, писати й переписувати, повторювати і запам'ятовувати...

А я — тільки сяду за книжку, тільки почну читати та вдумуватись, як очі самі за вікно — стриб: ану, що там робиться?

А там завжди багато цікавого. Он у дворі хлопці ганяють залізну тачку на трьох колесах, ту, що нею возять усякий крам зі складу в магазин. Спершу вони найжджають тачкою одне на одного. Потім спрямували тачку на залізні ворота, і вона торохнулась так, що одне колесо відлетіло й покотилося. Тоді хлопці, весело регочучи, розбіглися, залишивши тачку напризволяще...

Я нахилию голову до книжки. Тільки зосередився трохи, як знову — хлопці. Тепер уже вони йдуть з надутою камерою до моря купатись. Проти мого вікна зупиняються. Серед них — Ілько. Груді розхристані, червона голова розпатлана, одна холоша заковчана. Він закладає два пальці в рот і пронизливо свище. Це наш умовний знак.

Я ще не вивчив «Каменярів» Івана Франка. Ат, довчу увечері перед сном. Загортаю книжку і йду до мами просити, щоб пустила гуляти. Голос у мене тихий і кволий.

— А ти уроки вже зробив? — питає мама.

— Зробив. Що там їх робити!..

Я добре знаю, що перевіряти вона не буде. Її цілком задовольняє моя відповідь. Я йду з хати.

Ну, тут уже мені привілля! Ми купаємось, забувши про все на світі, аж поки не стемніє.

Увечері я повертаюсь додому дуже стомлений, швидко ковтаю шматок ковбаси, що лежить у холодильнику, одним духом випиваю склянку молока і лягаю в ліжку.

Квартира у нас велика. Власне, це й не квартира, а будинок на околиці міста з багатьма кімнатами. У тата є свій домашній кабінет, у мами — своя кімната, у мене — своя. Є ще дві кімнати про всяк випадок, може, хто в гості приїде. А як нікого немає, то вони стоять порожні.

У ліжкові я розгортаю книжку і знову берусь до вірша.

Я бачив дивний сон, немов передо мною...

Рядки мерехтять перед моїми очима, розпливаються, гойдаються і, як хвилі на морі, то набігають, то відкочуються.

Я бачив дивний сон ... дивний сон...

І справді, непомітно для себе засинаю...

Наступного дня — двійка (Д. Ткач, 400 сл.).

Урок № 4 СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ Й РЕЧЕННЯ. ПРОСТЕ РЕЧЕННЯ. ГОЛОВНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене у 5 класі з синтаксису; розвивати вміння розпізнавати різні за структурою речення, правильно ставити розділові знаки в простому реченні; виховувати почуття поваги до рідного краю.

Тип уроку: урок повторення набутих знань

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Творче спостереження

- ▶ Прочитати й порівняти групи слів. У якому рядку слова передають конкретніше значення?
 - 1) Материнська мова, рідний край, синівська любов, давні традиції.
 - 2) Мова, край, любов, традиції.
- ▶ Пригадати, що називається словосполученням. Визначити, у якому рядку є словосполучення. З наведених словосполучень утворити речення.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Утворити з наведених слів словосполучення, визначити головні й залежні слова.
(Червоний) нитка, вишивати (золото), орнамент на (хустка), квіти (васильок), (дрібний) деталі, зображення (птахи), символ (Україна).

Вибіркова робота

- ▶ Із наведених сполук виписати ті, які є словосполученнями.
Сміливий хлопець; у поединку; понад річкою; голосна пісня; біля школи; настав вечір; хлопці і дівчата; весело співати; ми прийшли; брат і сестра; найбільш сміливий.
- ▶ Списати речення, підкреслити граматичну основу.
Батьківщина — це ріка серед поля.

Бесіда

- ♦ З чого складається граматична основа речення?
- ♦ Який член речення називається підметом? Що він означає? На які питання відповідає? Якими частинами мови виражається?
- ♦ Який член речення називається присудком? Що він означає? На які питання відповідає? Якими частинами мови виражається?
- ♦ Коли між підметом і присудком ставиться тире?

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 24 на с. 16. У чому полягає відмінність між простими та складними реченнями.

Творче конструювання

- ▶ Перебудували розповідні речення так, щоб вони стали:
 - а) спонукальними;
 - б) питальними.Стежка до хати заросла.
Зрання на сході розлилась жовта мла.
Конвалія росте здебільшого в лісах.

Урок № 5 ЗВЕРТАННЯ, ВСТАВНІ СЛОВА,
ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ.
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене у 5 класі про звертання, вставні слова, однорідні члени речення; розвивати вміння розпізнавати звертання, вставні слова, однорідні члени речення в реченні, правильно ставити розділові знаки при звертанні, вставних словах, однорідних членах речення; виховувати почуття поваги до краси рідного слова.

Тип уроку: урок повторення набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Метод «Незакінчені речення» (усно)

► Закінчити речення.

1. Синтаксис — це розділ мовознавчої науки, який ... (вивчає будову словосполучень та речень).
2. Речення — це слово чи група слів, ... (що передають повідомлення, запитання або пораду, прохання, наказ).
3. Двоскладним називається речення, у якому наявні.... (підмет і присудок).
4. За метою висловлювання речення розподіляють на (розповідні, питальні і спонукальні).
5. За кількістю граматичних основ розрізняють..... (прості і складні речення).
6. Якщо в реченні, крім головних, наявні і другорядні члени речення, то воно називається... (поширеним).
7. Граматичну основу речення становлять (підмет і присудок).
8. До другорядних членів належать... (додаток, означення і обставину).

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Пояснювальний диктант

Наша дума, наша пісня не вмре, не загине... От де, люде, наша слава, слава України. Думи мої, думи мої, лихо мені з вами...

Бесіда

- ♦ Що називається звертанням? Вставним словом?
- ♦ Де може стояти звертання чи вставне слово в реченні?
- ♦ Якими є звертання за будовою?
- ♦ Які звертання є непоширеними, поширеними?
- ♦ Яким членом речення виступає звертання? Вставні слова?

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Творче конструювання

► Переписати речення, замість крапок дібрати вставні слова зі значенням, указаним у дужках.

1. Весна — це ...найкраща пора року (відтінок упевненості). 2. З цим погодяться ... всі (відтінок припущення). 3. Весна ... днем красна (вказівка на джерело вислову). 4. Скоро зацвітуть сади, але... вночі можливі заморозки (активізація уваги). 5. ... треба підготуватися, щоб вчасно захистити цвіт (зв'язок із попередньою думкою). 6. Пізня весна... дарує сухе погоже літо (джерело повідомлення).

- ▶ Обґрунтувати розділові знаки при звертанні.

1. Ой бандуро, рідна сестро, золотії струни! Вложи в неї моє серце, високії думи (*П. Куліш*). 2. Тобі, земле моя рідна і велика, матінко велична, мої всі поривання (*О. Ольжич*). 3. Ой Дніпре, мій Дніпре, широкий та дужий, багато ти, батьку, у море носив козацької крові (*Т. Шевченко*).

Робота на дошці

- ▶ Записати речення, визначити звертання, дати йому характеристику, пояснити розділові знаки. Зробити синтаксичний розбір речення.
Учітеся, брати мої, думайте, читайте!
- ▶ У наведеному реченні визначити однорідні члени речення.

Тренувальні вправи

- ▶ Визначити речення з однорідними членами. Виділити однорідні члени речення.

1. Вітер з години на годину дужчав, рвав сніг з землі, крутив його на всі боки, вихорив на всі сторони (*Панас Мирний*). 2. По вулицях сторожами виставлялись кам'яні будинки, червонючі цеглою, виблискуючі біленими боками (*Панас Мирний*). 3. На білу гречку впали роси, веселі бджоли одгули (*М. Рильський*). 4. Він не боявся ані реву бурі, ані гуркоту громів (*І. Франко*). 5. З тихим плескотом на берег рине хвилечка периста (*Леся Українка*).

- ▶ Списати, розставляючи розділові знаки. Пояснити розділові знаки.

1. Хочу бачити чути знати і любити й творити красу (*Л. Первомайський*). 2. Тягнуться до сонця і квіти і трави віти кучеряві гори голубі (*В. Сосюра*). 3. Зо-зуля соловейко іволга ластівка ці птахи відлітають у вирій першими (*О. Копиленко*). 4. Усе довкола сад, подвір'я шлях левада було застелене білим пухом тополним (*С. Гуцало*). 5. Неспокій я бачив скрізь у дубовій і вербовій корі у старих пеньках у дуплах (*О. Довженко*).

Аналіз мовних явищ на основі тексту

- ▶ Прочитати текст. З'ясувати його основну думку. Списати, розставляючи потрібні розділові знаки. Знайти однорідні члени, звертання і вставні слова та пояснити вжиті при них розділові знаки.

Наша мова належить до високорозвинених мов світу. Безперечно багато зробили для вдосконалення нашої мови письменники вчені видавці книг газет і журналів освічені люди різних часів. Особливо почесне місце належить Т. Г. Шевченку, який обробив відшліфував і показав світові дорогоцінне каміння — мову народу України. Доклали між іншим своїх рук і свого розуму пізніші покоління українських письменників учених журналістів.

Ми з вами одержали у спадок сучасну українську літературну мову — багату розвинену гнучку. Нею можна висловити все від найскладніших і найновіших наукових відкриттів до найвеселіших пісень і оповідань.

Друзі не шкодуйте часу й зусиль для вивчення мови. Мова — наш вірний друг і помічник протягом усього життя (*За А. Коваль*).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Мовне графіті

- ▶ Скласти схеми речень.

1. Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди. 2. Моя Україно, за що тебе сплюндровано... 3. Я не знаю, моя доню...

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Скласти розповідь «Перший раз у перший клас», використовуючи звертання, вставні слова, однорідні члени речення.
- ▶ Виконати вправу 33 на с. 20.

Урок № 6 СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене в 5 класі про складне речення; закріпити навички розпізнавання складних речень у тексті, правильно ставити розділові знаки в складних реченнях; виховувати почуття любові до краси рідного краю.

Тип уроку: урок повторення набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Які речення називаються складними?
- ♦ Які розділові знаки ставляться між частинами складного речення?
- ♦ Як пов'язані між собою частини речення в складному?
- ♦ Як інтонуються складні речення?
- ♦ Якими сполучниками можуть з'єднуватися частини складного речення?
- ♦ Які сполучники з'єднують прості, незалежні одне від одного речення в складному?

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Творче конструювання

- ▶ Знайти другу частину кожного речення, зважаючи на те, що частини складного речення пов'язані за змістом. Записати утворені речення, підкреслити граматичні основи.

1 Спочатку хлопці перестрибували багаття, а ...

2 У деяких селах молодіці приносили вареники, а ...

3 У ліс ходили найвідважніші дівчата, щоб...

1 чоловіки і парубки — напої

2 відшукати загадкове зілля

3 потім запрошували й дівчат

- ▶ Із наведених простих речень скласти всі можливі варіанти складних речень.

1. Київ — одне з найкрасивіших міст Європи. Найвитонченіша його краса — Софійський собор. 2. Українською Сафо називають Марусю Чурай. Її вважають автором багатьох народних пісень.

Пояснювальний диктант

Списати, розставляючи розділові знаки. Пояснити розділові знаки.

1. Сонце заходить гори чорніють пташечка тихне поле німіє (Т. Шевченко). 2. Пишається калинонька явір молодіє а кругом їх верболози й лози зеленіють (Т. Шевченко). 3. Часом Десна розливалася так пишно що у воді потопали ліси й сінокоси (О. Довженко). 4. Коли ми піднялись нагору я побачив велике село внизу. 5. Наступала ніч і над ялинкою піднялась перша зіронька.

Графічний диктант

- ▶ Скласти схеми речень. Як поєднуються частини складного речення?

1. Земля дрижить там, де кінь біжить. 2. Пахне липою медово, і співає соловей (В. Сосюра). 3. Сонце піднялося вгору, туман розвіявся. 4. Цвіте й гуде земля, і серце повне вщерть (М. Рильський).

Творча робота

- ▶ До простих речень додати ще по одному простому, утворюючи складні речення.

1. Літо вже давно пройшло, і 2. Листя дерев пожовкло, 3. Птахи відлетіли у вирій, а 4. Уранці бувають заморозки,

- ▶ Скласти речення за наведеними схемами, пояснити розділові знаки.

а) , , .

б) , , а .

в) , але .

г) І , і , і .

Самостійна робота (робота з текстом)

- ▶ Прочитати текст. Дібрати заголовок. Визначити мікротеми й поділити текст на абзаци. Записати його, розставляючи потрібні розділові знаки. Підкреслити граматичні основи в складних реченнях.

Як відомо мова складається з окремих слів які містять у собі зміст і звучання. Незаперечною істиною є те що мова — це найважливіший і всеохоплюючий засіб спілкування засіб передачі інформації. Але самим лише спілкуванням самою тільки інформативністю не вичерпується значення мови. Для нас, письменників, мова — це могутнє і єдине знаряддя створення художніх цінностей. Той хто дивиться на мову тільки як на засіб спілкування, позбавляє себе найдорожчого в житті — голосу природи. Кожне слово мусить нести на собі якнайповніше смислове й емоційне навантаження без якого руйнується зміст. Ще старогрецький мудрець сказав відомо що і слово коли воно багатозначне виразне спроможне не гірше за скульптора чи художника відбити свій предмет... Повнозвучними словами і за формою, і за змістом сповнені народні думи народні пісні і навіть старовинні писемні пам'ятки та документи (За П. Панчем).

- ▶ Пояснити пунктограми в реченнях зі вставними словами, однорідними членами. Знайти речення з прямою мовою. Обґрунтувати розділові знаки в ньому.
- ▶ Виписати прикметники, ужиті в значенні найвищого ступеня порівняння. Розібрати їх за будовою.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Закінчити речення.
- ◆ На уроці я запам'ятав...
- ◆ Сьогодні я зрозумів...
- ◆ Найбільше мене схвилювало...
- ◆ Я усвідомив...
- ◆ Я навчився...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати вправу 25 на с. 16.

Урок № 7 ПРЯМА МОВА. ДІАЛОГ.
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ Й ДІАЛОЗІ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене у 5 класі про пряму мову й діалог; закріпити навички правильно ставити розділові знаки при прямій мові та діалозі; виховувати почуття поваги до старших, Батьківщини.

Тип уроку: урок повторення набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бліцінтерв'ю

Ці слова для вас малознайомі. Що ж вони означають?

Бліц — перша частина цього слова вжита в значенні «дуже швидкий».

Інтерв'ю — бесіда з якою-небудь особою для радіо чи телебачення.

Отже, бліцінтерв'ю означає швидку бесіду чи відповідь.

- ▶ Відповідь записати в зошити.

1. Розмова двох осіб це — ... (*діалог*). 2. Розмова декількох осіб одночасно без вказівки на автора це — ... (*полілог*). 3. Перед реплікою ставиться ... (*тире*). 4. Пряма мова завжди береться в ... (*лапки*) 5. Після слів автора перед прямою мовою ставиться ... (*двокрапка*). 6. Кожна репліка починається з нового ... (*рядка*).

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

- ▶ Опрацювати таблицю «Розділові знаки в реченнях із прямою мовою».
- ▶ Дібрати свої приклади.

Пояснювальний диктант

- ▶ Записати діалог. Розставити розділові знаки.

Хлопчик запитує дідуся:

Що у світі найкрасивіше?

Найкрасивіше — це праця людська, — каже дідусь.

А що ж найпотворніше?

Те, що пускає працю на вітер, — продовжує старенький.

Реконструювання

- ▶ Переконструювати речення з прямої мови на непряму. Прочитати, правильно інтонуючи. Пояснити розділові знаки.

Увечері батько питає хлопчиків: «Як ви сьогодні провели день?» Юрко відповів: «Я сьогодні посадив дерево». «Ти сьогодні добре прожив день», — сказав батько. «А я зайчика намалював», — відповів Миколка. «Ти теж добре прожив день», — сказав тато. Петрик каже: «Я сьогодні ... в м'яча грав ... і морозиво з'їв ...» «У тебе сьогодні втрачений день», — сказав батько.

- ♦ Чому тато так сказав?
- ♦ Що означає «недаремно прожити день»?
- ♦ Скільки осіб бере участь у розмові?
- ♦ Це діалог чи полілог?

Робота з текстом

- ▶ З'ясувати стиль і тип мовлення. Визначити основну думку висловлювання. Дібрати до тексту заголовки.

«Що це є Батьківщина?» — раз питалась Оля, а батько радо відповів На це запитання: «Знай, батьківщина — це ріка, що серед поля, поза селом, ген, попід лісом, тихо плине. Це в саду нашому дерева, зілля, квіти. Це на ланах пшениця златокоса. Це той, що віє з піль, пахучий, теплий вітер. Це на левадах скошена трава в покосах. Це наші всі пісні і молитви щоденні. Це рідна мова — скарб, якого ти не згубиш. Це небо, синє вдень, а серед ночі темне. Це, моя Олю, все, що ти так щиро любиш» (Б.-І. Антонич).

Творча робота

- ▶ Скласти речення за наведеними схемами:

А: «П?»

«П!» — а.

«П, — а, — п».

А: «П».

Поетична хвилинка

- ▶ Прочитати вірш в особах. Чи це діалог? Як передано ставлення автора до вітру?

— Чом, вітриську, розходився, хазяйнуєш у саду?

— Це я в листі заблудився і дороги не знайду.

— А навіщо трусив сливи у некошену траву?

— Бо удався нелінивим, без роботи не живу! (Т. Коломієць)

- ▶ Усно намалювати картину про господарку осінь.
- ▶ Зробити синтаксичний розбір одного речення, виписати з цього речення словосполучення, виконати синтаксичний розбір одного з них.

Творче моделювання мовних одиниць відповідно до завдання

- ▶ Використовуючи вислови відомих українських митців слова, скласти й записати речення з прямою мовою. Замість крапок уставити потрібні за змістом дієслова. Пояснити розділові знаки.

1. Все в тобі з'єдналося, злилося — як і поміститися в одній! ... (В. Симоненко). 2. В народі немає скарбу більшого, як його мова ... (Ю. Мушкетик). 3. ... Мова рідна, слово рідне, хто вас забуває, той у грудях не серденько, тільки камінь має (С. Воробкевич). 4. Найбільше й найдорожче добро в кожного народу — це його мова ... (Панас Мирний). 5. ... Коли ти плакаєш слово, мов струна воно бринить (Д. Білоус). 6. ... Словесність — початок усіх наук. Вона — джерело, звідки починається струмок, який ширшає, набирає сили і розливається могутньою рікою (І. Цюпа).

- ▶ Накреслити схеми речень.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Термінологічний диктант

- ▶ Записати назву терміну за його означенням.

1. Висловлювання якоїсь особи передане дослівно, без змін _____.
2. Слова, які вказують, кому належить пряма мова _____.
3. Розмова двох або кількох осіб _____.
4. Слова кожного зі співрозмовників _____.
5. Рухи м'язів обличчя, які виражають внутрішній душевний стан людини _____.
6. Рухи людського тіла чи рук _____.
7. Допоміжні засоби спілкування _____.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Виконати вправу 41 на с. 22.
- ▶ Усно виконати завдання для самоперевірки з рубрики «Хочу і зможу! Знаю і розповідаю!»

Урок № 8 СТРУКТУРА ТЕКСТУ: ЗАЧИН, ОСНОВНА ЧАСТИНА, КІНЦІВКА; ВІДОМЕ Й НОВЕ. ТЕМА Й ОСНОВНА ДУМКА ТЕКСТУ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене у 5 класі про текст, його структуру, лексичні й граматичні засоби зв'язку між реченнями й абзацами; розвивати вміння складати план до тексту, визначати його тему та основну думку; виховувати почуття любові до рідної природи.

Тип уроку: урок повторення набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Що таке текст?
- ♦ Як пов'язуються речення в тексті?
- ♦ Як співвідноситься заголовок зі змістом тексту?
- ♦ Що називається темою тексту? Основною думкою тексту?
- ♦ Яку роль у тексті відіграє зачин, основна частина, кінцівка?
- ♦ Які типи текстів можна створити залежно від мети висловлювання?
- ♦ У якому стилі мовлення можна побудувати висловлювання?

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

- ▶ Ознайомлення з теоретичним матеріалом на с. 24–25.
- ▶ Що для вас нове?

Робота з текстом

- ▶ Прочитати, довести, що це текст. Дібрати заголовок. Визначити будову твору. Довести, що речення, які йдуть після зачину, конкретизують його зміст.

Текст 1

Ось і прийшла холодна і сніжна зима. Все вкрито білим пухнастим килимом. Мені і моїм друзям дуже подобається гуляти, грати на вулиці.

Якщо змерзнемо, розійдемося по домівках. Вдома тепло, приємно сидіти біля вікна і дивитись на білі дерева.

Ось на моє вікно сіла синиця. Вона така маленька, їй, мабуть, дуже холодно. А що вона може зараз їсти? Все ж вкрито снігом. Треба взяти якогось зерна, посипати на землю, на вікно. Але все знов завалить снігом. Треба зробити годівницю. Таку маленьку хатинку з фанери, обов'язково з дахом, щоб сніг не засипав хліб та зерно. І повісити на дерево недалеко від мого дому. Ранком піду до школи — насиплю свіжого корму. Добре, де у батька молоток?

Текст 2

Весняне сонечко зігріває землю. А в небі кричать зграї птахів, які повертаються з далеких країн. Вони перезимували в теплих краях та поспішають на Батьківщину, до нас.

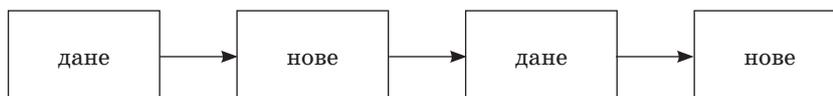
Першими повертаються граки. Недарма вони зветься вісниками весни. Потім прилітають чайки, шпаки, жайворонки, качки та гуси. Пізніше з'являються зозулі, стрижі, ластівки, лелеки та інші пташки.

Перелітні птахи радіють, повернувшись на Батьківщину. Вони без кінця співають та виводять веселі трелі. Радісним пташиним гомоном наповнюються лісові гаї, поля та луки, парки, сади та палісадники. Ці «діти природи» всюди приносять весняний настрій.

Птахи в'ють нові гніздечка або лагодять старі за допомогою гілочок. Серед свіжого весняного листа птахи готуються виводити в своїх гніздах пташенят.

- ▶ Переписати текст. Визначити в ньому «дане» і «нове».

Які птахи прилітають навесні? Першими повертаються на Батьківщину граки. Недарма граки звуться вісниками весни. Потім прилітають чайки, шпакки, жайворонки, качки та гуси. Пізніше з'являються зозулі, стрижі, ластівки, лелеки та інші перелітні птахи. Птахи роблять дуже велику подорож, щоб повернутися додому. Деякі, наприклад, летять із самої Африки!

Дослідження-відновлення (робота з деформованим текстом)

- ▶ Прочитати мовчки текст. Визначити його тему й основну думку. Дослідити, чи логічно поділено висловлювання на абзаци. Переписати, правильно поділивши текст на три частини. Скласти план.

ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ МОВИ

Є різні люди, і вони по-різному ставляться до мови. Одні розуміють всю глибину значення мови в житті народу, тому плекають її і леліють, дбають про неї, невпинно збагачують свій словник, фразеологію, образність.

Послухаєш таку людину: мова ллеться, як музика, — багата, барвиста, пересипана народними висловами, прислів'ями. Є люди і малоосвічені або й зовсім без освіти, але які від природи мають тонке чуття мови. З них бувають талановиті казкарі, оповідачі... Однак є навіть освічені люди, які не дбають про мову.

Говорять неохайно, суржилом, не стежать за чистотою слова. Та ще гірше буває, коли людина нехтує мовою свого народу. Справжня любов до своєї країни немислима без любові до своєї мови. Людина, байдужа до рідної мови, — дикун (*За М. Шумилом*).

- ▶ Пояснити значення слова *нехтувати*. (*Нехтувати* — 1. Ставитися презирливо, зневажливо до кого-небудь чи чого-небудь; ігнорувати. 2. Не надавати чому-небудь значення, не звертати уваги на щось.)
- ▶ З'ясувати, паралельний чи послідовний зв'язок речень властивий висловлюванню.

Коментар учителя. Увага! При *послідовному* (або *ланцюжковому*) зв'язку кожне наступне речення зв'язане з попереднім, які утворюють єдину цілісність, ніби кільця ланцюжка. При *паралельному* зв'язку в реченнях ідеться про різні об'єкти, але вони мають спільну тематику.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Дати відповіді «так» чи «ні» на кожне запитання.

Чи було складно на уроці?	
Чи було цікаво на уроці?	
Чи все зрозуміли з теми, яку вивчили?	
Чи встигали виконати всі завдання?	
Чи із задоволенням працювали на уроці?	

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Знайти в Інтернеті текст про птахів, визначити в ньому тему, основну думку, «дане» і «нове».
- ▶ Виконати вправу 46 на с. 27.

Урок № 9 ВИДИ ЗВ'ЯЗКУ РЕЧЕНЬ У ТЕКСТІ: ПОСЛІДОВНИЙ, ПАРАЛЕЛЬНИЙ (ПРАКТИЧНО)

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене у 5 класі про текст, його структуру, види зв'язку речень у тексті; розвивати вміння будувати текст із послідовним і паралельним видами зв'язку речень; виховувати почуття любові до рідної природи.

Тип уроку: урок повторення набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- ♦ Що називають текстом?
- ♦ Які його основні ознаки?

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Спостереження

- ▶ Прочитати наведені висловлювання. Чи можна їх уважати текстами? Чи в обох з них речення пов'язані між собою? Чи можна до них дібрати заголовок?

1. Уже прилетіли птахи. Хлопчики несли їм їжу. Я сьогодні знайшов пташине гніздо. За вікном ласкаво посміхається сонечко. 2. Лелека живе на старому в'язі. З лелечихою та лелеченятами. Прибігають до в'яза Тарасик, і Гриць, і Миколка, й Тетянка. Витанцьовують під в'язом і гукають:

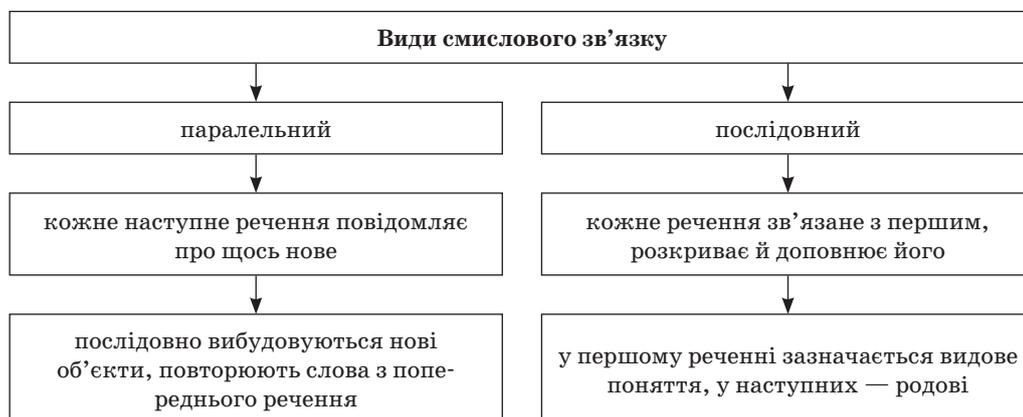
— Лелеко, лелеко, до осені далеко?

Лелека, нагнувши дзьобату голову, незмигливо дивиться на дітей. А потім починає клекотати.

Про що він клекоче? Спробуй розбери (За В. Чухлібом).

Опрацювання теоретичного матеріалу

- ▶ Речення в тексті пов'язані за змістом. Це смисловий зв'язок. Існує два види смислового зв'язку речень у тексті.

Конструювання

- ▶ Наведені нижче речення записати в такій послідовності, щоб вони утворили текст. Визначити його тему й основну думку, вид зв'язку, дібрати заголовок. Повернення ластівок в Європу з півдня Африки звіщає нам про настання літа на цьому континенті. Ймовірно, що найбільш відомими перелітними птахами

є ластівки. До осені, коли приходить пора відльоту на південь, птахи встигають виростити два-три виводки. Набагато складнішими є перельоти великих і важких птахів — наприклад таких, як лелеки. Обтічна форма тіл та вигнуті вузькі крила міських і сільських ластівок допомагають їм під час перельотів на великі відстані.

Спостереження над текстом

- ▶ Визначити види смислового зв'язку речень у текстах.

Текст 1

Необхідність здобувати поживу, пошук місць, які придатні для виведення пташенят та втеча від природних ворогів — ось три головні причини, із-за яких птахи роблять перельоти. Тривалість польотів та відстані, які вони долають, дуже різні.

Частина птахів влітку живе в лісах або на лугах, а взимку вони перебираються в міста, де тепліше й де значно легше здобути їжу.

Птахи, які влітку висиджують яйця на півночі, восени, коли приходить холод й зменшується кількість корму (наприклад, комах), відлітають на південь.

Текст 2

Багато птахів летять зграями, а це дозволяє припустити, що старші, найбільш досвідчені птахи летять першими, вказуючи дорогу молодшим. Деякі птахи роблять перельоти поодинокі. Але звідки ж птахи знають, куди і як летіти? Отже, у птахів повинно бути щось на зразок вродженого інстинкту, що підказував би їм, у якому напрямку вони повинні летіти, долаючи такі простори.

Птахи, які під час польоту орієнтуються по сонцю, за допомогою біогодинника відчують його положення й так визначають вірний напрямок. Птахи, які роблять нічні перельоти, користуються зірками, і саме по розташуванню на небі зірок вони вірно визначають для себе шлях.

Птахи, щоб правильно визначити напрямок, використовують також і магнітне поле нашої планети. Якщо птах під час перельоту користується внутрішнім компасом, то він, очевидно, потім пригадує, з якої сторони прилетів й таким же шляхом повертається назад.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Закінчити речення:
 - На уроці я запам'ятав...
 - Сьогодні я зрозумів...
 - Найбільше мене схвилювало...
 - Я усвідомив...
 - Я навчився...

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Знайти в Інтернеті тексти про птахів, визначити в них види смислового зв'язку речень.
- ▶ Виконати вправу 50 на с. 30.

Урок № 10 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 3.**
ТЕКСТ, ЙОГО ОСНОВНІ ОЗНАКИ. СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТЕКСТУ. ВИДИ ЗВ'ЯЗКУ РЕЧЕНЬ У ТЕКСТІ. НАВЧАЛЬНЕ ЧИТАННЯ
МОВЧКИ ТЕКСТУ-РОЗДУМУ ХУДОЖНЬОГО СТИЛЮ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, систематизувати й узагальнити вивчене у 5 класі про текст, його структуру, види й засоби зв'язку речень у тексті; розвивати вміння свідомого мовчазного читання тексту, визначати його тему та основну думку.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Що таке текст?
- ♦ Як пов'язані речення в тексті?
- ♦ Як співвідноситься заголовок зі змістом тексту?
- ♦ Що називається темою тексту? Основною думкою тексту?
- ♦ Яку роль у тексті відіграє зачин, основна частина, кінцівка?
- ♦ Які типи текстів можна створити залежно від мети висловлювання?
- ♦ У якому стилі мовлення можна побудувати висловлювання?
- ♦ Які види смислового зв'язку речень у тексті вам відомі?

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з пам'яткою «Основні ознаки тексту»

1. Пов'язаність речень за змістом.
2. Наявність теми та основної думки, їх розвиток.
3. Певна послідовність речень.
4. Наявність певної структури.
5. Зв'язок між реченнями за допомогою займенників, сполучників, синонімів, повторів тощо.

Спостереження над текстом

- Прочитати, довести, що це текст. Дібрати заголовок. З'ясувати структурні частини тексту твору. Довести, що речення, які йдуть після зачину, конкретизують його зміст.

Текст 1

Колись у давнину повертались мандрівники з далеких країв і розповідали про дивні рослини. Про деякі з них хочу написати.

У Бразилії росте дерево під назвою «молочна соска». Воно дає поживне рослинне молоко. Е Новій Зеландії зростає «капустяне дерево», а в Полінезії — шпинатне. З плодів гарбуза-люффа роблять звичайні мочалки. У багатьох частинах світу спеціально вирощують посудну горлянку. З форми плодів цієї рослини можна скласти сервізи. На острові Нова Гвінея росте трава гостра, мов сталь. У стовбурах рослини баобаб інколи живуть люди. В Індії росте дерево із запашними плодами. Торкнешся його і пахнеш фіалкою. В Америці є дерево, яке навіває сон.

Ось які цікаві рослини є у світі.

Текст 2

Рослини називають зеленими друзями людини. Вони дають продукти харчування. З них виготовляють тканини, ліки.

Рослини різняться будовою, розмірами, умовами життя і його тривалістю. Так, у лісах України зростають сосни-велетні, а поряд з ними маленькі суніці. Одні рослини живуть сотні, а то й тисячі років, інші — кілька місяців. Наприклад, дуб і липа можуть жити до тисячі років, а маленька веснянка проростає в березні й у травні вже відмирає.

Рослини прикрашають наше життя. Ми радіємо, коли взимку розквітають кімнатні рослини. Нас чарують своєю красою блакитна проліска і тендітна ромашка. Ми милуємося нивою золотої пшениці, полем квітучого льону.

- Визначити «дане» й «нове», мовні засоби зв'язку речень у тексті.

V. РОБОТА З ТЕКСТОМ ДЛЯ СПРИЙМАННЯ Й УСНОГО ВІДТВОРЕННЯ

Навчальне читання мовчки тексту-роздуму художнього стилю

Була та чарівна пора весни, коли дерева вже вкрилися зеленню, зацвів бузок, каштани. Повітря було ще прохолодне, але сонячне проміння, пробиваючись крізь рідкі хмаринки, припікало. Ми йшли алеєю, з усіх боків нас оточували каштани, суцвіття яких нагадували запалені білі свічки і мали просто розкішний вигляд. Несподівано біля своїх ніг я побачила одну з таких свічок. Хтось зірвав квітуче диво і кинув. Ми пройшли ще кілька кроків і побачили грубо зламану гілочку клена з ще ніжними світло-зеленими незів'ялими листочками. Кому ж заманулося нівечити цю красу? Навряд чи ця людина хотіла зробити комусь приємність, принісши у дім каштанові суцвіття або гілку з кленовим листячком. Рослини були зірвані просто так, мимохідь, навіть не подумавши, навіщо це потрібно. Та й суцвіття каштанів швидко в'януть, тому ні краси, ні затишку у кімнаті не створять.

Якщо людина така байдужа до живої природи, чи можна стверджувати, що вона любить своє місто, вулицю, врешті-решт? свою батьківщину? Адже від дбайливого ставлення до рослин залежить благополуччя парків, садів, лісів. Ось посадили на нашому шкільному квітнику розкішні жоржини, а хтось узяв і потайки викопав їх, тобто просто вкрав. Крадуть квіти на міських клумбах, а скільки дерев вирубано у місті нібито заради усіляких будівельних робіт. І в нашому дворі знищили з десяток старих тополь. Нових не насадили, а пні не здаються, пустили пагони.

Природа — це краса, яка оточує нас завжди й усюди. Це зелене вбрання нашої країни. Збільшувати зелене багатство — означає по-справжньому любити батьківщину. Той самий каштан або клен — це не просто краса. Це — чисте повітря, помешкання для птахів. А втім, це й так усім відомо.

Дослідження-зіставлення

- Порівняти тексти. З'ясувати, в якому з них повтор є виправданим, а в якому — ні. Чому?

Ми — українці! Ми — народ, який задушити неможливо! Ми — вільні, сильні, єдині!!!

Я вірю в те, що в моїй країні буде панувати мова Кобзаря, Мавки, Каменяра! Вірю в те, що українська мова нарешті для кожного громадянина стане державною, а для кожного українця за походженням — ще й рідною (З твору учениці).

*Життя підлітків — це не тільки навчання. Молодь живе ще й розвагами. Хоча *молодь* розважається по-своєму, але можна загалом відповісти на запитання: що приваблює сучасну *молодь*? Відпочиваючи, *молодь* любить проводити час, переглядаючи різні телепрограми, а найбільшим рейтингом користуються аж ніяк не українські канали (З твору учениці).*

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Скласти твір-мініатюру «Квіти мого краю» у художньому стилі. Як ви уникали повторів? Як пов'язані речення в творі?

Урок № 11 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 4.**
ПИСЬМОВИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ-РОЗДУМУ

Дата _____

Клас _____

Мета: вчити шестикласників докладно логічно переказувати текст, дотримувати структури й особливостей тексту-роздуму; розвивати образне мислення й мовлення, удосконалювати вміння доцільно добирати художні засоби для оформлення висловлюваної думки; виховувати шанобливе ставлення до народних традицій.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. РОБОТА З ТЕКСТОМ ДЛЯ СПРИЙМАННЯ Й ПИСЬМОВОГО ВІДТВОРЕННЯ

Бесіда

- ◆ Що означає слово «докладний»?
- ◆ З яких частин складається текст-роздум?
- ◆ Як скласти план тексту?

Робота з таблицею

- ▶ Готуючись до переказу тексту-роздуму, пригадати, які існують способи структурування тексту типу роздуму. Скористатися наведеною таблицею.

Індукція (умовивід, за якого на підставі знання про окреме роблять висновок про загальне)	Основна думка
1. Висувають тези, факти. 2. Наводять приклади. 3. Спостереження. 4. Аргументуєть життєвим досвідом. 5. Пропонують думки авторитетних осіб. 6. Висновки	1. Наводяться приклади. 2. Аргументуються життєвим досвідом. 3. Висуваються тези, факти. 4. Спостереження. 5. Пропонуються думки авторитетних осіб. 6. Висновки
Основна думка	Дедукція (метод дослідження, за яким окреме пізнається на основі знання загального)

Коментар учителя. Тексти типу роздуму є *розгорнуті* та *стягнені*. *Розгорнутий* роздум має три частини: 1) теза, яку треба довести; 2) доведення (або кілька доведень) на підтвердження тези; 3) висновок.

Стягнений роздум має дві частини: 1) тези; 2) доведення.

Первинне сприймання тексту

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ — ЦЕ КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА

Поза сумнівом, народні традиції — це культурна спадщина, до того ж у кожного народу — своя. Їх історія сягає глибини віків, поєднує в собі уявлення про світ, ставлення до релігії, ознаки побуту. І ми, нащадки великого народу, повинні берегти і примножувати це народне багатство, аби усвідомити, що є його частиною.

Той, хто не знає своєї культури, цурається мови, не може з пошаною ставитись і до культури інших народів. Скільки обрядів довелося мені побачити: і весілля, і свято Купала, і свято першого снопа! Мені пощастило брати участь

в усіляких різдвяних дійствах... А скільки ще не побачено! Адже світ такий великий, життя таке дивовижне, а традиції допомагають збагатити його. Згадаймо хоча б безсмертні твори І. Котляревського «Наталка Полтавка», Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся», М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», автобіографічні твори О. Довженка «Зачарована Десна», М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять», у яких зображено народні традиції. Доволі приємно дізнаватися, що українські традиції — багатші, мова — милозвучніша, пісні — мелодійніші. Яка гордість наповнює душу за увесь народ і за себе особисто.

Отже, будучи частиною народу, не можна не цікавитися його душею, його життям — народними традиціями, що є його культурною спадщиною.

Бесіда за змістом

- ◆ Про що цей текст?
- ◆ Чому ми повинні берегти і примножувати народні традиції?
- ◆ Про які обряди згадано в тексті?
- ◆ У яких творах українських письменників зображено народні традиції?
- ◆ Яка тема тексту? Основна думка? Які аргументи наводить автор на її підтвердження? У якому реченні міститься висновок?

Словникова робота

- ▶ Пояснити значення слів: *традиція, спадщина, нащадки, цуратися, сніп*.
- ▶ Дібрати синоніми до слів: *традиція, спадщина, народ*.
- ▶ Пояснити орфограми та пунктограми.

Колективне складання плану тексту

Повторне читання тексту

Самостійне написання докладного переказу учнями

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

- ▶ Дати відповіді «так» чи «ні» на кожне запитання.

Чи було складно на уроці?	
Чи було цікаво на уроці?	
Чи встигали виконати всі завдання?	
Чи з задоволенням працювали на уроці?	

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити стилі й типи мовлення, дібрати зразки до кожного стилю.

Урок № 12 ТИПИ Й СТИЛІ ТЕКСТУ. ПОНЯТТЯ ПРО ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ СТИЛЬ

Дата _____

Клас _____

Мета: вчити шестикласників розрізняти типи й стилі мовлення; дати учням поняття про офіційно-діловий стиль; формувати навички розпізнавати тексти офіційно-ділового стилю, визначати його особливості; виховувати правописну пильність.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

ЩО ТАКЕ СТИЛЬ

Як хочете про стиль дізнатись,
нехай вас слово не ляка.
Це грецьке *stilos*, латинське *stilus* —
гостренька паличка тонка.

Учили нею недаремно
писати на дощечці тонкій,
покритій воску ніжним шаром,
у Римі й Греції старій.

І не покрилось слово пилом,
все мова в пам'яті трима:
вважали почерк спершу стилем,
пізніш — манеру й лад письма.

Є стиль художній і розмовний
(усім знайомий, не новий),
є науково-популярний
і офіційно-діловий.

Чи помічав в людей у творчих, —
Чи б ти твори не зустрів, —
Своя манера, власний почерк,
Свій стиль у кожного з майстрів.

Як стиль Тичини не зрівняєш
Зі стилем Рильського, Влизька.
За стилем ти завжди пізнаєш
Твір Винниченка, Головка.

Першопричина не єдина —
Життя людей, суспільний фон.
І звісно: «Стиль — це є людина», —
Сказав учений Жорж Бюффон.

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з таблицею

- ▶ Заповнити відомостями, яких не вистачає.

Назва стилів	Де використовується	Висловлювання
	У побуті	Розмова на побутові теми, лист до близьких людей
Науковий		Наукова лекція, доповідь, підручник
	У художній літературі	
Публіцистичний	У суспільному житті	Промова, виступ, газетна стаття
Офіційно-діловий	В офіційних службових стосунках	Документи, закони, оголошення
Церковний (конфесійний)		Молитви, церковні служби, священні й богослужбові книги

Наука, яка вивчає стилі мовлення, називається *стилістикою*. Невиправдане змішування стилів називається *стилістичною помилкою*.

Робота з текстами, дібраними вдома

- ▶ Довести їхню стильову належність, визначити мету використання, ознаки, мовні засоби.

Урок № 13 **КОНТРОЛЬНИЙ ДИКТАНТ. КОНТРОЛЬНЕ
ЧИТАННЯ МОВЧКИ ТЕКСТІВ МОНОЛОГІЧНОГО
ХАРАКТЕРУ НАУКОВОГО СТИЛЮ**

Дата _____

Клас _____

Мета: провести контрольний зріз знань із вивченої теми, оцінити рівень орфографічної і пунктуаційної грамотності, сформованої в п'ятому класі; розвивати самостійність; виховувати відповідальність, старанність, охайність.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ознайомлення з критеріями оцінювання контрольного диктанту. Проведення інструктажу щодо написання диктанту й підготовка учнів до сприймання тексту.

IV. НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ

1. Читання тексту контрольного диктанту вчителем.
2. Повторне читання диктанту по одному реченню і написання їх учнями.
3. Читання для перевірки кожного речення.
4. Читання тексту диктанту для останньої перевірки учнями.

Текст 1

БЛАГОСЛОВЕННА РІЧКА

Дніпро! Від цього слова спадає з тебе зневіра і втома, і зцілюєшся ти, і повертаєш собі життєдайні сили.

Не в образі водного шляху, не у вигляді повені, нестримної, буркотливої, не в картині сизого безмежжя простору, сповненого світла, барв і гомону, постає Дніпро. Він є символом нашої сутності, вічного буття народу, його багатства, сили і здоров'я.

Висвітливши у своїй душі цей символ, воскресаєш, як тлінний Лазар з небуття. Стаєш мов хрест на церковній бані — святий і чистий.

Дніпро... Розділився, монолітний і дужий, на річки, потоки й рукави, ніби стомився дорогою й спинитися хоче. Досягаючи столиці України, він омиває зелені острови, тихою гладінню засинає на лебединих озерах. Та допавши до зелених круч Печерська, виривається на степовий простір. Тоді благословляють золотим блиском його нестримний біг до моря суворі шпилі Лаврських соборів (За Р. Іваничуком; 130 слів).

Текст 2

КАЛИНА

Зеленіє, квітне й плодоносить калина в луках і садочках. Зелено-біло-червоними барвами виграє калинове диво у піснях, казках, прислів'ях і легендах.

Звідки калина взялася? Розповідають, колись напали на українське село вороги. Красуня дівчина, яку вони схопили, вирвалася, почала тікати. Розірвалося її намисто, розсипалося по землі яскравими блискучими намистинками. Через деякий час повиростали з них калинові кущі.

Калина — спомин про домівку, про рідну матір, її турботливі пестливі руки. Це символ дівочої краси, кохання та вірності. Калину вплітали у вінки, нею прикрашали весільні короваї.

Калину саджають біля колодязів, щоб вода була здоровою й смачною. Калина, без сумніву, є прикрасою й гордістю зимового українського садка.

Схиляються червоні куці і на козацьких могилах. Журиться, сумує Україна. А ми тую червону калину підіймемо, а ми нашу славну Україну розвеселимо! (За В. Супрунечком; 125 сл.)

V. КОНТРОЛЬНЕ ЧИТАННЯ МОВЧКИ ТЕКСТІВ МОНОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ НАУКОВОГО СТИЛЮ

Читання мовчки тексту учнями незнайомого тексту від початку до кінця

БЕЗПРИТУЛЬНА

У байках, казках і прислів'ях зозулі явно не пощастило. Це єдина в Україні пташка, яка не заводить сім'ї й не будує гнізда. Безтурботність її давно ввійшла в приказку, а сама вона стала символом легковажності. На перший погляд, для цього є цілком достатні підстави. І справді, що ж це за мати, яку не цікавить доля дітей? Яка підкладає яйця в гнізда інших птахів, звалюючи на них клопітливий обов'язок висиджувати та вигодовувати приймаків. Відклавши на землю яйце, зозуля бере його в дзьоб і, підлетівши непомітно до гнізда якої-небудь пташки, підкладає туди. Звичайно, коли господарів удома немає. Якщо ж птахи застають зозулю біля свого гнізда, вони накидаються на неї й проганяють геть, а часом і прочухана дадуть.

Учені підраховували, що зозулі підкидають яйця в гнізда 150 видів птахів. І найдивніше те, що яйця її завжди схожі і розміром, і кольором на яйця тих птахів, яким судилося стати майбутніми вихователями зозуленят. Сама зозуля важить 100 грамів, а пташки-вихователі — 7–10 грамів. І ось у зозулі виробилась особливість: вона несе крихітні яйця — не більші за горобині, їх можна виявити в гніздах плісок, вільшанок, горихвісток, сорокопудів, вівчариків, сільської ластівки і навіть у дуплі дятла. І господарі, як правило, не помічають цього.

Утрата зозулею інстинктів улаштування гнізда, висиджування пташенят і вигодовування їх, очевидно, пов'язана з особливостями кладки яєць. Зозуля несе яйця рідко, приблизно одне-два на тиждень. Кількість їх буває досить значною — від 12 і більше. Безумовно, коли б вона сама висиджувала їх, то такий спосіб відкладання яєць сильно порушив би розвиток пташенят.

Ось вона й пристосувалася підкладати яйця в чужі гнізда, а це, у свою чергу, обумовило розвиток у зозулі низки інстинктів гніздового паразитизму: відшукування чужих гнізд, перенесення яєць у дзьобі й підкладання в чуже гніздо, причому лише по одному яйцю. Звідси виникли й такі видові особливості, як те, що яйце невелике в порівнянні з величиною самого птаха, міцна шкаралупа й сильна різноманітність у розмірах, формі і забарвленні яєць. Розрізняють понад 12 основних варіантів забарвлення, залежно від кольору яєць тих пташок, яким зозуля підкине свої яйця. Розвиток зародка в яйці зозулі триває 11 діб (на 1–2 дні менше, ніж у яєць господарів).

Схожі на своїх батьків і зозуліні діти. У них теж виробилися специфічні інстинкти, пов'язані з вихованням у чужому гнізді. Незабаром після того, як пташеня виклюнеться з яйця і трохи зміцніє, зозуленятко починає викидати з гнізда яйця або інших пташенят, своїх зведених братів. Робить це воно так: підсовується під пташеня й, коли те опиниться в особливому заглибленні в нього на спині, починає задкувати до краю гнізда. А потім сильним поштовхом скидає братика вниз. Така доля чекає на всіх пташенят, поки зозулення лишиться саме в гнізді. Його одного вигодовують прийомні батьки, іноді значно менші за розміром, ніж їхній ненажерливий підкидьок. Відзначено, однак, що інстинкт викидання виявляється тільки протягом перших п'яти діб.

Зозуля — дуже корисний для лісу птах. Він ніколи не псує ні насіння, ні ягід, а шкідливих комах знищує силу-силенну. Особливо важливо, що він знищує волохату гусінь шовкопрядів, од якої відмовляється більшість інших птахів.

Що ж це за ворог — волохата гусінь? Чому її так не терплять лісівники? Як відомо, гусінь — одна із фаз розвитку комах з ряду метеликів, або лускокрилих. У цьому ряді налічується понад 90 тисяч видів. Самі собою метелики майже

всі нешкідливі. Вони не тільки не завдають рослинам безпосередньої шкоди, але й радують око яскравим гарним убранням, а часто навіть виявляються корисними, запилюючи квіти. Живуть вони недовго, й тільки деякі з них п'ють нектар (І. Заянчковський, 558 сл.).

Дата _____

Клас _____

Тести

- 1 Яке основне призначення прочитаного тексту?
 - А Формування моральних якостей та естетичних смаків слухача.
 - Б Регулювання ділових відносин людей у суспільно-виробничій сфері.
 - В Повідомлення наукових даних суспільству.
 - Г Активний вплив на слухача й спонукання до творчої діяльності.
- 2 Визначити стильові особливості, характерні для тексту:
 - А Багатозначна образна лексика, декларативність.
 - Б Емоційність, простота, доступність.
 - В Образність мовлення, використання слів у переносному значенні.
 - Г Велика кількість термінів, точність слововживання.
- 3 Що зумовило популярність в усній народній творчості зозулі?
 - А Зозуля нещаслива.
 - Б Зозуля — дуже корисний для лісу птах.
 - В Зозуля безтурботна.
 - Г Зозуля втратила інстинкт влаштування гнізда.
- 4 Скільком видам птахів зозулі підкидають яйця в гнізда?
 - А 150 видам.
 - Б 10 видам.
 - В Приблизно 150 видам.
 - Г Приблизно 100 видам.
- 5 На що схожі яйця зозулі і розміром, і кольором?
 - А На горобині яйця.
 - Б На яйця вільшанок.
 - В На яйця тих птахів, яким судилося стати майбутніми вихователями зозуленят.
 - Г На яйця ластівки.
- 6 З чим пов'язана втрата зозулею інстинктів влаштування гнізда, висиджування пташенят і вигодовування їх?
 - А З особливостями кладки яєць.
 - Б Зі способом життя зозулі.
 - В З безтурботністю пташки.
 - Г Зі знищенням сили-силенної шкідників.
- 7 Установити відповідність між поняттями.

А Маса зозулі	1 7–10
Б маса пташок-вихователів	2 Від 12 і більше
В Кількість яєць у зозулі	3 100
- 8 Установити відповідність між поняттями.

А Основних варіантів забарвлення яєць зозулі...	1 11
Б У ряду метеликів...	2 12
В Розвиток зародка в яйці зозулі триває... діб	3 90 тисяч

► Довести, що зозулині діти схожі на своїх батьків.

► Яку користь приносить зозуля лісу?

VI. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

VII. ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ, ЯКІ ВИНИКЛИ В УЧНІВ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДИКТАНТУ ТА ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДО КОНТРОЛЬНОГО ЧИТАННЯ МОВЧКИ

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Додаток

Читання вчителем незнайомого тексту

В ТЕМРЯВІ

У маленькі вікна низенької хати заглядала чорна синя ніч. Надворі шумів вітер, а в убогій хаті було тихо. Замість стола коло стіни старенька скриня, на їй, закурена і чадна, помалу блимала бляшана лампочка.

У хаті бідно і пусто. Убоге світло каганця вилискувалось на темних іконах; далі, в сутінку, виднівся піл та ріжок печі.

Низько схиливши кучеряву голівку до каганця, сидів над писанням хлопчик і стиха скрипів пером по папері.

Серед хати на долівці стругав якусь дошку господар хати Клим. Жінка його сиділа на лаві й пряла. Кожний пильнував своєї роботи, і всі мовчали.

Дописавши сторінку, хлопчик потягся, закрив зшиток і положив його у свою шкільну торбинку. Потім узяв з полиці книжку, чепурненько розправив її, розгорнув, зложив перед собою руки і став читати вголос.

Рівно, мелодійно забриніла віршована мова. Мати присунулась з гребенем ближче до хлопця, повагом витягувала довгу нитку й, осміхаючись у такт віршові, кивала легенько головою.

Тихо й виразно, як акафіст, вичитував хлопець.

Клим підняв голову од роботи й прислухався... А жалі так і хватали за серце, так і хватали.

Прибрав роботу, помолився, погасив каганець і ліг спати. Сон не йшов до очей. Як галич, осідали його думки й краяли серце.

І от увижається Климові серед темряви панська кімната, великі царські портрети, стіл, зеленим сукном укритий... Кругом столу сидять чужі хлопчики, такі чепурненькі, причесані, мов паненята; сидять і щось пишуть.

Писар їх навчає, люди вклоняються їм, навіть сам старшина чоломкається з ними за руку.

Малі вони, а знають уже багато дечого такого, чого він та інші прості люди не розуміють. Сам Клим, як був колись десяцьким, чув, що вимовляли вони часом якісь мудрі канцелярські слова.

Клим подовго дивився тоді на їх і думав, що з їх вийдуть люди.

Тоді ж надумав він оддати сюди свого Петрика.

Іще раніше, коли дали Петрику в школі першого похвального листа, Клим надумав вивести його на легкий хліб.

Не видна була йому спершу дорога до того легкого хліба; після того ж, як побував у волості десяцьким, він уже знав, що йому робити. Упрохає писаря та старшину, одмолотить днів зо три — і Петрика приймуть до волості. А там дорога видна: вийде письменоводителем, урядником або тим же писарем. Усім їм добре живеться. Жалування беруть добре.

Казать нема чого — добре живуть, і кращої долі своєму Петрикові Клим і не бажав би. Та і йому, Климові, на старість добре було б.

Так марив Клим у скрутні часи, коли змучена його думка не мала чого кращого, щоб зачепитися. І робилося йому тоді легше.

Тепер було Климові важко, немов люди підстерegli його таємні надії й мають замір шкодити.

Поворочавшись трохи, Клим піднявся з ліжка й, тихенько облапуючи в пітьмі перед собою, підійшов до полу, де спав Петрик. Нагнувся над ним, здержує дихання, прислухається...

Петрик спить і тихенько виграє носом, немов у дудку (С. Васильченко, 590 сл.).

Урок № 14 ГРУПИ СЛІВ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ: ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКІ Й ЗАПОЗИЧЕНІ (ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ) СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів щодо слів за походженням; удосконалити вміння шести-класників визначати групи слів за значенням, правильно вживати їх у мовленні; виробляти вміння добирати українські відповідники до слів іншомовного походження; аргументовано доводити приналежність слова до певної групи; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до пращурів, які жили на території нашого краю, знайомити учнів із етнокультурними регіонами.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** уживання слів відповідно до їхнього значення; доречне використання слів власне українських і запозичених.
- **Лексикологія:** засвоєння нових слів.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань з елементами поглиблення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПСИХОЛОГІЧНА НАСТАНОВА ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ На які дві групи поділяються слова щодо їхнього походження?
- ♦ Якими ознаками розпізнають слова іншомовного походження?
- ♦ За яким джерелом можна безпомилково визначити походження того чи іншого слова?

IV. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з узагальнювальною таблицею

Учитель пояснює новий матеріал за допомогою узагальнювальної таблиці, або теоретичного матеріалу, уміщеного в підручнику на с. 35.

Групи слів за походженням

Незапозичені	Запозичені
<p>1. Слова, успадковані з попередніх періодів розвитку мови:</p> <ul style="list-style-type: none">• <i>спільнослов'янські слова</i> (дочка, діти, день, ніс, гуска);• <i>спільносхіднослов'янські слова</i> (давньоруський шар лексики): <i>щавель, білий, кузня.</i>	<p>1. <i>Старослов'янізми</i> (прийшли до української мови зі старослов'янської (староболгарської) мови, якою довгий час писали церковні книги). <i>Ознаки старослов'янізмів:</i> наявність звукосполучень <i>-жд-, -ра-, -ла-</i>, префіксів <i>воз-, пред-, со-</i>, а також звукосполучень <i>-енний, -щий, -мий, -тель, -іє</i> в кінці слів.</p>
<p>2. <i>Власне українські слова</i> (мовлення Київської Русі і після її занепаду): <i>кирпатий, стежка, джерело</i></p>	<p>2. <i>З інших слов'янських мов</i> (російської, польської, білоруської, чеської): <i>завод, новатор, атомохід, пан, шляхетний, хвороба, бадьорий, дьоготь, ліпший, влада, табір.</i></p> <p>3. <i>З неслов'янських мов</i></p>

V. УСВІДОМЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ, УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОПІЗНАВАЛЬНИХ УМІНЬ ІЗ ТЕМИ

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 57 на с. 34. Чи всі слова вам зрозуміті? Пояснити значення слова *пильнувати*.

Вибіркова робота

- ▶ Прочитати текст. Виписати з нього запозичені й незапозичені слова в окремі колонки.

Етнокультурні регіони

Етнографічне районування — поділ певної території на **локальні** культурно-побутові групи населення — етнографічні групи, які мають спільні риси мовного, звичаєвого, господарського характеру, зумовлені природним середовищем та історичним розвитком кожної групи, а також **етнокультурними** взаємозв'язками з сусідніми народами.

Етнокультурні регіони стають складовою **ідентичності** населення України — Русі починаючи з XI століття. Про перші з них згадано в давньоукраїнських літописах, виокремлюючи із загальної спільності Галицьку землю, Надбужжя, Забужжя, Підлісся тощо.

У теперішній час у складі України можна умовно виділити низку історико-географічних регіонів, які склалися протягом століть під впливом різноманітних **факторів**: кліматичних, географічних, історичних, **етнічних**. Нові регіони формуються навколо обласних центрів: Львівщина, Одещина, Сумщина. У той же час широко вживаються і назви регіонів, які склалися протягом попередніх століть: Галичина, Буковина, Поділля.

Робота зі словником

- ▶ Користуючись Словником іншомовних слів, з'ясувати походження й лексичне значення:
 1. Виділених у тексті слів.
 2. Наведених слів: інтелігібельний, келізія, меморандум, оноματοпея, рантьє, секстет, хаос, юрта.
- ▶ З 2–3 словами іншомовного походження скласти речення, ускладнені однорідними членами речення.

Лексична п'ятихвилинка

- ▶ Дібрати до слів іншомовного походження *унікальний, аудієнція, стимул, дистанція, раціональний, шосе, радикальний* українські відповідники.
- Довідка:** рідкісний, прийом, поштовх, відстань, розумний, брук, корінний.

Гра «Ланцюжок»

- ▶ Назвати по черзі слова іншомовного походження так, щоб наступне слово починалось останнім звуком попереднього слова.

Наприклад: Агент (*лат.* — адвокат) — тонна (*франц.* — одиниця маси) — агітація (*лат.* — приведення в рух) — арсенал (*італ.* — зброярня) — лагуна (*італ.* — озеро) — апельсин (*голл.* — китайське яблуко) — ноу-хау (*англ.* — знаю, як) — ушу (*кит.* — воєнне мистецтво).

Вибірковий диктант

- ▶ Виписати власне українські слова. До виділених слів дібрати синоніми.

Багаття, фарватер, гай, держава, сузір'я, боксер, баскетбол, прізвище, передбачати, вариво, вермішель, **чарівний**, мрія, інтуїція, вибалок, кафе, голота, відродження, смуга, рюкзак, зачарований, нездара, дуель, **кремезний**, леді.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ За допомогою словника з'ясувати походження і значення слів *марсельєза, лібрето, пюпітр, авангард, триумф*.
- ▶ Скласти розповідь про види занять (землеробство, ткацтво, бджільництво) наших пращурів, використовуючи власне українську й запозичену лексику.
- ▶ Скласти словничок власне української лексики із 15–20 слів.
- ▶ Виконати вправу 61 (I) на с. 36.

Урок № 15 РОБОТА З ТЛУМАЧНИМ СЛОВНИКОМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І СЛОВНИКОМ ІНШОМОВНИХ СЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: удосконалити загальнопізнавальні вміння вправно користуватися тлумачним словником української мови і словником іншомовних слів; доречно використовувати у власному мовленні вивчені пласти лексики; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти підвищенню мовної культури шести-класників, поповнювати лексичний запас.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія:** засвоєння нових слів.
- **Культура мовлення:** правильна вимова голосних і приголосних звуків; уживання слів відповідно до їх значення; доречне вживання власне української лексики та запозичених слів.

Обладнання: короткі тлумачні словники, новий тлумачний словник української мови у 4-х томах, словники іншомовних слів.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок з елементами повторення.

*Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля,
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка і Даля.
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтесь доглядать свій сад.*

М. Рильський

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ. ОГОЛОШЕННЯ ЕПІГРАФА УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ♦ Які словники ви знаєте?
- ♦ Якими словниками ви користуєтеся найчастіше?
- ♦ Яку роль виконують словники в житті людини? Чи можна обійтися без словників?
- ♦ Яку структуру має словник іншомовних слів?
- ♦ Які принципи роботи з ним?
- ♦ Яку структуру має тлумачний словник української мови?
- ♦ Чого слід дотримувати під час роботи зі словниками?

V. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Словникова робота

- ▶ Користуючись словником іншомовних слів та тлумачним словником української мови, пояснити значення слів, розставити наголоси та визначити джерело їхнього запозичення.
- ▶ Увести окремі слова в міні-діалог з теми «Барви українського слова».
Абсурд, банальність, волонтер, вояж, галантний, карат, бульвар, габітус, діадема, лайнмен, плагіат, семантика, трисель, фашина, юстирувати, ярд.

Творче конструювання

- ▶ Прочитати іншомовні слова й вирази, ужиті в латинському написанні. Увести їх у прості речення, ускладнені однорідними членами, за такими схемами:

- 1) УС: О й О, О й О.
- 2) І О, і О, і О — УС...

1. Veni, vidi, vici; 2. tabula rasa; 3. pro et contra; 4. nota bene; 5. pardon; 6. par exemple; 7. merci; 8. good bye; 9. happy end; 10. baby; 11. bonjour.

Довідка: 1. Прийшов, побачив, переміг; 2. Чиста дошка (чисте місце); 3. За і проти; 4. Зверни увагу; 5. Пробачте; 6. Наприклад; 7. Спасибі; 8. Щасливо; 9. Щасливий кінець; 10. Немовля; 11. Добридень.

Лексична п'ятихвилинка

- ▶ Упізнати поняття за прослуханими тлумаченнями слів. Записати в зошит, визначаючи групу слів за їхнім походженням. Пояснити правопис за допомогою правил.

1. Панівний, переважаючий. (*Домінантний*) 2. Монархічна, здебільшого велика держава, на чолі якої стоїть імператор. (*Імперія*) 3. Службовець, який розносить ділові папери, пошту. (*Кур'єр*) 4. Раптова зміна спадкових ознак і властивостей організму. (*Мутація*) 5. Людина з великим життєвим досвідом, яка багато бачила, зазнала у своєму житті; досвідчений, битий, навчений досвідом. (*Бувалець*) 6. Міцної будови тіло; повний, здоровий, огрядний, кремезний. (*Дебелий*) 7. Квіти, гілки ті інші, сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову. (*Вінок*)

Вибіркова робота

- ▶ Виписати з прослуханих речень запозичені й власне українські слова у дві колонки. За допомогою словника іншомовних слів та тлумачного словника української мови з'ясувати значення незнайомих слів.

1. Нектони й до сьогодні привертають увагу вчених усього світу (*З підручника*). 2. Дарма, що наука на кафедрах тоді кульгала або дрімала (*І. Нечуй-Левицький*). 3. Гречні кавалери хвацько підхоплювали довгі шлейфи папій і з побожною шанобливістю несли їх за ними. У другому ятері було дві щуки і три лини (*М. Стельмах*). 4. Ми розрешаємо гріхи Святою буллою сією (*Т. Шевченко*). 5. Несамовито загарчав гаспид (*Марко Вовчок*). 6) Я сама не дуже експансивна, — се, здається, вдача всієї нашої родини (*Леся Українка*).

Довідка: 1) *нектон* — сукупність водяних організмів (китів, риб, головоногих молюсків), здатних до активного плавання на значні відстані у відкритих частинах водойм; 2) *кульгати* — бути в незадовільному стані, мати недоліки; 3) *шлейф* — довгий задній край жіночої сукні; *ятір* — риболовне знаряддя у вигляді сітки; 4) *булла* — папська грамота, послання; 5) *гаспид* — чорт, диявол; 6) *експансивний* — який нестримно, поривчасто, бурхливо виявляє свої почуття.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Скласти діалог з сусідом по парті за темою «Про що цікаве розповів тобі словник іншомовних слів».
- ▶ Виписати зі словника іншомовних слів та тлумачного словника значення п'ять слів іншомовного походження і 10 власне українських слів.

Урок № 16 АКТИВНА Й ПАСИВНА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗАСТАРІЛІ СЛОВА (АРХАЇЗМИ Й ІСТОРИЗМИ), НЕОЛОГІЗМИ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити шестикласників із лексикою активного й пасивного вжитку (архаїзмами, історизмами, неологізмами); формувати загальнопізнавальні вміння аналізувати лексику за активністю вживання, розрізняти слова, що є в повсякденному вжитку, і ті, які рідко використовуються в мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до звичаїв і традицій пращурів.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** уживання слів відповідно до їхнього значення; доречне використання слів активної і пасивної лексики.
- **Лексикологія:** засвоєння нових слів.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Пошуково-вибіркова робота

- Прочитати текст. Знайти слова, які вживаються досить часто в мовленні сучасників, і ті, почути які вам не вдавалося. Записати їх у дві колонки таблиці.

Слова активної лексики	Слова пасивної лексики

Віддавна осінньо-зимовий сезон належав рукодільництву. На Семена, тобто 14 вересня, вносили до хати господарські снасті бондарі, шевці, кравці тощо. Для жінок це було на Іоанна Предтечі (6 жовтня). З цього часу в сільських оселях мали з'явитися прядки, гребені, веретена та інше похідне причандалля.

Довгими вечорами дівчата й молодиці пряли нитки за допомогою коноворота або веретен. Потім готове прядиво змотували в клубки, з яких снували співниці та навивали кросна (*В. Скуратівський*).

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Пояснення вчителем нового матеріалу за допомогою узагальнювальної таблиці (див. додаток) або теоретичного матеріалу, уміщеного на с. 44–45

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Коментоване письмо

- Записати текст під диктовку. Знайти історизми, архаїзми, неологізми. З'ясувати значення незрозумілих слів.

Сучасникові важко уявити складний процес рукодільництва. А в давнину навіть мала дитина знала всі технологічні прийоми виготовлення лляного чи конопляного полотна, адже в їхні обов'язки входило допомагати матері сукати цівки чи снувати снівниці. Навички виробничого процесу передавалися з покоління, оскільки переважна більшість одягу, а також домашнього начиння — скатертини, рядготки, ряпчуни, ліжники тощо — виготовляли вручну в домашніх умовах.

Лексико-синтаксична робота

- ▶ Прочитати слова. З'ясувати, до якої лексики вони належать. За допомогою тлумачного словника з'ясувати їх значення. Увести слова в прості речення, ускладнені звертаннями, вставними словами, однорідними членами речення.

Дворянин, війш, фунт, мурза, корець, сажень, гайдук, мотика, десятина, посполитий, тіун, даремщина, дідинець, куна, п'ядь.

Довідка: тіун — княжий виконавець; дідинець — укріплення; куна — стовп, до якого прив'язували винних; даремщина — примусова праця.

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 76.

Лексична п'ятихвилинка

- ▶ Дописати до кожного тематичного ряду 3–4 слова.

- 1) Назви старовинної зброї: *мушкет*, ...
- 2) Назви старовинного одягу: *ночви*, ...
- 3) Назви старовинного посуду: *куманці*, ...
- 4) Назви колишніх чинів: *жандарм*, ...
- 5) Назви старовинних одиниць виміру: *десятина*, ...
- 6) Назви складових компонентів комп'ютера: *принтер*, ...
- 7) Назви нових тканин: *креп-паризьєн*, ...
- 8) Назви нових професій: *візажист*, ...

- ▶ Скласти 2–3 речення з однорідними членами при узагальнювальному слові. Пояснити розділові знаки.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІВ І НАВИЧОК

- ▶ Подумати і дати відповіді на питання.
- ◆ Яку лексику називають активною, а яку — пасивною?
- ◆ На які групи ділиться застаріла лексика?
- ◆ Які слова називаються неологізмами і в яких сферах суспільного життя вони вживаються?
- ◆ Які слова називаються індивідуальними неологізмами?

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

ІХ. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Підготувати розповідь на тему «Лексика української мови за активністю вживання», дібрати приклади з художньої літератури.
- ▶ Використовуючи активну й пасивну лексику, побудувати діалог на тему «Історія, пов'язана зі святом Покрови».

Додаток

Лексика української мови за вживанням

Активна лексика — це слова, які повсякденно використовуються в особистому і суспільному житті (<i>загальноживані слова</i>)		
Пасивна лексика — це слова, які вже вийшли з ужитку (<i>застарілі</i>), і нові слова (<i>неологізми</i>), які лише нещодавно були створені або запозичені з інших мов		
Застарілі слова		Неологізми
<i>Архаїзми</i> — це застарілі слова, що є назвами різних предметів і явищ, які мають певні найменування в сучасній мові: <i>ячати</i> (кричати); <i>всує</i> (марне); <i>червлений</i> (багряний)	<i>Історизми</i> — це слова, що вийшли з ужитку разом із тими предметами, які вони позначали: <i>волюсть</i> , <i>галера</i> , <i>рало</i>	Це нові слова, які виникають у мові для позначення нових предметів і явищ: <i>аквізитор</i> (транспортний або страховий агент), <i>дизайнер</i> , <i>сайт</i>

Урок № 17 УЖИВАННЯ ЗАСТАРИЛИХ СЛІВ І НЕОЛОГІЗМІВ У МОВЛЕННІ, ВИЗНАЧЕННЯ ЇХНЬОЇ РОЛІ В ТЕКСТАХ РІЗНИХ СТИЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити шестикласників з особливостями вживання застарілих слів і неологізмів у мовленні; формувати загальнопізнавальні вміння визначати їхню роль у текстах різних стилів, доречно використовувати в монологічному та діалогічному мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати повагу до історії минулого.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** уживання застарілих слів і неологізмів відповідно до їхніх значень; доречне використання їх у діалогічному та монологічному мовленні.
- **Лексикологія і фразеологія:** засвоєння нових слів.
- **Текст (риторичний аспект):** розвиток умінь увиразнювати мовне оформлення висловлювання за допомогою застарілих слів і неологізмів.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Пошуково-дослідницька робота (в міні-групах)

- ▶ Прочитати наведені тексти, визначити, яким стилем вони написані. Аргументувати свої думки. Знайти й підкреслити застарілі слова однією лінією, а неологізми — хвилястою. З'ясувати, яку роль виконує пасивна лексика у різних стилях мовлення.

Текст 1

Над Дніпром широким, вільним,
Де луки й степи цвіли,
Наші прадіди поляки
Оселились і жили.
Хлібороб робив у полі,
Пас пастух корів, овець,

З луком, стрілами гучними
По лісах ходив ловець.
Пишно квітла Україна,
Повна всякого добра.
Як в раю жили поляки
Понад хвилями Дніпра.

Олександр Олесь

Текст 2

Спроби віднайти історичну прабатьківщину слов'ян і зокрема українців робилися ще Нестором-Літописцем: «...По долгим же временам се сели суть словане по Дунаеви, где ныне Угорская земля и Болгарская. От тех славян разойдетися по всей земле и прозвалася имени своими где сели, на котором месте» (А. Пономарьов «Українська етнографія»).

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з теоретичним матеріалом задля зіставлення нових знань з базовими

Роль неологізмів

Стиль мовлення	Роль неологізмів
Науковий	Надають текстові стислості, лаконічності, чіткості
Офіційно-діловий	Обслуговують суспільно-політичну, економічну та наукову сферу життя

Стиль мовлення	Роль неологізмів
Публіцистичний	Проявляють стилістичне забарвлення, створюють пафос, піднесеність, передають іронію, сарказм, служать засобом гумористичного зображення та ін.
Художній	Відтворюють колорит епохи, посилюють експресію, свіжість внутрішньої форми, багатопланово розкривають художній образ, створюють патетику
Розмовний	Забезпечують потреби усного мовлення, надають мовленню різноманітні виразні експресивно-емоційні відтінки. Створюються для розв'язання «одноразового» стилістичного завдання

Роль застарілої лексики

Стиль	Роль історизмів	Архаїзмів
Науковий	Точно і прямо називають відповідні історичні реалії	Не вживаються, проте зрідка використовуються в історичних і літературознавчих працях
Офіційно-діловий		Уживаються для позначення конкретних понять: <i>дійти згоди, вважатися зразком, давати підстави для, покласти відповідальність на, поставити за обов'язок, спричинитися до чогось</i> . Відтінок монументальності, високої урочистості надають слова типу <i>священний, благодійний, гласність, воєдино, глава уряду, союз</i> , а також звертання типу <i>шановний пане міністре, Ваше превосходительство</i> та ін.
Публіцистичний	Застарілі слова вживаються найчастіше як засіб створення урочистої піднесеності або сатиричного, гумористичного ефекту	
Художній	Прямо називають старовинні реалії, є засобом художнього зображення епохи, засобом відтворення їх національно-історичної своєрідності, а також мовних особливостей свого часу	Надають урочистої емоційності
Розмовний	Надають іронічної експресії або жартівливості. Уживаються найчастіше в мові людей старшого покоління і представників деяких соціальних верств (<i>духовенство</i> та ін.)	

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- Колективне виконання вправи 78 на с. 45–46. Наведіть свої приклади недавніх неологізмів.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Скласти зв'язне висловлювання на тему «Роль застарілих слів і неологізмів у мовленні».
- Виписати з художньої літератури, газет, журналів по три речення з архаїзмами, історизмами і неологізмами.
- Виконати вправу 75 на с. 44.

Урок № 18 **ТИПИ МОВЛЕННЯ. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ
ОПИСУ ПРИМІЩЕННЯ Й ПРИРОДИ.
СПОЛУЧЕННЯ В ОДНОМУ ТЕКСТІ РІЗНИХ ТИПІВ МОВЛЕННЯ**

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання шестикласників про типи мовлення, їхні функції, удосконалити вміння розрізняти тексти-розповіді, тексти-описи й тексти-роздуми, ознайомити з особливостями побудови опису приміщення і природи; удосконалити вміння визначати тему й основну думку висловлювання, його належність до певного стилю; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння здійснювати типологічний аналіз текстів, у яких поєднано різні типи мовлення (характеризувати їхній зміст, структуру, мовні особливості), сприймати й усно відтворювати зв'язне висловлювання.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

IV. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Дослідження-порівняння

- ▶ Прочитати тексти. Визначити їхню типологічну приналежність. Свою думку довести.

Текст 1

Як відомо, історія не любить слова «якби». Але порушимо це правило й спробуємо уявити, що могло б статися з нашим народом, якби не було Запорозької Січі. Очевидно, тоді зовсім не було б України, українського народу, так само, як і багатьох племен і народів на землі. Їх знищили б вороги, розтоптала жорстока дійсність.

Історією потрібно не лише цікавитись, її треба досконало знати, бо історія — не просто минуле народу, це — його жива душа. Ось чому той, хто не знає історії, ніколи не зрозуміє свого народу (*З кн. «З голосу нашої Клію»*).

Текст 2

Борис уже підняв над головою портфеля, щоб луснути Таню по спині. Та пригадав, чого йде, й опустив. Хай пізніше, коли не прикусить свого язика...

— Думаєш, не знаю, чого йдеш назирці? — не вгавала Таня, все швидше дрібуляючи своїми мурашиними ніжками. — Думаєш, горіхів винесу? Збігай додому й нашій ще дві кишені!

Довелося-таки гепнути її портфелем і крутнути назад. Виявляється, нелегко закохатися. Навіть у таку мошку, як Таня. А може, не треба? Ось хай він купить динамку, приладнає до велосипеда і ганятиме по селу. Як заздритимуть хлопці! Тільки ж грошей ще зібрав малувато... А здорово було б — мчить він темною вулицею, попереду біжить сліпучий конус світла, вихоплюючи всі горбки, всі цурпалки, осліплюючи зустрічних дівчат. Таня аж пищить від страху... Тьху, знову Таня!

- ▶ У якому тексті поєднано два типи мовлення?
- ▶ З якою метою в другому тексті введено роздум?

Творче спостереження з елементами зіставлення

- ▶ Прочитати висловлювання. До якого типу мовлення вони належать? Чи однаковий стиль мовлення? Визначити особливості мовного оформлення обох текстів.

Текст 1

Перш усього побралися вони до церкви. І веселенько було йти швиденько по дорозі, дивитися й по боках, і уперед. З-за гір, з округи, з-за темних сосен, з-за кучерявих дубів пробивалися рожеві промені усе пломенісшій та червоніш; росяна лука усе далі та далі вирізувалася при розсвіті; Дніпро синій шумів, і легкий туманець качався понад ним. Чутно, як злюцна б'ють у дзвони у місті, й видно, наче комашня, купи людей по улицах (*Марко Вовчок «Дев'ять братів і десята сестриця Галя»*).

Текст 2

Широке, безмежне поле лежало перед ними. Цієї весняної пори воно було свіже, пахуче, застелене травами та всіяне квітами. Подекуди ще стояла вода від талих снігів. Між стеблами трав жовтими й червоними вогниками жевріли тюльпани.

Полю не було ні кінця, ні краю. Його величного спокою не порушував жоден звук. Поле нагадувало спокійне, безбережне море.

Типологічний аналіз висловлювання

- Прочитати уривок з оповідання В. Кави «Кохання». Визначити типологічну будову тексту: довести, що в ньому поєднано різні типи мовлення.

Добре, що зайшла мати, а то діставався б до нової динамки для велосипеда, що лежала на полиці... При матері соромно таке думати... Коли після тривалої хвороби уперше йдеш до школи, то відчуваєш водночас радість і тривогу. Радість — бо нарешті побачишся з друзями, за якими скучив, тривогу — чи не далеко втекли в математиці, мові, географії... Звичайно ж, у кожного є ще свої тривоги й радощі... Бориса перш за все непокоїло — як там матч з восьмикласниками, чи включили його до команди. Правда, кращого лівого Андрієві, капітану, не знайти, але ж він, Борис, провалявся цілий тиждень, ще слабкий після хвороби, пропустив кілька тренувань. Андрій принциповий: дружба дружбою, та коли виявиться Борис не в формі, до команди не включить.

Ну, а потім уже про Таню. Коли чесно зізнатися, то саме через неї вийшов сьогодні зарані, щоб першим ускочити до класу й удати заклопотаного уроками. Все обійшлося краще, ніж можна було сподіватися. Перелізши через тин дядька Митрофана й одмахнувшись від дзвякитливого Пірата, Борис потрапив просто в гущу подій. Галасливих футболістів виселили зі шкільного двору, і вони перебралися на широку, зарослу споришем тупикову вулицю. «Ти диви, — подумав Борис, — не могли раніше допетрати. Це ж скільки вікон залишилися б цілими. І нас би не так часто тягали до директора». Проти шестикласників грали «п'ятаки». Вірніше, прикидалися супротивниками. Певно, хлопці намовили їх за яблука.

- Скласти до тексту простий план у вигляді розповідних речень.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Вибірково-розподільний диктант

- Записати в дві колонки заголовки текстів за типами мовлення.

1. Катерина Білокур. 2. На Січі. 3. Що нас урятує. 4. Настінний розпис. 5. Чому ми повинні знати історію. 6. Козацьке випробування. 7. Поле. 8. На Чернечій горі. 9. Бабусин подарунок. 10. Покрова. 11. Різдвяна пригода. 12. Кошеня Чарлі. 13. Що таке дружба? 14. Неоціненні скарби.

- За якими заголовками можна визначити, що текст може поєднувати різні типи мовлення. Назвати заголовки, у текстах яких має міститися: а) опис приміщення; б) опис природи.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Виписати з художньої літератури текст, у якому поєднано: а) розповідь з описом; б) розповідь із роздумом. Схарактеризувати мовні особливості текстів.
- Скласти узагальнювальну таблицю «Типи мовлення».

Урок № 19 НАВЧАЛЬНИЙ УСНИЙ ДОКЛАДНИЙ ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ ПРИМІЩЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: удосконалити мовленнєво-мисленнєві вміння учнів усвідомлювати тему й основну думку тексту, тип і стиль мовлення прочитаного; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння здійснювати типологічний, композиційний і змістовий аналіз художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення, сприймати текст, розуміти його, докладно відтворювати, використовуючи виражальні авторські засоби.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. РОБОТА З ТЕКСТОМ ПЕРЕКАЗУ (ПІДГОТОВЧА РОБОТА ДО УСНОГО ДОКЛАДНОГО ПЕРЕКАЗУ)

Читання мовчки тексту учнями

- ▶ Прочитати уривок з оповідання Андрія Чайковського «В зимівнику».
- ▶ Визначити тип мовлення тексту. Довести, що висловлювання поєднує два типи мовлення.

В ЗИМІВНИКУ

На обрії був ліс, і туди хлопці спрямували коней. Якраз заходило сонце. Обоє оглядалися на всі боки, шукали, де б їм переночувати.

Знайшли невеличку, оточену ліщиною галявину. Позлазили з коней, нарубали шаблями гілок. Незабаром весело загорівся вогонь.

Хлопці й не почули, як до них підійшов старий чоловік. Він поклав рушницю, сів до вогню й почав гріти руки.

Старий запросив хлопців до себе в зимівник. Вони забрали свої статки, узяли коней за вуздечки й пішли за ним.

Аж ось вони стали перед високою огорожею. Старий відчинив ворота, і подорожні зайшли у двір. Недалеко від воріт стояла хатина, біля неї клуня, до якої завели коней. Старий заніс їм оберемок сіна, відчинив хатчину і запросив туди гостей. Він засвітив воскову свічку.

Хата була зовсім проста. Піч, лежанка, лава, стіл, полиця — усе з простих дощок. Над столом — образ Богородиці. Довкола нього повішана в порядку зброя: шабля, пістолі, дві турецькі рушниці. Видно, що старий колись козакував.

Хазяїн розвів у печі вогонь і став подорожніх пригощати чим хата багата. Поклав велику паляницю, приніс із погребка глечик меду.

В хаті стало гаряче. Старий козак розказував, як ходив на турка, як побував у тяжкій неволі, як вдалося втекти. Хлопці розпитували дорогу до Січі. Адже йшли вони на Запорозжя.

Бесіда за змістом тексту

- ♦ Про що йдеться в тексті?
- ♦ Визначте тему й основну думку висловлювання.
- ♦ Скільки мікротем у тексті?
- ♦ Скласти план почутого висловлювання.

Орієнтовний план

1. Пошукати в лісі місця, де б можна було переночувати.
2. Розпалений вогонь на галявині.
3. Старий чоловік біля вогню.

4. Запрошення до зимівника.
 5. Подорожні в гостях.
 6. Опис хати.
 7. Частування гостей хлібом і медом.
 8. Розповіді старого козака.
- ▶ Знайти й прочитати в тексті опис приміщення.

Мовностилістичний аналіз тексту

- ▶ Описати зимівник.
- ▶ По чому було видно, що старий колись козакував?
- ▶ Що означає слово *статки*? (Речі)
- ▶ Дібрати і використайте в переказі означення до слів *лежанка, лава, стіл, полиця, образ, шабля, пістолі, рушниця*.
- ▶ Пояснити лексичне значення слова *зимівник*.

Повторне читання тексту, під час якого учні уточнюють, чи правильно вони запам'ятали послідовність розповіді, відзначають виражальні прийоми, використані автором під час опису приміщення

IV. УСНЕ ПЕРЕКАЗУВАННЯ ТЕКСТУ

- ▶ Скласти усний докладний переказ тексту-розповіді відповідно до плану, використовуючи опис сторожки.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Оформити письмовий докладний переказ художнього тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення, опрацьованого на уроці.

Додаток

Читання мовчки тексту учнями

ЛІСОВА СТОРОЖКА

Як одспіває хурделицями зима, як віддзвонить вона ожеледцем, і сонечко вгріє землю та води, збирається Данило Коряк до лісу, до своєї сторожки.

Збирається Данило довго, бо треба йому взяти з собою чимало всякого начиння. А зібравшись, вирушає в дорогу, кликнувши яза собою малого, проте бідового песика Кузьку.

За зиму сторожка — хатка об одним віконці й під соломою — постаріла, дужче вгрузла в землю, стоїть під самісінькою горою серед грушевого та черемхового цвіту, як вулик. Кузька оббігає її кругом, шкребеться лапами в низьке віконце, що немовби вицвіло за зиму, тоді кидається під поріжок до свого кубла. Але там вогко, сіно пахне цвіллю, дошки — грибок і трухлявиною. Незатишно.

Тим часом підходить Данило, скидає з плечей лантух на лямках з мотузка, знімає і ставить під стіну сторожки рушницю, одмикає двері, промовляючи до Кузьки:

— Ну, от ми й дома, Кузько. Тепер будемо хазяїнувати вдвох...

У сторожці сутінь та вистояний за зиму холод, що причаївся тут ще з осені. Кузька хутко обнишпорює темні покутки й натрапляє на своїх давніх знайомих: залізні граблі, лопату, сапу, ящичок з цвяхами, що пахнуть іржею, старий розплесканий молоток та коритчатка з насінням, від яких сходить дух берези, дубка й сосни.

Данило виносить на сонце стару ковдру, щоб теплий вітерець вивіяв з неї холод.

Так починається лісове життя Данила та Кузьки (Гр. Тютюнник, 210 сл.).

Урок № 20 **ГРУПИ СЛІВ ЗА ВЖИВАННЯМ:
ЗАГАЛЬНОВЖИВАНІ І СТИЛІСТИЧНО ЗАБАРВЛЕНІ
СЛОВА, ДІАЛЕКТИЗМИ, ПРОФЕСІЙНІ СЛОВА
І ТЕРМІНИ, ПРОСТОРІЧНІ СЛОВА, ЖАРГОНІЗМИ**

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із групами слів за сферою вживання: загальноовживаними і стилістично забарвленими; виробити вміння й навички знаходити стилістично забарвлену лексику й відрізнити її від загальноовживаної; формувати загальнопізнавальні вміння аналізувати групи слів за значенням, порівнювати їх між собою й робити висновки; навчити правильно і доречно використовувати в мовленні групи слів за сферою вживання; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до природи.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** уживання слів відповідно до їхнього значення; доречне використання слів загальноовживаних і стилістично забарвлених; засвоєння складних випадків слововживання.
- **Орфографія і пунктуація:** написання слів на вивчені орфограми, розділові знаки при звертаннях, однорідних членах речення.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо вивчення «Групи слів за сферою вживання».

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота над текстами

- ▶ Прослухати тексти. Визначити їхній стиль, аргументувати свою думку. Виписати незнайомі слова, розтлумачити їх за допомогою словника.

Текст 1

Сумовито рипить дуб, замислився перед зимовим сном ясен, тяжко зітхає клен, і тільки берізка, жовтаво-зелена й «раскудря — кудря — кудрява», — ген там на узліссі білявим станом своїм кокетує, ніби на побачення з Левітаном піде чи, може, Чайковського на симфонію викликає (*Остан Вишня «Заєць»*).

Текст 2

У розподілі мінеральних вод Криму існують свої закономірності. Учені виділяють тут три гідромінеральні області: рівнинний, гірський Крим, Керченський півострів.

У рівнинному Криму знайдені азотні, метанові, сірководневі води змішаного газового складу. У гірському Криму води сульфатні і хлоридні. А на Керченському півострові знайдені вуглекислі води (*За Ю. Шутовим*).

Текст 3

Місцями збиралася їх (бджіл) громадка на в'язанках цвіту, і коли ледве помітний подув вітру порушив галуззям, вони, мов у грі, хиталися враз із цвітами й здавалися якоюсь преніжною пустотою природи, особливо ж у тих місцях, де пишалася садовина в розцвіті. Довкола саду й бурдея буяла грубою густою верствою зелені накраплювана білим і рожевим цвітом конюшина;

а далі за нею простягалися лани збіжжя, яке легко і ритмічно колихалося під такт подихів леготу (О. Кобилянська «Земля»).

- ▶ Чи всі слова, ужиті в почутих текстах, ми використовуємо в мовленні щодня?
- ▶ Які слова можна зустріти лише в текстах наукового стилю?

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

VII. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибірково-розподільний диктант

- ▶ Прочитати наведені слова. Визначити групу за сферою вживання. Записати до відповідної колонки таблиці.

Загальноживані слова	Терміни, професійна лексика	Діалектизми	Просторічні	Жаргонізми

Дзига, підмет, метан, телевізор, інновація, тюль, тачка, сніданок, відпочинок, читати, жарничка, боронування, дитсадок, прокаш, новатор, африкат, рівчак, спрощення, ґазда, авто, круто, чувак, талмути, агроном, прикид, сором'язливість, пензель, пейзаж, односельці, звечора, художник, об'ємність, когут, плай, ендокардит, дослідження, плавати, сечокам'яна хвороба, стибрити.

Навчальне редагування

- ▶ Прочитати текст, знайти помилки. виправити їх, пояснити свій вибір. Розтлумачити незнайомі слова. До якої групи щодо вживання їх можна віднести?

Це було давно, коли кури несли телят, а вівці — писанки, файніші, ніж у Косові. Тоді був на світі бідний чоловік, що мав три доньки — марійку, Ганнусю і, Василю. Дівчата вдалися дуже вродливі — як три корчики квітучої калини.

Одного дня чоловік узяв своїх доньок у поле сапати мандибурку. Несподівано з лісу виїхала бричка, і стала при дорозі просто їхньої нивки. З брички зліз якийсь панок.

- Добридень ґаздо! Гризеш пісну нивку?
- Гризу, паночку (*Народна казка*).

Творче конструювання

- ▶ Прочитати наведені слова, з'ясувати, якої професії вони стосуються. Дібрати слова до кожної професії. Увести професійну лексику в діалог на тему «Вибір квітів у магазині «Флора»».
- Каліграфія — ...
- Бинт — ...
- Саджанець — ...

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- ▶ Подумати і дати відповіді на запитання:
 - ♦ У яких стилях можна зустріти професіоналізми і слова-терміни?
 - ♦ Чи можна вважати діалектні слова унормованою літературною лексикою? Чому?
 - ♦ Чому, на вашу думку, з'являються жаргонізми?

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виписати з творів О. Кобилянської, М. Коцюбинського, М. Черемшини 6–7 речень із діалектизмами. Дібрати до них літературні відповідники.
- ▶ Записати слова, якими користуються у своєму мовленні бібліотекарі (лікарі, програмісти).

Урок № 21 **СТИЛІСТИЧНА РОЛЬ ДІАЛЕКТИЗМІВ, ПРОФЕСІЙНИХ СЛІВ, ТЕРМІНІВ, ПРОСТОРІЧНИХ СЛІВ І ЖАРГОНІЗМІВ**

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити шестикласників зі стилістичною роллю діалектизмів, професійних слів, термінів, просторічних слів і жаргонізмів; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити групи слів за вживанням і визначати їхню стилістичну роль у текстах; удосконалювати вміння правильно й доцільно використовувати слова різних груп у текстах різних стилів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу прищеплювати любов до народної культури.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** уживання діалектизмів, професійних слів, термінів, просторічних слів і жаргонізмів відповідно до їхніх значень у текстах різних стилів.
- **Текст (риторичний аспект):** розвиток умінь увиразнювати мовне оформлення висловлювання за допомогою діалектизмів, професійних слів, термінів, просторічних слів і жаргонізмів.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Пошуково-дослідницька робота

- ▶ Прочитати тексти, визначити їхній стиль, аргументувати свою думку. Знайти й виписати приклади слів, різних за сферою вживання. З'ясувати, яку стилістичну роль вони виконують у мовленні.

Текст 1

Хата — загальнопоширена на території України назва житлової споруди. Поряд із цим терміном у західних районах побутували назви хижа, халупа, на Лівобережжі — хатина. У південних степових районах частково заглиблене в землю житло називалося бурдей, землянка, а підвищене — верхова хата, горішня хата, горішник (*З етнографічного довідника*).

Текст 2

Для обробітку ґрунту українці здавна користувалися плугом, ралом і сохою. Збирали зернові серпом та косою, а головним і найдавнішим знаряддям молотьби був ціп. У лісостеповій і степовій зонах, починаючи з XVII сторіччя, поряд із ним використовували молотильний которок-гарман (*З етнографічного довідника*)

Текст 3

Не було нічого кращого для Василька, як ходити по полонині весною. Гори навколо у рожевих туманах виглядають, як дівчата у свято. Синів цвітом зацвітають бриндуші, зірчасто ясніє між травами пахуча тоя. Та нема квітів найбажаніших для легенів, як на крисані у нього нема зірочки? (*А. Турчинська*).

VI. СПРИЙНЯТТЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Коментар учителя. Серед територіальних діалектизмів є слова стилістично нейтральні і слова яскраво експресивні, образні. У розмовній мові вони є засобом вільного, невимушеного, повсякденного спілкування людей, які ще не оволоділи

нормами літературної мови або звикли у побуті користуватися діалектною лексикою. У художньому мовленні діалектизми використовуються як важливий засіб зображення місцевого колориту, специфіки побуту і як засіб передачі індивідуального мовлення героїв твору. Зовсім не вживаються діалектизми в діловому і науковому стилях.

Професіоналізми в художньому стилі, а також у деяких жанрах публіцистичного стилю служать засобом характеристики: вони допомагають створювати яскраві, виразні, конкретно предметні описи, увиразнюють мовну характеристику дійової особи, позбавляють репліки в полілогах. Це засіб створення гумористичних ситуацій. Усі нехудожні стилі сучасної української літературної мови широко користуються термінами у їх прямому значенні, бо термінологія збагачує можливості точного і несуперечливого, логічно переконливого і водночас лаконічного спілкування у найрізноманітніших сферах людського життя і діяльності. У публіцистичному стилі, крім прямого вживання, поширене вживання термінів з виразною стилістичною метою — як засобу створення гумору.

Просторічні слова у поетичному мовленні є засобом образного зображення. У публіцистичному стилі ця лексика відіграє особливо важливу роль: вона не лише характеризує певне явище з точки зору того, хто пише, а й покликана створити певну емоційно-експресивну атмосферу тексту, щоб переконати читача, викликати потрібні авторові емоції.

Розмовно-просторічні елементи мови у діловому і науковому стилях не вживаються зовсім. Просторіччя служать засобом посилення негативної оцінки певного соціального явища.

Жаргонізми вживаються для характеристики мови персонажів.

Робота з підручником

- ▶ Опрацювання теоретичного матеріалу на с. 51–55.

VII. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Творче спостереження з елементами аналізу

- ▶ Записати текст під диктовку. Пояснити написання слів з вивченими орфограмами, розстановку розділових знаків. Визначити стиль мовлення. Лексика яких груп за сферою вживання використовується в тексті?

В українському традиційному вбранні кінця XIX — початку XX ст. поряд із збереженням давніх місцевих ознак простежуються й пізніші нашарування, пов'язані насамперед з історичною долею різних земель України. Наприклад, одяг населення Правобережжя зазнав помітного впливу польсько-литовської, Лівобережжя — російської культури. Велике значення мало й те, що через Україну йшло інтенсивне та постійне торговельне й культурне спілкування країн Заходу і Сходу. Виникнення Запорозької Січі, специфічні політичні умови, в яких опинилася Україна у XVI–XVIII ст., взаємні контакти з сусідніми народами — усе це зумовило своєрідність формування української національної культури і зокрема культури вбрання (А. Пономарьов).

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 100 на с. 56. Чому потрібно боротися з суржи́ком?

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- ▶ Скласти словничок жаргонізмів, якими користуються ваші однолітки, дібрати до них літературні відповідники.
- ▶ Знайти й виписати текст публіцистичного стилю, визначити групи слів за вживанням.

Мета: ознайомити шестикласників з офіційно-діловою лексикою та сферою її використання; виробляти вміння й навички відрізняти офіційно-ділову лексику від загально-вживаної, діалектної, емоційно-експресивної; формувати загальнопізнавальні вміння використовувати офіційно-ділову лексику в усному та писемному мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу підвищувати мовну культуру шестикласників.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення й стилістика:** уживання слів відповідно до їхнього значення; доречне використання офіційно-ділової лексики; засвоєння складних випадків слововживання.
- **Орфографія:** написання слів на вивчені орфограми.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота з текстом

- ▶ Прослухати текст, прочитаний учителем уголос.

До відома керівників підприємств та організацій, населення Херсона та області! Акціонерний комерційний банк «Аваль» повідомляє про продаж акцій банку третього випуску.

Реалізація акцій проводиться на таких умовах: номінальна вартість однієї акції — 100 грн; акції реалізуються пакетами по 100 шт. з курсовою надбавкою; вартість акції сплачується у національній валюті.

Виплата дивідендів по акціях банку проводиться щоквартально в розмірі 400 відсотків річних.

Запрошуємо Вас стати нашими акціонерами! (*З газети*).

- ▶ Дати відповіді на питання:
- ♦ До якого стилю належить текст? Аргументувати свою думку.
- ♦ Чи є в тексті загально-вживана, діалектна, емоційно-експресивна лексика?
- ♦ Яка лексика переважає в тексті?
- ♦ За якими ознаками ви її знаходите?

VI. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Коментар учителя. Офіційно-ділова лексика безпосередньо пов'язана з офіційно-діловим стилем мовлення, основна функція якого — повідомлення і виражається вона в тому, що він, вимагаючи певної форми у разі письмового викладу змісту, надає висловлюванню характеру документа.

Найголовнішою ознакою офіційно-ділового стилю є офіційність, тому в його текстах використовуються слова і словосполучення — назви документів і ділових, службових відносин: *акт, заява, протокол, договір, рекламаційний лист, лист претензії, розписка, видана мною, обіцяю повернути, ухвалити заходи, порушувати питання, порядок денний*.

В офіційно-діловому стилі часто використовуються лексичні сполуки — канцелярські штампи, шаблони.

Шаблон — це взірець, штамп, який наслідують сліпо, некритично. Це стабільні звороти, характерні для ділових паперів.

Канцеляризм — слово або зворот, притаманний стилю ділових паперів, документів.

Кліше — рельєфний малюнок, креслення, план, зроблені на металевій або дерев'яній дошці для відтворення в друку.

Саме книжні, а не розмовні, нейтральні, не урочисті «високі» слова завдяки своїй однозначності, точності є найбільш придатними для створення документів.

VII. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 103 на с. 57.

Словникова вибіркова робота

- ▶ Записати в зошит слова, які можна використати в офіційно-діловому стилі. Обґрунтувати свою думку. За допомогою тлумачного словника з'ясувати значення виділених слів. Скласти з ними речення.

Безсмертя, дитячий, нотаріально завірений, бланк, задрімали, сивовусий, пташки, дипломатична аудієнція, акламація, авізо, авуари, злоба, стягнення, комашня, платоспроможність, акт, файний, директива, папірець, скарга, нікчемний, хитромудрий, бракерат, вето, віза, гарант.

Ти — редактор

- ▶ Відредагувати сполучення слів. Пояснити свій вибір.

Бувші учні (колишні учні); бути у командировці (бути у відрядженні); великі доходи (великі прибутки); ведучий фахівець (провідний фахівець); винести подяку (скласти подяку); виписка із протоколу (витяг із протоколу); вільна вакансія (вакансія); згідно інструкції (згідно з інструкцією); всезагальні збори (загальні збори); вступний взнос (вступний внесок); діючі правила (чинні правила); міри перестороги (запобіжні заходи); жила площа (житлова площа); податковий прес (податковий тиск); заключати угоду (укладати угоду).

Пояснювальний диктант

- ▶ Записати під диктовку текст, визначити його стиль, свою думку аргументувати. Пояснити правопис слів із вивченими орфограмами.

Постанова Президії Верховної Ради України

Про прапор України

Президія Верховної Ради України постановляє:

До прийняття Конституції України дозволити в протокольних заходах використовувати синьо-жовтий прапор.

м. Київ

18 вересня 1991 року

Голова Верховної Ради України

Л. Кравчук

VIII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- ▶ Дати відповіді на запитання:
 - ◆ Які ознаки має офіційно-ділова лексика?
 - ◆ Що таке канцеляризм, шаблон, кліше?
 - ◆ Яку лексику не можна вживати в офіційно-діловому стилі? Чому?

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Знайти уривки текстів офіційно-ділового стилю. Записати їх і підкреслити офіційно-ділову лексику. Значення незрозумілих слів з'ясувати за тлумачним словником.

Урок № 23 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 7.**
СТИЛІ МОВЛЕННЯ (ПОВТОРЕННЯ).
ПОНЯТТЯ ПРО ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ СТИЛЬ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити, узагальнити й поглибити знання шестикласників про типи і стилі мовлення, сформувані поняття про офіційно-діловий стиль, його мовні особливості; удосконалювати творчі вміння розрізняти тексти-розповіді й тексти-роздуми, визначати стильові ознаки офіційно-ділового стилю; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти осмисленню ролі рідної мови в житті людини.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** засвоєння стандартних висловів, словосполучень в офіційно-діловому стилі.
- **Текст (риторичний аспект):** удосконалення вмінь сприймати й відтворювати текст науково-популярного стилю за планом.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції) з елементами повторення.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, Й ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

IV. УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВИХ ЗНАНЬ ШЛЯХОМ АНАЛІЗУ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Одна з найважливіших умов культури спілкування — дотримання мовного стилю.

Мовний стиль — це сукупність мовно-виражальних засобів, зумовлених змістом, метою і функцією висловлювання.

В українській літературній мові виділяють такі функціональні стилі: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, конфесійний, художній, епістолярний, стиль побутового мовлення. Кожний зі стилів має свої характерні ознаки й реалізується у власних йому жанрах.

Жанри — це різновиди текстів певного стилю, які різняться насамперед метою мовлення, сферою спілкування та іншими ознаками.

Мовне оформлення будь-якого тексту залежить від стилю, що відповідає характерові комунікативної ситуації.

Отже, залежно від змісту й мети висловлювання, а також від індивідуальної манери та уподобань у процесі мовлення відбувається певний добір і комбінування найпридатніших і найпотрібніших для певної мовної ситуації співвідносних варіантів форм, слів, словосполучень, конструкцій речень.

- ▶ Виписати наукові визначення вжитих у тексті термінів. Запам'ятати їх.

Колективне опрацювання теоретичного матеріалу

Офіційно-ділова сфера — одна з основних життєво необхідних галузей діяльності людей. Саме за допомогою ділових документів встановлюються офіційні, службові, ділові й партнерські контакти між організаціями, підприємствами, установами, державами, а також налагоджуються приватні стосунки між людьми. Ділове спілкування потрібно вести тільки державною (українською) мовою.

Офіційно-діловий стиль — різновид мови для спілкування в державно-політичному, громадському й економічному житті. Це мова ділових паперів: указів, розпоряджень, заяв, автобіографій, протоколів, законів, анкет, розписок, інструкцій та ін.

Основна функція офіційно-ділового стилю — інформативна (повідомлення).

Мові ділового спілкування характерні *такі особливості*:

- 1) офіційний характер;
- 2) конкретна адресність інформації;
- 3) нейтральний виклад змісту;
- 4) стислість і послідовність викладу фактів;
- 5) використання суспільно-політичної й адміністративно-канцелярської термінології.

Найхарактерніші для цього стилю речення — прості поширені. Уживаються, звичайно, і складні речення з сурядними й підрядними сполучниками, зі вставними словами тощо.

Тексти офіційно-ділового стилю вимагають точності формулювань, не припускають двозначності сприйняття змісту.

V. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Творче редагування

1. Відмінити заходи. 2. Ви були повідомлені. 3. Виконуючий обов'язки, згідно постанови, відповідно з інструкцією, в послідуячому породили ряд порушень, вжити заходи, відкрити збори, відпуск по хворобі, з точки зору, загруженість кадрів, займати посаду.

Довідка: скасувати, Вам повідомили, виконувач обов'язків, згідно з постановою, відповідно до інструкції, надалі зумовили (спричинили) ряд (низку) порушень, вжити заходів, розпочати збори, відпустка через хворобу, з погляду, завантаженість кадрів, посідати (обіймати) посаду.

Дослідження-характеристика

- ▶ Назвати вид документа за його визначенням. Які види документів, окрім названих, вам відомі?

1. Документ, у якому особа повідомляє основні факти своєї біографії. 2. Документ, який засвідчує факти діяльності особи, надається на їх вимогу до іншої установи. 3. Розпорядчий документ, який видає керівник установи і стосується організаційних або кадрових питань. 4. Документ, у якому фіксують місце, час, мету й результат проведення зборів, засідань, нарад. 5. Документ, який надходить до організації, установи чи фірми безпосередньо за допомогою телекомунікаційного зв'язку і принтера.

Довідка: протокол, автобіографія, факс, наказ, довідка.

- ▶ Чи однакові слова *біографія* й *автобіографія* за своїм значенням?

Вибірково-розподільна робота

- ▶ Записати мовні звороти офіційно-ділового стилю у дві колонки: 1) суспільно-політична термінологія; 2) адміністративно-канцелярська термінологія.

Внести зміни до закону, треба врахувати, надати можливість, згідно з законом, апарат управління, затвердити план, протилежна сторона спору, ухвала набирає чинності, з дати початку дії, товари народного споживання, взяти до уваги, брати участь, за згодою сторін, соціальне страхування, термін дії постанови, порядок денний, віддати перевагу.

- ▶ Увести 3–4 мовні звороти в самостійно складені речення.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Підготувати усне повідомлення на тему «Місце офіційно-ділового стилю в житті людини», скориставшись теоретичним матеріалом, опрацьованим на уроці.

Урок № 24 ПОНЯТТЯ ПРО ФРАЗЕОЛОГІЗМ, ЙОГО ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання шестикласників про фразеологізми, ознайомити з фразеологічним словником, принципами класифікації фразеологізмів у ньому; сформувати вміння пояснювати значення фразеологізмів; розширити лексичний запас шестикласників; удосконалити вміння і навички правильно розтлумачувати фразеологічні звороти, використовувати їх у мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу підвищувати мовну культуру шестикласників.

Тип уроку: урок поглиблення знань (урок-мандрівка).

Обладнання: карта подорожі до країн *Лексикологія, Фразеологія*, презентація «Походження фразеологізмів», міні-підручники, фразеологічні словники.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Інтелектуальна розминка

Учитель. Сьогодні ми продовжуємо подорож, розпочату на минулих уроках. Але щоб всюдихід рухався, йому потрібне своєрідне пальце: енергія від плідної роботи, змістовні та правильні відповіді, веселість, ерудиція, оптимізм. Тому пропоную інтелектуальну розминку. Я звертаюся до вас із запитанням, на яке ви повинні дати стисло відповідь. За записаними відповідями ви прочитаєте назву країни, з мешканцями якої ми сьогодні й познайомимось.

1. 25-та літера українського алфавіту.
2. Іменник, який складається з трьох букв, входить до складу прислів'я, перша частина якого: *десять разів відміряй, а*
3. Як вимовляється сьома буква алфавіту?
4. Орфограма, яка зустрічається в слові *молоко*.
5. Частина слова *магія*, яку можна записати при переносі в наступному рядочку.

Відповідь: фразеологія.

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ УЧНЯМИ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибіркова робота

1. Той мотайся до ста вітрів (*М. Стельмах*). 2. А Горленко мовчав, удавав, що не помічає насмішкуватих поглядів, і марно ламав собі голову, де здобути грошей (*З. Тулуб*). 3. Нинішнє місто з його накопиченням колосальних багатств, здається колосом на глиняних ногах (*О. Козоріз*). 4. Білими нитками шите твоє звинувачення. 5. Невже ти справді, гадаєш, що то був обід? Там, звідки я прийшов, кожен із нас з'їдає вдвічі більше і то, щоб тільки заморити черв'ячка (*Р. Кіплінг*).

Довідка: 1. Дуже довго, майже безкінечно. 2. Напружено думати, намагачись розібратися в чомусь, шукати вихід зі складного становища. 3. Про щось зовнішньо грандіозне, яке, проте не має міцної основи. 4. Невміло зроблений, виконаний недбало, утаєно щось. 5. Трохи втамувати голод, перекусити.

Творчі завдання

- ▶ За допомогою фразеологічного словника розтлумачити наведені фразеологізми й увести їх у прості речення, ускладнені однорідними членами, вставними словами, звертаннями (робота за варіантами).

Варіант 1. Сізіфова праця, ахіллесова п'ята.

Варіант 2. Езопова мова, піррова перемога.

Варіант 3. Ганнібалова клятва, валаамова ослиця.

Варіант 4. Дамоклів меч, Карфаген повинен бути зруйнований.

Варіант 5. Троянський кінь, розмотати клубок.

Варіант 6. Грати першу скрипку, виходити на арену.

- Закінчити речення за допомогою фразеологізмів, наведених у довідці.
З'ясувати їх походження.

1. Місто він своє знає як 2. Нові будинки ростуть як 3. Крутиться зранку до вечора як 4. Схожі ми з сестрою як 5. Що йому не кажи, йому все як 6. Приїзд давніх друзів був як 7. Дощу цієї весни було мало як 8. Після хорошої зарядки сон як 9. Коли ми піднялися на гору, село було видно як 10. Дізнавшись, що починається футбол, Сашка як

Довідка. Свої п'ять пальців, гриби після дощу, муха в окропі, дві краплі води, з гуски вода, сніг на голову, кіт наплакав, рукою зняло, руки на долоні, вітром здуло.

Виконання тестових завдань

1. Установіть відповідність між фразеологізмом і його тлумаченням.

1 лягти головою	А ударити
2 на кутні сміятися	Б плакати
3 наганяти холоду	В лякати
4 ляща дати	Г загинути
	Д перемогти

2. Установіть відповідність між фразеологізмом і його тлумаченням.

1 біла кістка	А незвичайний
2 біла ворона	Б хвалити
3 гладити по спині	В знатного походження
4 дамоклів меч	Г неприємність, постійна небезпека
	Д карати

3. Установіть відповідність між фразеологізмом і його тлумаченням.

1 вовчим оком	А пропаде, згине
2 як дві краплі води	Б гордий, пихатий
3 кирпа вгору	В розбагатіє
4 кури загребуть	Г однакові, схожі
	Д жадібно, хтиво

4. Установіть відповідність між фразеологізмом і його тлумаченням.

1 як салом по губах	А пісний
2 дати перцю	Б обмежений, нерозумний
3 дурне сало без хліба	В виялати, побити
4 на комариному салі	Г приємно, радісно
	Д масний

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- На основі теоретичного матеріалу уроку скласти усне повідомлення з теми «Фразеологія як розділ мовознавчої науки».
- Скласти речення з фразеологізмами *кирпу гнути, ні сіло ні впало, крутити носом, каламутити воду, з'їсти облизня* та ввести їх у зв'язну розповідь.
- Виконати вправу 113 на с. 62.

Мета: поглибити знання шестикласників щодо лексичного значення фразеологічних зворотів; удосконалити вміння правильно розтлумачувати фразеологічні звороти і вживати їх у мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати здатність дотримувати морально-етичних норм щодо дорослих і ровесників у школі, позашкільному житті, вдома, суспільно корисній діяльності.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Обладнання: міні-підручники, фразеологічні словники.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Що таке фразеологізм?
- ♦ Який розділ мовознавчої науки вивчає фразеологічні звороти?
- ♦ Як безпомилково визначити значення фразеологічного звороту?
- ♦ Які типологічні ознаки мають фразеологізми? (*Семантична цілісність, відтворюваність у мовленні постійного складу компонентів; розчленована будова*)

V. ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Гра «Упізнай фразеологізм»

- ▶ Прослухати речення, знайти в ньому фразеологічний зворот, з'ясувати його значення.

1. Мати металася по кімнаті, діти присмутилися, бо знали: солодоців їм не бачити як своїх вух (*Ю. Збанацький*). 2. Я собі думала, як ото наші хлопці грають у мовчанку (*Леся Українка*). 3. Жив собі, як вареник у маслі (*Ю. Збанацький*). 4. Залив їм пан за шкуру сала, не пожаліють і вони його (*М. Стельмах*). 5. Хай наш бригадирчик на рядових роботах попрацює, а то задер носа (*Ю. Збанацький*).

Робота в парах

- ▶ Виконати вправу 120 на с. 65.

Вікторина «Одним словом»

- ▶ До кожного з наведених фразеологізмів доберіть слово — синонім. Увести три фразеологізми у складні речення.

1. Дати ногам волю. 2. Хоч з лица воду пий. 3. Аж ребра світяться. 4. Де Макар телят пасе. 5. Ні живий ні мертвий. 6. Ханьки м'яти. 7. Муха не зобидив.

Довідка: танцювати; красивий; худий; далеко; перелякатися; байдикувати; спокійний.

Виконання тестових завдань

1. Синонімом до слова *нерухомо* є фразеологізм:

А З колиски.	Б Як колода.
В Кінь не валявся.	Г Лягти кистями.
2. Антонімом до фразеологізму *зуби з'їсти* є зворот:

А Побувати в бувальцях.	Б Пошити в дурні.
В Собаку з'їсти.	Г Пройти крізь сито і решето.

3. Установіть відповідність між фразеологізмами та їхніми правильними тлумаченнями.

1 душі не чути	А зробити неприємність
2 підсунути свиню	Б бити тривогу
3 бігати як курка з яйцем	В самовіддано любити
4 укрутити хвоста	Г приборкати, домогтися послуху
	Д приділяти незаслужену увагу

4. Установіть відповідність між фразеологізмами та їхніми правильними тлумаченнями.

1 уставляти клепку	А напучувати
2 сісти на голову	Б заважати
3 чухати потилицю	В знахабніти
4 уставляти палки в колеса	Г задумуватися
	Д зазнати невдачі

5. Установіть відповідність між фразеологізмами синонімами.

1 стріляний птах	А як корова язиком злизала
2 прикусити язика	Б ступити на похилу стежку
3 мокре місце залишилося	В води в рот набрати
4 збитися з пуття	Г битий вовк
	Д тримати камінь за пазухою

6. Позначте фразеологічне сполучення, яке є синонімічним до фразеологізму *збити пиху*:

А Під п'ятою сидіти.	Б Сам собі на умі.
В Танцювати під дудку.	Г Втерти носа.

Ключ: 1) Б, 2) В, 3) 1-В, 2-А, 3-Д, 4-Г, 4) 1-А, 2-В, 3-Г, 4-Б, 5) 1-Г, 2-В, 3-А, 4-Б, 6) Г.

Гра «Віднови фразеологізм»

► Дописати пропуски в наведених фразеологічних зворотах, з'ясувати їхнє лексичне значення.

1. Голова без розуму, як ... 2. Ні швець, ні кравець, ні ... грець. 3. Не лізь поперед батька ... 4. Як ... на сіні. 5. Поспішити — 6. Відкрита ... 7. Воду... носити.

Довідка: 1) 2) на дуді; 3) в пекло; 4) собака; 5) людей насмішити; 6) душа; 7) решетом.

Робота з підручником

► Виконати вправу 123 на с. 66.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

- Записати 2–3 фразеологічні звороти, у яких зустрічаються назви частин тіла, 2–3 звороти — з назвами рослин і розтлумачити їх.
- Запитати у батьків чи дідусів, бабусь, які афоризми їм відомі. Записати. Розпитати, що вони означають.

Урок № 27 **ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКИХ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ. ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ, КРИЛАТИ
ВИРАЗИ, АФОРИЗМИ ЯК РІЗНОВИДИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ**

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити із джерелами українських фразеологізмів; формувати загальнопізнавальні вміння з'ясувати походження й значення фразеологічних зворотів; удосконалювати вміння використовувати їх в усному та писемному мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу підвищувати мовну культуру шестикласників, виховувати почуття любові до Батьківщини.

Тип уроку: урок осмислення нових знань, вироблення практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. РОБОТА З ТЕОРЕТИЧНИМ МАТЕРІАЛОМ

Джерела української фразеології

З народних джерел	З голови до п'ят; водити за носа; теревені правити
З професійно-технічних висловів	З іншої опери; на ловця і звір біжить; де тонко, там і рветься
З релігійних висловів	Співати Лазаря; Хома невірющий, терновий вінок
Вислови античних часів	Прокрустове ложе; Сізіфова праця; крокодилячі сльози
Прислів'я і приказки	Любиш кататися — люби й саночки возити; лінивому все ніколи
Крилаті вислови видатних осіб, філософів, учених, політичних діячів, письменників	Послухали Лисичку і Щуку кинули у річку (<i>Л. Глібов</i>). Бути чи не бути (<i>Шекспір</i>). Пропаща сила (<i>Панас Мирний</i>)
Переклади іншомовних фразеологізмів	Дивитися крізь пальці (<i>з нім.</i>), се ля ві (таке життя) — (<i>з франц.</i>)

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибіркова робота

- ▶ Пригадати, чим відрізняються прислів'я і приказки. Виписати у дві колонки прислів'я і приказки. З'ясувати, що вони означають.

1. Кожному мила своя сторона. 2. Який народ, такі й порядки. 3. Найбільше каліцтво — ледачість. 4. Межи людьми будь людиною. 5. Рідна земля і в жмені мила. 6. Щастя без розуму — дірява торбина. 7. Науки ні вода не затопить, ні вогонь не спалить. 8. Грамоти вчиться — завжди знадобиться.

Прислів'я	Приказки

Пошукова робота

- ▶ Визначити у прислів'ях і приказках художні засоби (гіперболи, метафори, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, порівняння), за допомогою яких створюється образність мовлення.

1. Дорога та хатка, де родила мене matka. 2. Свій край — як рай, чужа країна — як домовина. 3. Рідна сторона — мати, чужа — мачуха. 4. Своя хата — своя правда, чужа хата — гірше каторги. 5. Пташка красна пір'ям, а людина знанням. 6. Не кайся рано вставати, а з молоду вчитись. 7. На свої руки найду всюди муки. 8. Їсть за вола, а робить за комара.

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 118 на с. 64.
- ▶ Увести в речення зі словосполученнями *лавровий вінок, терновий вінок*.

Творче конструювання

- ▶ Прочитати афоризми, крилаті вислови, запам'ятати їхнє походження. Увести деякі з них у прості речення.

1. *Борітеся — поборете!* — слова з поеми Т. Г. Шевченка «Кавказ» (це полум'яний заклик до боротьби проти національного й соціального гноблення). 2. *Через терни до зірок* — латинський вислів (походить з твору давньоримського письменника і філософа Сенеки). 3. *Буря в склянці води* — вислів належить французькому письменникові і філософу Ш. Л. Монтеск'є (велике хвилювання з незначного приводу, дрібної події, які штучно роздуваються). 4. *Для слави козацької* — усталений зворот, широко вживаний у думках та історичних піснях.

Інтелектуальна п'ятихвилинка «Зрозумій»

- ▶ Прочитати текст. Знайти улюблені вирази дідуся й бабусі. Пояснити, чому вони викликали непорозуміння в дітей.

ВЕРЕМІЙ

Це дідусь хороший мій,
Звуть його так — Веремій.
Так він дивно розмовляє,
Що поспробуй зрозумій.
В цирку був я з дідусем —
Ми там бачили усе:
І жонглера, і ведмедя
На швидкім велосипеді...
Я крутивсь, дідусь спитав:
— Ти прийшов ловити гав?
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Грались ми з Рябком кудлатим —
Посварилися із братом.
Брат мовчав, і я мовчав,
А дідусь обох повчав:
— Так до бійки недалеко!
Що це ви розбили глека?
Братик, плачучи, сказав:
— Глека я не розбивав!
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Ми були біля криниці,
З неї я хотів напиться.
Нахилиюсь, гнуся, гнусь —
До води ж не дотягнусь...

А дідусь мій: — Що? Попив?
Шилом патоки вхопив?
Знов мені не зрозуміло:
Тут — ні патоки, ні — мила.
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Братик спать ніяк не хоче:
Хоч і сонні в нього очі,
Вередує: — Я не ляжу!
— А дідусь ласкаво каже:
— От якби ти зараз ліг,
Ти б заснув без задніх ніг!
Братик ліг, питає в нього:
— Де ж у мене задні ноги?
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.
Я, сестричка й менший брат
Втрюх збирали виноград,
Сперечалися ми все:
Хто з нас кошик понесе?
Дідуся ми розгнівали:
— Що ви кашу заварили?
— Де ж та каша? — мовив брат.
— Ми ж збирали виноград!
Ну й дідусь мій, Веремій!
Що він каже? Зрозумій.

Грицько Бойко

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити теоретичний матеріал уроку.
- ▶ Виконати вправу 123 на с. 66.

Мета: ознайомити шестикласників із синтаксичною роллю фразеологізмів; формувати загальнопізнавальні вміння визначати синтаксичну роль фразеологізмів, доречно використовувати їх у монологічному та діалогічному мовленні; за допомогою мовленнево-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти естетичному розвитку особистості, підвищувати мовну культуру.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Культура мовлення і стилістика:** вживання фразеологічних зворотів відповідно до їхнього значення; доречне використання їх у діалогічному та монологічному мовленні.
- **Текст:** розвиток умінь увиразнювати мовне оформлення висловлювання з допомогою лексико-фразеологічних засобів.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ Й ЗАВДАНЬ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Що вивчає фразеологія як наука? Що таке фразеологізм?
- ♦ Якого походження можуть бути фразеологізми?
- ♦ За допомогою чого можна з'ясувати значення фразеологізмів?
- ♦ Яку синтаксичну роль, на вашу думку, можуть виконувати фразеологізми?

V. ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ТВОРЧОГО ХАРАКТЕРУ

Завдання на зіставлення

- ▶ Прочитати речення в обох колонках. З'ясувати, у якій колонці правильно визначено синтаксичну роль фразеологізмів.

Коти тепер своє слово в <u>свинячий</u> <u>голос</u> (Ю. Смолич)	Коти тепер своє слово в <u>свинячий</u> <u>голос</u> (Ю. Смолич)
Я й справді <u>вбила</u> <u>собі в голову</u> , що я красива (Панас Мирний)	Я й справді <u>вбила</u> <u>собі в голову</u> , що я красива (Панас Мирний)
Буржуазні націоналісти бандерівського, мельниківського і бульбівського племені влаштували на нашій землі криваві <u>варфоломіївські</u> <u>ночі</u> , допомагали фашистам перетворювати наш край на руїну (Ю. Мельничук)	Буржуазні націоналісти бандерівського, мельниківського і бульбівського племені влаштували на нашій землі криваві <u>варфоломіївські</u> <u>ночі</u> , допомагали фашистам перетворювати наш край на руїну (Ю. Мельничук).
У людей досвід, практика, а <u>цей</u> без <u>п'яти</u> <u>хвилин</u> <u>спеціаліст</u> їх розуму наставляти (О. Добровольський).	У людей досвід, практика, а <u>цей</u> без <u>п'яти</u> <u>хвилин</u> <u>спеціаліст</u> їх розуму наставляти (О. Добровольський).
<u>Ловити</u> <u>гав</u> — улюблена справа Петрика (З журналу)	<u>Ловити</u> <u>гав</u> — улюблена справа Петрика (З журналу)

Коментар учителя. Фразеологізми, як і звичайні слова, можуть мати синоніми, антоніми, у складі речення виступають одним членом речення.

- ▶ Установити відповідність між реченнями з виділеними фразеологічними зворотами і синтаксичною роллю, яку вони виконують у цій синтаксичній конструкції.

Урок № 29 УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 8. ДІЛОВІ ПАПЕРИ. ПЛАН РОБОТИ. ОГЛОШЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити шестикласників з основними вимогами до складання плану роботи, до оформлення оголошення як документів офіційно-ділового стилю (структурою і мовним оформленням); розвивати мовленнєво-комунікативні вміння складати плани роботи, різні за структурою і терміном виконання, та вміння складати організаційні й рекламні оголошення відповідно до комунікативного завдання.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота з таблицею «Що мені відомо»

№	Назва стилю	Ознаки стилю	Сфера використання

IV. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з тлумачним словником

- ▶ З'ясувати значення слів *документ, офіційний, план, оголошення.*

Робота з підручником. Ознайомлення зі змістом таблиці «Офіційно-діловий стиль»

Жанри	Мета, призначення	Сфера спілкування	Ознаки	Мовні засоби
Закон, стаття, наказ, постанова, акт, доручення, оголошення, план, розписка тощо	Регулювання офіційно-ділових стосунків громадян у державно-правовій і виробничих сферах	Спілкування в державному, політичному, економічному, правовому житті, на виробництві	Стандартність, чіткість, стислість, стабільність	Канцелярська лексика, складні речення, точне вживання слів, наказові форми дієслів, обмеженість синонімів, відсутність емоційно-забарвлених слів, усталені мовні звороти

Бесіда

- ♦ З якою метою використовують офіційно-діловий стиль?
- ♦ Назвіть документи, які ви запам'ятали.
- ♦ Які ознаки має цей стиль?
- ♦ Що означає *емоційно-забарвлена лексика, точне вживання слів*? Наведіть приклади.

Спостереження над мовою документів.

Робота з текстами, уміщеними в підручнику на с. 32

- ▶ Довести, що наведені тексти належать до офіційно-ділового стилю.

V. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Ознайомлення з планом роботи

- ▶ Прочитати. З'ясувати ознаки до офіційно-ділового стилю в цьому документі. З яких обов'язкових структурних елементів складається план?

План роботи
учнів 6 класу щодо підготовки до участі в загальношкільних змаганнях «Тато, мама, я — спортивна сім'я»

№	Зміст роботи	Термін виконання	Відповідальний за виконання	Відмітка про виконання
1.	Визначення учасників змагань	до 01.10.14	Каленський В.	
2.	Складання девізу для учасників	до 05.10.14	Клюєва Т.	
3.	Виготовлення плакатів для підтримки команди	до 20.10.	Карпенко С. Вишневська А.	
4.	Підготовка групи підтримки	до 15.10.14	Мала В. Мороз К.	
5.	Проведення тренувань	03.10; 10.10; 15.10; 20.10	Учасники змагань	
6.	Участь у конкурсі	25.10.14	Учасники змагань та всі учні класу	

Розповідь учителя або підготовленого учня про особливості плану роботи як документа

Робота в групах

- ▶ Складання плану роботи над підготовкою святкового концерту. Обговорення планів.

Ознайомлення зі зразком оголошення в підручнику

Бесіда

- ◆ Чи всі необхідні відомості наявні в оголошенні?
- ◆ Без якої інформації зміст оголошення був би не зрозумілим?
- ▶ Написати оголошення про проведення святкового концерту у вашій школі.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти текст оголошення, умисно зробивши в ньому помилки.
- ▶ Виконати вправу 56 на с. 33.

Додаток

Як оформляти оголошення

1. Оголошення про майбутню подію повинно мати такі реквізити:
 - 1) назву виду документа;
 - 2) текст оголошення, що містить:
 - календарну дату й час;
 - місце проведення заходу;
 - зміст повідомлення;
 - умови входу (вільний чи платний);
 - організатора (від чийого імені складено оголошення).
2. Текст має бути стислим і конкретним, але зрозумілим.
3. Дату й час бажано виділяти іншим шрифтом чи кольором.
4. Оголошення повинно бути естетично оформленим.

Урок № 31 ЗМІНЮВАННЯ І ТВОРЕННЯ СЛІВ. ОСНОВНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити шестикласників з основними способами словотворення; сформувати загальнопізнавальні вміння змінювати й утворювати нові слова; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу звернути увагу дітей на красу й багатство осені.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія і фразеологія:** засвоєння нових слів (у тому числі й власне українських), прислів'їв, приказок.
- **Культура мовлення і стилістика:** засвоєння складних випадків слововживання.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Робота над зв'язним висловлюванням

- ▶ Послухати вірш Дмитра Білоуса. Визначити тему й основну думку поезії. Ді-брати влучний заголовок.

Хто сказав, що наша мова груба?
Груба лиш тому, кому не люба.
Де іще від *матінки-матусі*
Ти почуєш *спатоньки-спатусі*?
Ну яка на світі знає мова
зменшувальні форми дієслова?
Хоч у нас і кажуть, що невістка,
Буцімто, чужа у хаті кістка,
Та недавно ув одній господі
Чув таке я, що й повірить годі:
Каже до *невістоньки* свекруня:
«Ти вже хочеш *їстоньки*, Віруню?»
Хто ж сказав, що наша мова груба?
Груба лиш тому, кому не люба.
Ну, скоріше, незбагненна мова —
Лагідно-чарівно-загадкова.
Де ще в світі є така країна,
Як терпляча Україна-ненька,
Щоб і тих, хто їй завдав руїни,
Звала незлобиво — *воріженьки*?

Д. Білоус

- ▶ З'ясувати, за допомогою яких значущих частин утворено виділені в тексті слова. Яку роль вони виконують?

IV. СПРИЙМАННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Коллективне опрацювання матеріалу узагальнювальної таблиці з відповідним коментарем учителя

- ▶ Розглянути таблицю, з'ясувати відому вам інформацію. Навести власні приклади до способів словотворення (*див. додаток*).

V. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Розгадати наведені загадки. Використовуючи суфікси та префікси, утворити від слів-відгадок по три-чотири нових слова, визначити спосіб їх утворення.

Зразок: два — другий, удвох, двійка, подвоїти, по-друге.

1. Сивий кінь на весь світ заліг. 2. Сімсот невісток на одній подушці сплять.
3. І не дівка, а червоні стрічки носить. 4. Навесні веселить, улітку холодить, восени
годує, узимку гріє. 5. Без крил, без ніг, без рук, а догори лізе (*Нар. творчість*).

Довідка: туман, соняшник, калина, дерево, дим.

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 134 на с. 72.

Дослідження-відновленн

- ▶ Виконати вправу 135 на с. 73.

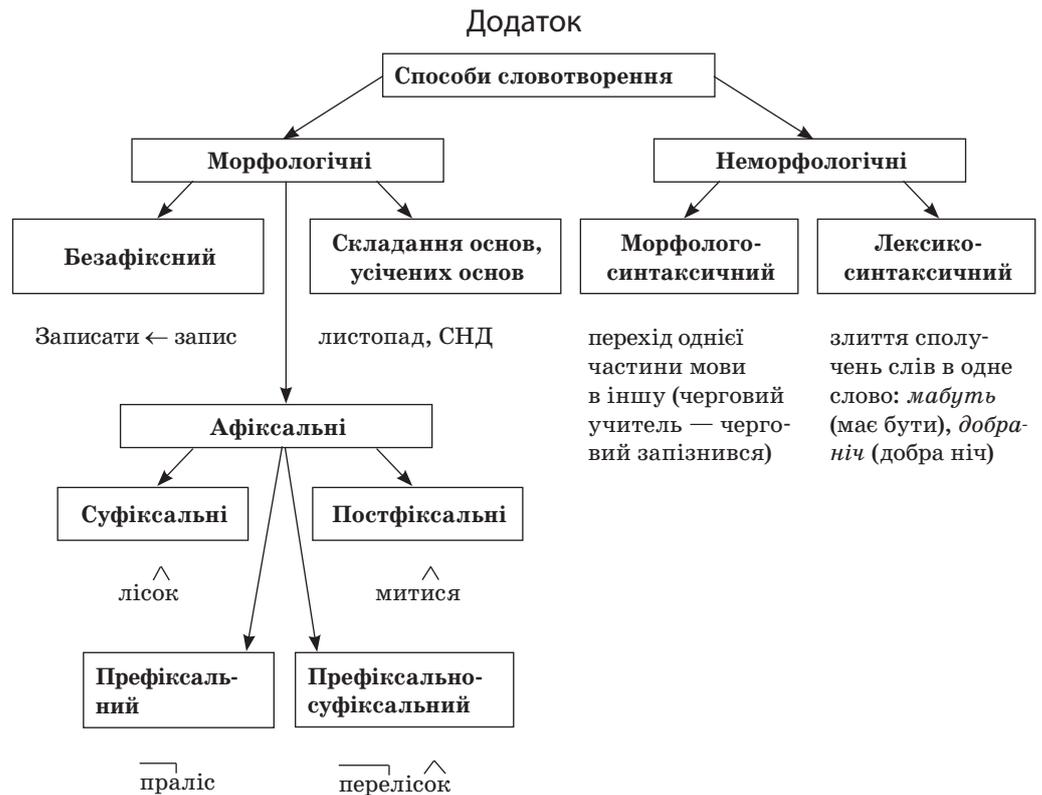
VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- ▶ Дати відповіді на запитання:
- ◆ Що вивчає словотвір?
- ◆ Які ви знаєте способи словотвору?

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Підготувати повідомлення в науковому стилі на тему «Способи словотворення».
- ▶ Скласти твір-мініатюру на тему «Моєї мови дивина», використовуючи слова, утворені різними способами. Розібрати їх за будовою і визначити спосіб творення.

УРОК № 32 ТВОРЕННЯ НОВИХ СЛІВ ПРЕФІКСАЛЬНИМ,
СУФІКСАЛЬНИМ, ПРЕФІКСАЛЬНО-СУФІКСАЛЬНИМ,
БЕЗАФІКСНИМ СПОСОБАМИ, СКЛАДАННЯМ
ОСНОВ. ПЕРЕХІД СЛІВ З ОДНІЄЇ ЧАСТИНИ МОВИ В ІНШУ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й систематизувати знання учнів про основні способи словотвору, сприяти зміцненню навичок визначення способу творення будь-якого слова; формувати й розвивати творчі вміння щодо використання різних способів у процесі творення нових слів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до природи.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія і фразеологія:** засвоєння нових слів (у тому числі і власне українських), прислів'їв, приказок.
- **Культура мовлення і стилістика:** засвоєння складних випадків слововживання.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок на основі набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

- ▶ Прочитати прислів'я та приказки, пояснити їхнє значення.

1. Моя *хата* скраю, нічого не знаю. 2. Чого *Івась* не навчиться, того й Іван не буде знати. 3. Вік живи, вік *учись*.

- ▶ Від виділених слів утворити нові слова морфологічними способами словотворення.

V. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Записати речення.

1. Сьогодні зійшов *молодий* місяць. 2. *Молодий* і молода кланялися батькам.

- ▶ Довести, що виділені слова — різні частини мови.
- ▶ Яким способом утворився іменник *молодий* у другому реченні?

Робота з підручником

- ▶ Опрацювати теоретичний матеріал
- ▶ Які неморфологічні способи творення слів ви тепер знаєте?
- ▶ Який спосіб словотвору називають лексико-синтаксичним? А лексико-семантичний?

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибіркова робота (за варіантами)

- ▶ Виписати слова: *варіант 1* — утворені префіксально-суфіксальним способом, *варіант 2* — префіксальним, *варіант 3* — суфіксальним.

Здружити, аморальний, ароматний, багатир, безвиїзний, візок, власноруч, громовий, гуцульський, дезорганізувати, забобони, загітувати, зайчик, заклик, лікар, поріг, порожнина, приладдя, прикус, рятувати.

Пошуково-вибіркова робота

- ▶ Виписати слова, утворені способом складання усічених основ і способом основоскладання. Увести їх у словосполучення.

КНР (Китайська Народна Республіка), цукор-пісок, краєвид, вечір, лісгосп, ощадбанк, творити, УТН (Українські телевізійні новини), колдоговір, ЕОМ (електронно-обчислювальна машина), облвиконком, сільрада, Непийвода, зорепад, відродження, прив'язати, ОАЕ (Об'єднані Арабські Емірати), велич, кругом, місяць, НРУ (Народний рух України).

Творче конструювання

- ▶ На тему «Земля — наш спільний дім» скласти речення, у яких слова *вчений*, *молоді* і *майбутнє* виступали б різними частинами мови.
- ▶ Від наведених словосполучень утворити складні слова способом складання основ.

Перший сорт; довгі роки; десять поверхів; прямий кут; лівий берег; життя любити; власник землі; Західна Європа; знати Україну; половина Карпат; ходить по Місяцю.

- ▶ Безафіксімним способом утворити нові слова від наведених. З'ясувати, до якої частини мови вони належать. Згрупувати утворені слова за значенням: а) означають опредмечену ознаку; б) означають опредмечену дію.

Синій, молодий, блищати, ходити, материна, бродити, квітнути, ночувати, показати.

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 136. Робота зі словничком почуттів.

Виконання ситуативного завдання

- ▶ Уявити ситуацію: вам треба виступити перед однокласниками на тему «Охорона водних ресурсів — наш обов'язок». Яким стилем мовлення будете користуватися?
- ▶ Скласти виступ, користуючись наведеним початком і словами з довідки (уживайте слова, утворені різними способами).

Вода є основою життєдіяльності людини. Вона становить приблизно 67 % людського організму. Постійне вживання неякісної питної води веде до багатьох вад розвитку, зниження імунітету, захворювань внутрішніх органів (*З підручника*).

Довідка: напружена екологічна ситуація, підприємства, перехід, нові технології, очисні споруди, гідросфера, ГЕС, флора, фауна, водний транспорт, водопостачання, розведення риби, зрошення, медично-курортні потреби, відпочинок і туризм.

VII. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- ▶ Дати відповіді на запитання:
 - ◆ Що таке аббревіатура? Яким способом вона утворюється?
 - ◆ Які способи словотворення є найуживанішими?

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

ІХ. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Написати замітку в публіцистичному стилі для шкільного сайту на тему «Живучи нині, думаймо про майбутнє», використовуючи слова, утворені неморфологічним способом словотворення.
- ▶ Виписати з підручника історії по 3–4 приклади слів, утворених різними способами.

УРОК № 33 СЛОВОТВІРНИЙ
ЛАНЦЮЖОК. СЛОВОТВІРНИЙ РОЗБІР СЛОВА

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й систематизувати знання учнів про основні способи словотвору; ознайомити учнів зі словотвірним словником, особливостями його побудови; навчити виконувати словотвірний аналіз слова, дати поняття про словотвірний ланцюжок; формувати вміння творити загальноживані слова, а також поетичні неологізми; розвивати творчі вміння учнів; виховувати почуття любові та поваги до природи.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія і фразеологія:** засвоєння нових слів (у тому числі і власне українських), прислів'їв, приказок.
- **Культура мовлення і стилістика:** засвоєння складних випадків слововживання.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Що вивчає такий розділ мовознавства, як словотвір?
- ♦ Якими способами творяться нові слова в українській мові?
- ♦ Що таке твірна основа?
- ♦ Які афікси беруть участь у словотворенні?
- ♦ Чи тільки за допомогою афіксів творяться нові слова?

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ При словотворенні виникають групи споріднених слів, які можна розмістити з урахуванням послідовності приєднання префіксів і суфіксів, утворивши словотвірний ланцюжок.

Наприклад: закон → закон-ний → законн-ість;
білий → біл-іш-ий → біліш-а-ти → по-білішати;

Те саме слово може мати кілька словотвірних ланцюжків, що містять різну кількість слів, наприклад:

хмар-к-а → хмарн-ість
хмара хмар-ний → хмарн-о
за-хмар-ний → безхмарн-ість → без-хмар-ний →

У словотвірному ланцюжку новоутворене слово служить твірною базою для наступного:

зелений → зеленіти → позеленіти
малювати → маляр → малярство

V. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Вибірковий диктант

- ▶ Виписати спільнокореневі слова, виділити у них корені. Поміркувати, від яких слів вони утворені.

1. До мови рідної уважний, слова споріднені відзнач: житняк — хліб житній, ячник — ячний, пшеничний — булка і калач. Коли у полі колоситься — зернина в колосі, зерня; виймають з печі — паляниця, хлібець, хлібина, хлібень (*Д. Білоус*). 2. О слів жорстока і солодка влада! Такі ж близькі звучанням: «рада» й «зрада»! Які ж провалля поміж них страшні! (*Б. Олійник*) 3. І що нам домисли, що помисли, що замислів чужих орда? (*Є. Гуцало*) 4. Дзвонять дзвони на подзвіння

з жовтої дзвіниці. Жовтий вітер несе подзвін в жовте вітровіння (Ф.Г. Лорка). 5. Уже і вечір звечорів — мені не до вечері, я спів почув і враз майнув на вулицю до Мері (Р. Бернс). 6. Горби горбаті горблять спину, й граки чорніють, мов ожина. Імлиста млиста мла імлиється, як куниця. І в млистій млі імлистий ліс імлиється (Є. Гуцало.)

Робота з підручником

- ▶ Опрацювати теоретичний матеріал щодо словотвірного аналізу слова на с. 77–78.

Словотвірний аналіз слова не тотожний із розбором слова за будовою!

Словотвірний аналіз слова відповідає на питання: від якої твірної основи, за допомогою яких засобів, у якій послідовності (у якому порядку) приєдналися ці засоби, яким прийомом (способом).

У складі української лексики є багато слів, схожих за морфологічним складом, але відмінних словотвірною структурою (пор.: пропуск і пробіск мають однакову будову — префікс + корінь; способи творення у них різні (пропускати-пропуск) безафіксний і префіксальний (блиск-пробіск). Навпаки, різні за морфемним складом слова можуть бути схожі словотвірною структурою (хід, прохід — безафіксний спосіб творення).

- ▶ Опрацювати теоретичний матеріал про словотвірний ланцюжок, уміщений на с. 77.

Схема словотвірного аналізу:

- слово для аналізу;
- твірна база;
- словотворчі засоби;
- спосіб творення, його різновид.

Наприклад: майструвати — від *майстер*, суф. *-ува-*; морфологічний спосіб, суфіксальний різновид.

Ознайомлення з поняттями «словотвірний аналіз» і «морфемний аналіз»

Зробити *словотвірний аналіз* — це значить з'ясувати, чим мотивоване дане позначення якогось явища дійсності, чому це явище так назване з погляду сучасної мови.

При словотвірному аналізі дуже важливо правильно з'ясувати, яке з двох близькоспоріднених слів є первинним, мотивуючим, а яке — вторинним.

Морфемний аналіз — аналіз окремого слова, групи подібних за структурою чи за якоюсь граматичною ознакою слів. Морфемний аналіз мови починається тоді, коли вже встановлено словотвірну структуру слова, з'ясовано значення (у тому числі словотвірне) кожної морфемі і структурну функцію кожного відрізка, що вичленується в слові.

Мета морфемного аналізу — виявити, з яких значущих частин складається слово в сучасній мові, указати на значення виділених морфем, їх роль і функції в аналізованому слові.

Дослідження-обґрунтування

- ▶ Зіставити значення виділених слів. Яке, на вашу думку, значення в мові закріпилося раніше, а яке виникло на основі попереднього? Назвати спосіб словотворення.

1. *Сьогоднішньої роботи на завтра не відкладай (Нар. тв.).* 2. *Давніх друзів забувають, а при горі споминають (Нар. тв.).* 3. *Сьогоднішнє, давнє, майбутнє в піснях героїчних дзвенить (М. Гірник).*

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

УРОК № 34 ПОНЯТТЯ ПРО СЛОВОТВІРНИЙ СЛОВНИК.
ТВОРЕННЯ ВІДОМИХ СЛІВ,
А ТАКОЖ ПОЕТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити шестикласників зі словотвірним словником, особливостями його побудови; формувати загальнопізнавальні вміння творити загальноновживані слова, а також поетичні неологізми; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти розвиткові вмінь віршувати, збагачувати свій лексичний запас, виховувати почуття любові та поваги до природи.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія:** засвоєння нових слів.
- **Культура мовлення:** уживання слів відповідно до їх значення; доречне вживання слів із переносним значенням, стилістично забарвлених слів.
- **Текст (риторичний аспект):** розвиток умінь увиразнювати мовне оформлення висловлювання з допомогою лексико-фразеологічних засобів.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Психологічна настанова щодо вивчення теми «Поняття про словотвірний словник. Творення відомих слів, а також поетичних неологізмів».

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Які словники ви знаєте?
- ♦ З якого словника можна довідатися про правильну вимову слова?
- ♦ Який словник допоможе перевірити словотворення певних слів?

V. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота зі словотвірним словником щодо структури та будови словникової статті (практично)

Похідні слова української мови, які підлягають словотвірному аналізу, розташовані в алфавітному порядку і наводяться в початковій формі.

Словотвірна структура похідних слів відображена в словниковій статті у вигляді конструкції: твірна основа (твірні основи, якщо слово складне) — словотворчий засіб (словотворчі засоби), що бере безпосередню участь в утворенні слова; закінчення (матеріально виражене) відокремлюється ризикою. Наприклад: *ідей+ний, покiрлив+ість, нов+о+річ+н-ий*. Для нульового суфікса використовується знак Ø: *ви-бух+*; *в+бік+Ø*. Морфеми, які входять до складу твірного слова (префікс, корінь, суфікс, закінчення), відділяються одна від одної скісними лініями, наприклад: *по/кір/лив/ий, земл/я*.

У дужках даються довідки про морфологічні явища, що відбуваються при словотворенні (наприклад, чергування, усічення основ, нарощення та ін.)

Пояснення умовних скорочень, граматичних відомостей про слова, переноси слів, *й* і знак м'якшення у словнику.

- ▶ Проаналізувати 2–3 статті словника.
- ▶ Яка інформація міститься в статтях?
- ▶ Скласти словникові статті до слів *щорічний, мальовничий, Великдень*.

VI. ВИКОНАННЯ ВПРАВ НА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Творче спостереження

- ▶ Прочитати уривки з поезій П. Тичини. Чому виділені слова є поетичними неологізмами? Пояснити, яку роль вони виконують у поетичних творах.

Наші браття мовчать, бо їм смерть у очах.
Чом же ви мовчите, ви, **трагічно-безжурні**?
Чи забули ви сміх, чи забули ви глум
Під плачі наші журнії, журні, **бандурні**?

Тлін все, тінь, півтон —
Б'є в лілеї сон.
Лебедіють хором зорі:
Господи помилуй!

- ▶ Спробувати скласти речення з вашими неологізмами, передавши почуття радості в мить щастя.

Словотвірний аналіз

- ▶ Зробити словотвірний аналіз слів *окружний, школярський, методист, ефективний, заснів*, скориставшись алгоритмом розбору.

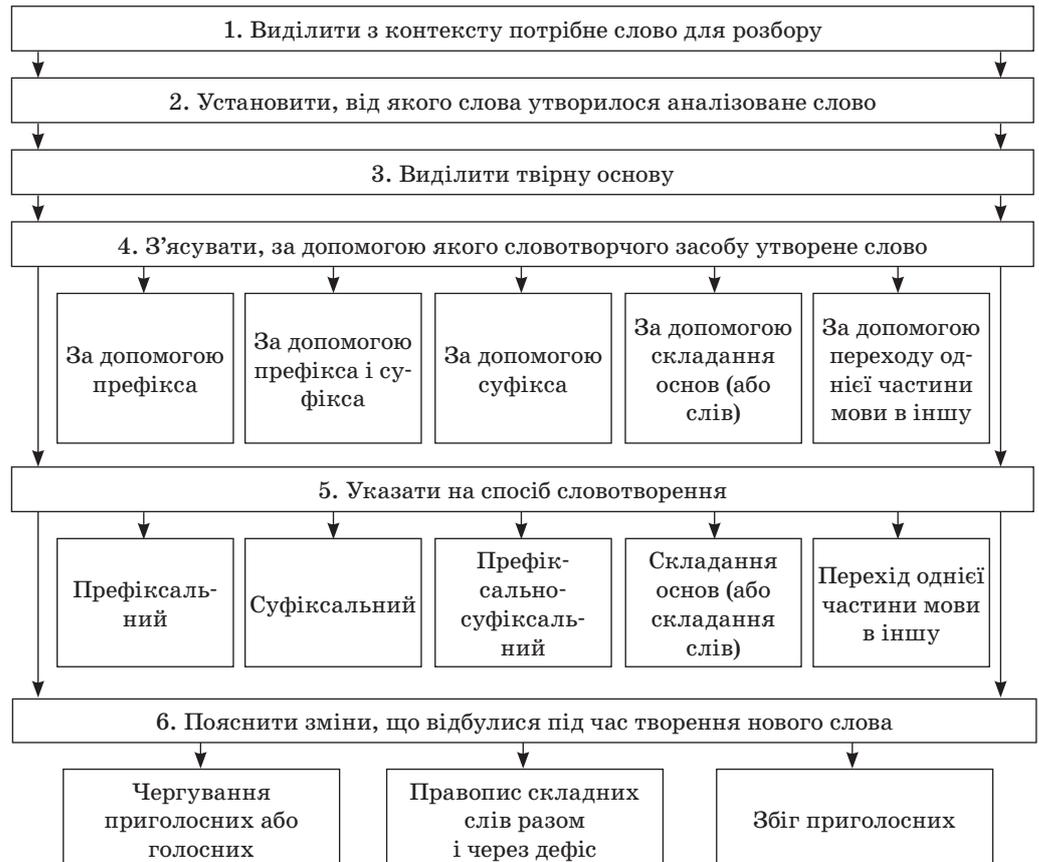
1. Слово, частина мови, до якої належить.
2. Твірне слово (або основа).
3. Словотвірний засіб (префікс, суфікс, постфікс).
4. Спосіб словотворення.
5. Звукові зміни при словотворенні (чергування голосних чи приголосних).
6. Графічний запис словотвірного аналізу.

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Додаток

Алгоритм словотвірного аналізу слова

УРОК № 35–36 **КОНТРОЛЬНИЙ ПИСЬМОВИЙ ДОКЛАДНИЙ
ПЕРЕКАЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕМУ РОЗПОВІДНОГО
ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ ПРИМІЩЕННЯ**

Дата _____

Клас _____

Мета: удосконалювати мовленнєво-мислительні вміння усвідомлювати тему й основну думку, логіку викладу, тип і стиль мовлення, послідовність викладу матеріалу; інтелектуальні вміння ділити текст на смислові частини, зіставляти план і первинне висловлювання; розвивати мовленнєво-комунікативні вміння здійснювати змістово-композиційний і мовний аналіз тексту розповідного характеру з елементами опису приміщення, сприймати текст, розуміти його, письмово докладно відтворювати почуте.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. ПІДГОТОВЧА РОБОТА З ТЕКСТОМ КОНТРОЛЬНОГО ДОКЛАДНОГО ПЕРЕКАЗУ

Учитель читає текст (на вибір) уголос, під час чого учні сприймають висловлювання в цілому, усвідомлюють, яка основна думка, що головне в позиції автора.

Текст 1

ОСЕЛЯ

Житла в Україні споруджували найрізноманітніші.

Та символом України стала біла хата. Чепурними боками пишалася вона серед зелені вишневих садочків. Внутрішній кут такої хати з одного боку від вхідних дверей займала вариста піч. По діагоналі влаштовували покуть. Тут розміщувалася божниця, на поличці стояли образи. Їх прикрашали вишиваними рушниками.

Уздовж бічної стіни під іконами ставили стіл. Біля столу розміщували довгу дерев'яну лаву. Збоку від стола знаходилася скриня. Між піччю та бічною стіною будували дерев'яний настил на стовпчиках. Це був піл.

У протилежному від печі кутку, часто біля дверей або над ними, розміщувався мисник. Це були полиці або невелика шапка для посуду.

Привабливий вигляд оселі позначався і на характері членів родини, на їхніх стосунках (*За В. Супрунечком: 113 сл.*).

- ▶ Довести, що текст належить до художнього стилю. Які художні засоби використано письменником?

Бесіда за змістом тексту

- ♦ Яка основна думка тексту? Що виражає заголовок: тему чи основну думку?
- ♦ Про що автор розповідає в тексті?
- ♦ Яким уявили ви описане приміщення?

Мовностилістичний аналіз тексту

1. Пояснити лексичне значення слів *покуть, божниця, піл, вариста піч, символ, діагональ*.
2. На дошці записати: *вариста піч, покуть, божниця, піл, уздовж*.
3. Дібрати синоніми до слів *чепурний, привабливий, прикрашати, розміщувати*. Дібрати антоніми до слів *внутрішній, уздовж*.
4. Скласти план тексту (орієнтовний): I. Житла були різноманітні. II. Біла хата — символ України: 1. Вариста піч у внутрішньому куті хати. 2. Навпроти

печі — покуть. 3. Стіл під іконами. 4. Лава біля стола та скриня. 5. Між піччю й бічною стіною — піл. 6. Мисник. III. На чому позначався привабливий вигляд оселі).

Текст 2

ПІДВОДНА КІМНАТА

У прямовисній скелі чорнів грот із високою аркою. Іхтіандрові давно подобалася ця печера. Звідси відкривався чудовий краєвид на морське дно. Юнак вирішив обставити грот меблями, притягнувши дещо з дому.

Посередині гроту Іхтіандр поставив стіл на металевих ніжках з мармуровою дошкою. На столі примостив дві китайські вази, у які понасипав землі й посадив морські квіти. Землю розмивала вода, тому вона якийсь час курилася над вазами, як дим. Потім вода очистилася. Квіти коливала легенька хвилька, вони тихо похитувалися, неначе од вітру.

Виступ біля стіни печери нагадував природну камінну лаву. Іхтіандр із задоволенням на цій лаві розлігся. Хоч і була вона з каменю, тіло під водою цього майже не відчувало.

Іхтіандрові хотілося хоч комусь показати своє підводне житло. Він піднявся на поверхню води й засурмив у мушлю. Невдовзі почулося знайоме пирхання дельфіна.

Однак дельфінові таке помешкання не сподобалося. Він був для нього занадто великим і неповоротким, тому примудрився відразу перекинути стіл. Вази попадали. Дельфін затрусив головою, змахнув плавниками й подався геть.

Іхтіандр зажурився. Ніхто не може жити з ним під водою! (За О. Беляєвим; 168 сл.)

Словник. *Грот* — печероподібна заглибина у земній корі. *Мушля* — черепашка.

Мовностилістичний аналіз тексту

1. Пояснити значення слів *арка* (криволінійне перекриття отвору в стіні або простору між двома опорами), *мармур*.
2. Дібрати синоніми до слів *помешкання*, *примостити*, *коливатися*.
3. Пояснити написання слів *притягнути*, *примостити*, *примудритися*, *розмивати*, *розхитувати*, *розлягтися*, *посередині*, *невдовзі*.
4. Скласти план тексту (орієнтовний):

1. Грот у прямовисній скелі. 2. Намір обставити печері меблями. 3. Стіл на металевих ніжках. 4. Морські квіти у китайських вазах. 5. Камінна лава. 6. Хоч комусь показати підводне житло! 7. Дельфінові не сподобалось. 8. Іхтіандр зажурився.

Повторне читання вчителем тексту, під час якого учні уточнюють, чи правильно вони запам'ятали послідовність розповіді, відзначають виражальні прийоми, використані автором.

IV. ПІДГОТОВКА ЧОРНОВОГО ВАРІАНТА ПЕРЕКАЗУ Й РЕДАГУВАННЯ НАПИСАНОГО

V. НАПИСАННЯ КОНТРОЛЬНОГО ДОКЛАДНОГО ПЕРЕКАЗУ ТЕКСТУ РОЗПОВІДНОГО ХАРАКТЕРУ З ЕЛЕМЕНТАМИ ОПИСУ ПРИМІЩЕННЯ

УРОК № 37 ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПРИ ТВОРЕННІ СЛІВ-ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСАМИ -ИН (А) ВІД ПРИКМЕТНИКІВ НА -СЬК (ИЙ), -ЦЬК (ИЙ); БУКВОСПОЛУЧЕННЯМ -ЧН- (-ШН-)

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів зі змінами приголосних при творенні слів-іменників із суфіксами -ин (а) від прикметників на -ськ (ий) та -цьк (ий); буквосполученням -чн- (-шн-); формувати загальнопізнавальні вміння утворювати слова-іменники з суфіксами -ин (а) від прикметників на -ськ (ий) та -цьк (ий); буквосполученням -чн- (-шн-); розвивати творчі вміння використовувати слова із суфіксами -ин (а), буквосполученням -чн- (-шн-) у власному мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до природи, почуття відповідальності за навколишнє середовище та його збереження.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія і фразеологія:** засвоєння нових слів і фразеологізмів, прислів'їв, приказок.
- **Культура мовлення і стилістика:** засвоєння складних випадків слововживання.

Тип уроку: формування практичних умінь і навичок на основі набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- Дописати приклади. Які приголосні чергуються? За яких умов?

г — ж — з — друг — дружок к — ч — х — ш —	г — [з] — друг — друзі к — [ц] — х — [с] —
---	--

При словозміні і словотворенні приголосні в українській мові можуть чергуватися. Ці чергування передаються на письмі. В іменниках змін зазнають приголосні *г, к, х та ц, [ц'], [с']* перед суфіксами -ин-, -н-.

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з таблицею

- Розглянути таблицю. Розказати, які приголосні твірної основи змінюються при творенні слів суфіксальним способом.

Кінцеві приголосні твірної основи	Твірний суфікс	Зміни приголосних	Приклади
[с'к]	-ин-	[шч] — щ	херсонський — Херсонщина
[ц'к]	-ин-	[ч:] — -чч-	козацький — козаччина
[к]	-н-	-ч-	безпека — безпечний
[г]	-н-	-ж-	берег — прибережний
[х]	-н-	-ш-	пух — пуховий
[ц]	-н-	-ч-	сонце — сонячний

Запам'ятайте! У кількох словах згідно з вимовою пишемо -ин-: *дворушник, мірошник, рушник, рушниця, сердешний, соняшник, торішний.*

- Визначити, за якою правописною нормою об'єднано наведені групи слів. Знайти слова з помилками.
- Празький, ткацький, запорізький, німецький, тюрський.
 - Вищий, вужчий, дужчий, дорощий, нижчий, легший.
 - Безпечний, вічний, місячний, сердечний, сонячник.

— Німеччина, Туреччина, Галиччина, козаччина, солдатчина.

— Можу, плачу, колишу, *хожу, прошу, пушчу*.

Робота з підручником

- ▶ Виконати вправу 173 на с. 86.

Виконання тестових завдань

1. Правильно утворені всі іменники за допомогою суфікса *-ин- (а)*:
А Київщина, Словаччина, Сумщина, гайдамагчина.
Б Вінничина, Туреччина, кріпаччина, Тернопільщина.
В Житомирщина, Рівненщина, Запоріщина, Донеччина.
Г Німетчина, Гуцульщина, батьківщина, вояччина.
Д Херсонщина, Волинщина, Івано-Франківщина, Кіровоградщина.
2. Правильно змінено кінцевий приголосний у рядку:
А Ла-манський, уральський.
Б Виборгський, гуляйпільський.
В Ладозький, дамаскський.
Г Прусський, поліський.
Д Меккський, кременчукський.
3. Немає помилок у похідних словах у рядку:
А Кагарлик — кагарликський, Сиваш — сиваський.
Б Прилуки — дрогобицький, Гаага — гаазький.
В Дрогобич — дрогобицький, Буг — бурський.
Г Карадаг — карадазький, герцог — герцогський.
4. Позначте рядок, у всіх словах якого при словотворенні чи словозміні можливе чергування приголосних:
А Писанка, мокруха, Наталка, відлига.
Б Ластівка, перемога, берізка, Олекса.
В Брунька, відлига, Наталя, бідолаха.
Г Веснянка, ніч, гаївка, птаха.
5. Від наведених іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса *-ськ-*.
У всіх прикметниках треба писати суфікс *-цьк-* у рядку:
А Дрогобич, герцог.
Б Тюрк, Овруч.
В Дивак, Новоселиця.
Г Ткач, баск.
Д Вінниця, Мухалатка.
6. Від наведених іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса *-ськ-*.
Не відбувається чергування в групах приголосних у всіх словах рядка:
А Іртиш, чех.
Б Цюрих, казах.
В Буг, Чорнухи.
Г Гаага, Виборг.
Д Париж, калмик.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Ділова гра «Мікрофон»

- ▶ Передаючи мікрофон один одному, озвучити вивчене на уроці.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати вправу 174 на с. 86.

УРОК № 38 ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПРИ ТВОРЕННІ ВІДНОСНИХ
ПРИКМЕТНИКІВ ІЗ СУФІКСАМИ **-СЬК-**, **-ЦЬК-**, **-ЗЬК-**
ТА ІМЕННИКІВ ІЗ СУФІКСАМИ **-СТВ (О)**, **-ЗТВ (О)**, **-ЦТВ (О)**

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів зі змінами приголосних при творенні відносних прикметників із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-**, **-зьк-** та іменників із суфіксами **-ств (о)**, **-зтв (о)**, **-цтв (о)**; формувати вміння правильно вимовляти й записувати слова, які зазнають змін при додаванні суфіксів; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов до рідного краю, його флори та фауни.

Внутрішньопредметні зв'язки:

- **Лексикологія і фразеологія:** засвоєння нових слів і фразеологізмів, прислів'їв.
- **Культура мовлення і стилістика:** засвоєння складних випадків слововживання.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок на основі набутих знань.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- ▶ Дібрати слова, від яких утворились іменники: *навушники, Побужжя, підручний, ліщина, наконечник, прибічник.*

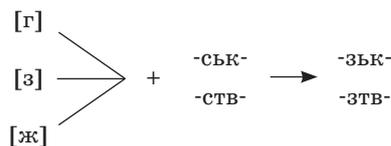
Комунікативна розминка

- ▶ Кого ми вважаємо найкращим слухачем? Дослідження свідчать, що більшість опитуваних людей називають гарним співрозмовником близького друга, подругу. Чому? Очевидно, в основі лежить дружне і щире ставлення, бажання зрозуміти і допомогти один одному. Обговоріть це питання в класі. В українській мові створена ціла палітра епітетів до слова «друг»:
безкорисливий, близький, випробуваний, відважний, відданий, вірний, гарний, давній, добрий, найдорожчий, дорогоцінний, душевний, єдиний, задушевний, істинний, коханий, любий, люб'язний, милий, міцний, надійний, найближчий, найкращий, незмінний, нерозлучний, перший, постійний, приязний, сердечний, славний, співчутливий, справедливий, старий, турботливий, шанований, щирий.

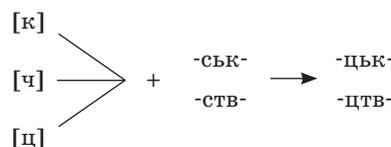
- ▶ Знайти серед наведених слів слова, у яких наявні чи можливі чергування [Г], [К], [Х] із [Ж], [Ч], [Ш] або [З'], [Ц'], [С'].

V. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

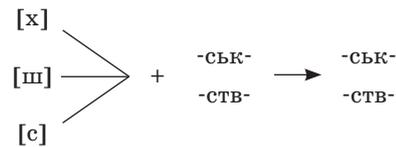
- ▶ Розгляньте схематичне чергування приголосних. Спробуйте перетворити схему на зв'язний текст.

Наприклад: Рига — ризький, Острог — острозький, Париж — паризький, боягуз — боягузтво.

Наприклад: кріпак — кріпацький, кріпацтво; ткач — ткацький, ткацтво; молодець — молодецький, молодецтво.

Наприклад: товариш — товариський, товариство; Одеса — одеський; птах — птаство.

Спостереження над мовним матеріалом

- ▶ Українська фразеологія зберігає численні звороти, у яких виражені поетичність, виразність художнього світосприйняття і тонкої життєвої спостережливості.

- ▶ Прочитати побажання, виділити серед них привітання, благословення і побажання.

Боже тебе благослови і материними, і батьковими молитвами!

Доброму чоловіку продовж, Боже, віку!

Дай, Боже, щоб ти, сину, говорив, як по зорях читав!

Моє вам шануваннячко, спаси вас, Боже!

Боже помагай! З Богом!

Слава Богу Ісусу Христу! Дай, Боже, час добрий.

Накажи вас, Боже, хлібом та сіллю.

Дай, Боже, спішно та охотно робити!

Дай, Боже, час і пору добру! Бог на поміч!

Дай, Боже, щоб робилося, не псувалося! Дай, Боже, на прожиток!

Дай, Боже, в дім здоров'ячка!

Благослови, Боже, сіллю, хлібом, довгим віком, добрим розумом, щоб і батька поважали і щоб матір шанували.

- ▶ Поміркувати, чому ключовим словом у таких зворотах зазвичай виступає слово **Бог**.

- ▶ Записати відомі у вашій місцевості побажання, залучивши до їхнього складу звертання, у яких наявне чергування [Г], [К], [Х] із [Ж], [Ч], [Ш].

Творче конструювання

- ▶ Від прикметників утворити іменники з суфіксом *-ин-*. Звукові зміни пояснити за допомогою правила. Скласти 2–3 складних речення, використовуючи новоутворені слова, про чарівність тієї місцевості, де вам довелося побувати. Донецький, гуцульський, одеський, київський, черкаський, галицький, уманський, полтавський.

Коментоване письмо

- ▶ Записати під диктовку текст. Знайти слова з вивченими орфограмами. За допомогою правил пояснити правопис.

УКРАЇНА

Україна — це тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медові та молочні ріки. Україна — розкішний вінок із рути і барвінку. Звенигородщина — співучий куток України, де народився Тарас Шевченко (За С. Васильченком).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Виконати вправу 179 на с. 87.
- ▶ Підготувати лінгвістичне повідомлення про слова *друг*, *дружба*, користуючись етимологічними та фразеологічними словниками.

УРОК № 39 **УСНИЙ ТВІР-ОПИС ПРИМІЩЕННЯ НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ ВРАЖЕНЬ**

Дата _____

Клас _____

Мета: перевірити рівень сформованості мовленнєво-комунікативних умінь будувати твори-описи приміщень на основі особистих вражень; удосконалювати мовленнєво-мисленнєві вміння усвідомлювати тему й основну думку, логіку викладу, тип і стиль мовлення.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

*Стоїть хата небагата,
Солом'яна стріха,
Причілочки у китицях,
Мальовані вікна,
Обмазка підведена,
А сама біленька.
На подвір'ї, як барвінок,
Трава зелененька.*

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ. ОГЛОШЕННЯ ЕПІГРАФА УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- ▶ Розглянути таблицю, пригадати теоретичні відомості про стилі і типи мовлення.
- ▶ Пригадати, що таке опис-приміщення (один із видів, у якому розкрито характерні ознаки інтер'єру).

Опис приміщення

Внутрішній вигляд приміщення називають *інтер'єром*. Опис приміщення допомагає розповісти про життя людей, їхню працю та побут, інтереси й захоплення. Часто саме інтер'єр допомагає зрозуміти внутрішній світ людини? Складниками опису приміщення є **опис місця** та **опис предметів**.

IV. ПІДГОТОВЧА РОБОТА ДО СКЛАДАННЯ ТВОРУ-ОПISУ ПРИМІЩЕННЯ НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ ВРАЖЕНЬ

Робота над текстом

ОСЕЛІЯ

Житла в Україні споруджували найрізноманітніші.

Та символом України стала біла хата. Чепурними боками пишалася вона серед зелені вишневих садочків. Внутрішній кут такої хати з одного боку від вхідних дверей займала вариста піч. По діагоналі влаштували покуть. Тут розміщувалася божниця, на полиці стояли образи. Їх прикрашали вишиваними рушниками.

Уздовж бічної стіни під іконами ставили стіл. Біля столу розміщували довгу дерев'яну лаву. Збоку від стола знаходилася скриня. Між піччю та бічною стіною будувалася дерев'яний настил на стовпчиках. Це був піл.

У протилежному від печі кутку, часто біля дверей або над ними, розміщувався мисник. Це були полиці або невелика шапка для посуду.

Привабливий вигляд оселі позначався і на характері членів родини, на їхніх стосунках (*За В. Супрунечком; 113 сл.*).

- ▶ Дібрати синоніми до слів *чепурний, привабливий, прикрашати, розміщувати*. Дібрати антоніми до слів *внутрішній, уздовж*.

Складання плану тексту (орієнтовний)

I. Житла були різноманітні.

II. Біла хата — символ України

1. Вариста піч у внутрішньому куті хати.
2. Навпроти печі — покуть.
3. Стіл під іконами.
4. Лава біля стола та скриня.
5. Між піччю й бічною стіною — піл.
6. Мисник.

III. На чому позначався привабливий вигляд оселі.

- ▶ Що прислів'я про хату мовить?

Своя стріха — своя втіха.

Своя хата — своя правда.

Дома і стіни помагають.

В своїй хаті своя правда, і сила і воля.

Будуй хату з лободи, а в чужую не веди.

Най буде не пишно, аби затишно.

Всяка пташка своє гніздо знає.

Що хата має, тим і приймає.

Сказав би, та піч у хаті.

Чужа хата гірше ката.

Чужий кожух не гріє.

- ▶ Прочитати зразок опису приміщення, наведеного в підручнику (вправа 69 на с. 39). Визначити, до якого стилю мовлення належить текст. Довести свою думку.

Ознайомлення з особливостями побудови твору-опису приміщення

Твір-опис — це зв'язний текст, який дає словесне зображення основних ознак предмета, явища, особи в усній чи письмовій формі.

Орієнтовний план опису приміщення:

1. Призначення приміщення.
2. Його розмір, форма, освітлення.
3. Кольори оздоблення інтер'єру.
4. Розташування меблів та речей, наявних у приміщенні.
5. Особисті враження від приміщення.

Робота над доббором лексики до твору-опису

V. СКЛАДАННЯ УСНОГО ТВОРУ-ОПISУ ПРИМІЩЕННЯ НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ ВРАЖЕНЬ

- ▶ Скласти опис приміщення власної кімнати, використавши орієнтовний план.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Знайти й виписати з художньої літератури опис приміщення. Проаналізувати його будову. Скласти план.
- ▶ Скласти усний твір-опис традиційної української хати.

УРОК № 40 ПИСЬМОВИЙ ТВІР-ОПИС ПРИМІЩЕННЯ НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ ВРАЖЕНЬ У НАУКОВОМУ СТИЛІ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із вимогами до написання твору-опису в науковому стилі; на основі загального уявлення про структуру, зміст, мовні особливості описів розвивати мовленнєво-комунікативні вміння складати твори-описи приміщень на основі особистих вражень у науковому стилі; підвищувати мовну й мовленнєву культуру шестикласників.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- ▶ Поміркувати й дати відповідь на питання.
- ◆ Які характерні ознаки мають тексти наукового стилю?
- ◆ Чим опис відрізняється від розповіді і роздуму?

IV. ПІДГОТОВЧА РОБОТА ДО СКЛАДАННЯ ТВОРУ-ОПISУ ПРИМІЩЕННЯ В НАУКОВОМУ СТИЛІ

Робота над текстом

- ▶ Прочитати зразок опису приміщення. Визначити, до якого стилю мовлення належить текст. Довести свою думку.

Ця кімната площею 12 м². Висота стін 2 м 60 см.

Вікно кімнати виходить на південь. Тому приміщення достатньо світле в будь-яку пору року.

Підлога в кімнаті паркетна, стіни та стеля обклеєні шпалерами. На підлозі — килим синього кольору. На вікнах — голубі штори.

Ліворуч від входу, у кутку, стоїть диван-ліжко. Біля вікна письмовий стіл та стілець. На столі — настільна лампа.

Праворуч (від вхідних дверей) стіна зайнята полицями-стелажами, заповненими книгами. У кутку між вікном стелажами — тумбочка, на якій стоїть музичний центр.

- ▶ Чим відрізняється цей текст від тих, з якими ви ознайомилися на попередньому уроці?

У науковому описі приміщення інформація про його розмір, форму, освітлення, колір стін, про наявні в ньому предмети з вказівкою на місце їх розташування зображено безсторонньо, ставлення автора до описаного не висловлено.

Науковий опис приміщення передбачає надання максимально точної інформації про розміри приміщення, розміщення меблів, про освітлення, опалення тощо.

Мета такого опису — точність і конкретність. Слова вжито тільки в прямому значенні.

V. СКЛАДАННЯ ТВОРУ-ОПISУ

Колективне складання плану твору-опису приміщення

Орієнтовний план твору:

1. Призначення приміщення.
2. Його розмір, форма, освітлення.
3. У яких кольорах оздоблено інтер'єр.
4. Наявні в приміщенні меблі та речі (де їх розташовано і які вони).
5. Пропозиції щодо вдосконалення зовнішнього вигляду приміщення.

Колективний добір матеріалу до твору: назв предметів, які є у вибраному для опису приміщенні (їдальні, читальному залі бібліотеки, вестибюлі, шкільній майстерні тощо), та означень, які характеризують ці предмети за розміром, формою, матеріалом, кольором тощо (записи роблять у чернетках).

Виконання ситуативного завдання, побудованого на основі спеціально створеної мовленнєвої ситуації (робота в мікрогрупах)

- ▶ Прочитати початки учнівських творів-описів. Дібрати заголовки. З'ясувати, що вони виражають — тему чи основну думку. Продовжити описи приміщень у науковому стилі.

Текст для першої групи

Шкільна їдальня — приміщення для прийому їжі учнів та вчителів. Вона збудована із силікатної цегли, яка зберігає тепло взимку, а прохолоду — улітку. Їдальня має форму звичайного прямокутника розміром 12×16 м²...

Текст для другої групи

Музей історії школи — приміщення, що збирає, вивчає, виставляє для огляду та зберігає відомості про видатних випускників і вчителів навчального закладу. Приміщення музею, збудоване 1985 року із силікатної цегли, має форму квадрата розміром 15×15 м²...

VI. САМОСТІЙНА ПИСЬМОВА РОБОТА УЧНІВ У ЧЕРНЕТКАХ

1. Опрацюйте пам'ятку «Як працювати над твором».
2. Чітко сформулюйте тему й визначте основну думку твору. Дібрати промовистий заголовок.
3. Підберіть необхідний лексичний матеріал.
4. Пам'ятайте про тип (опис) і стиль (науковий) мовлення твору й постійно дотримуйте їхніх особливостей.
5. Дотримуйте структури твору (зачин, основна частина, висновок).
6. Скласти план.
7. Напишіть чернетку, ретельно перевірте та відредагуйте написане.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Закінчивши та відредагувавши чорновий варіант твору-опису приміщення, переписати твір до зошита.

Додаток

Робота з текстом

- ▶ Прочитати текст. Визначити його тему й основну думку, тип і стиль мовлення. Дібрати заголовок.

На самому краї села, од вигону, стояла невеличка хатка, вікнами на широкий шлях. З-за хатки виглядали невеличкі хлівці, повітки; трохи далі — тік; за током — огород; а все кругом обнесено низенькою ліскою. Зразу видно було, що то плець не дуже заможного хазяїна. Не достатки, а тяжка праця кидалась у вічі. Хата хоч старенька, та чепурна, біла, — видно, біля неї ходили хазяїнські руки; двір виметений, а ворота дощані, хрещаті (*Панас Мирний*).

- ▶ Перебудувати текст в опис наукового стилю.
- ▶ Визначити будову складеного тексту, засоби зв'язку.

Урок № 41 СКЛАДНІ СЛОВА. СПОЛУЧНІ О, Е В СКЛАДНИХ СЛОВАХ. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ РАЗОМ І ЧЕРЕЗ ДЕФІС

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про складні слова, ознайомити їх зі способами творення нових слів за допомогою сполучних голосних **о, е**; правилами написання складних слів разом і через дефіс; формувати вміння правильно писати складні слова; домогтися засвоєння мовного матеріалу та правильного творення складних слів; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати логічне мислення, увагу і зв'язне мовлення; виховувати в учнів сумлінне ставлення до навчання, любов до рідного слова.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

- ▶ Прочитати вголос домашній твір-опис приміщення, складений на основі власних вражень.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Творче спостереження

- ▶ Прочитати текст. Визначити його належність до певного стилю.

У діброву зі степів нечуїввітер залетів.

Джміль-сварливець нечуїввітра у діброві перестрів:

— Де ти, де ти взявся тут, із яких сторін,
степовий головокрут, а попросту — кмин?!

Довідка: *кмин* — трав'яниста рослина.

- ▶ Виписати складні слова, ужиті в тексті. З'ясувати спосіб творення та від яких основ вони утворилися. Дати їм визначення.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 16–17 на с. 88, 90, 91.

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з опорною таблицею (спроєкована на дошці)

- ▶ Розглянути таблицю-опору. Зробити власні висновки.

Уживання сполучних голосних

Уживається		
Після твердого (шиплячого) приголосного першої основи	Після Й та м'якого по-довженого приголосного	Після м'якого неподовженого приголосного
о	є	е
<i>Чорногуз, водограй, хмарочос, чорнослив</i>	<i>Життєпис, краєзнавчий, боєздатний, краєвид</i>	<i>Землемір, бурелом, зорепад, волелюбний, працюєздатний</i>
Винятки		
<i>овочесховище, Кожум'яка, очевидний</i>		<i>Конов'язь, коногон, костоправ, свинопас</i>

Коментар учителя (за таблицею в підручнику). В українській мові складні слова можемо писати разом або через дефіс.

Вправа з коментарем

- ▶ Виконати вправу 182 на с. 89.

Дослідницька лабораторія

- ▶ Прочитати наведені слова. З'ясувати, коли у складних словах пишемо сполучні голосні *о, е, є*.
 - 1) Теплокровний, лісосмуга, велосипед, пароплав.
 - 2) Землемір, бурелом, броненосець, працездатний.
 - 3) Життєпис, краєзнавство, боездатний, життєлюб.

«Аналіз думок»

- ▶ За розглянутою таблицею в підручнику із наведених сполучень слів утворити складні слова. Пояснити їх правопис та спосіб творення.

Тепло водити, хлопець десяти років, волю любити, будівельник метро, велика душа, верстат, що обробляє дерево, святий вечір, сталь варити, стіл з трьома ногами, щире серце, сьогоднішній день, життя описувати, морем плавати, процес і навчальний, і виховний, колір темний аж синій.

Інтелектуальна зарядка

- ▶ Прочитайте правила на с. 91–92. Виконати вправу 196 на с. 93.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

Робота в парах

- ▶ Записати слова, вставляючи пропущені літери.

Тепл..воз, стал..вар, смуг..подібний, гучно..мовець, земл..черпалка, прав..захисник, вогн..пальний, змі..борець, хвил..подібний, житт..дайний.

«Хто швидше?»

- ▶ Переписати, знімаючи ризики. Позначити орфограму «Написання складних слів разом» (*цифрою 1*) і «Написання складних слів через дефіс» (*цифрою 2*).

Ново/будова, народно/поетичний, машино/будівний, старо/київський, північно/східний, залізо/бетон, перекоти/поле, синьо/жовтий, напів/автомат, красно/пис, само/хідний, дерево/обробний, темно/зелений,

Словниковий диктант

- ▶ Під диктовку записати слова, пояснюючи свій вибір.

Штаб-офіцер, яхт-клуб, шприц-машина, шовкоподібний, школа-інтернат, червоно-коричневий, чавуносховище, північно-східний, західнослов'янський, рентгеноклінічний, експедиційно-транспортний, сінофуражний, скляно-керамічний, сироробний, сінов'язалка, напівтемрява, північ, пів-Дніпра.

Лінгвістичне конструювання

- ▶ Утворити складні слова, додавши на місці крапок частину іншомовного слова.
Довідка. Мікроскоп, кінофільм, фотографія.

Авіа..., ...шоу, ...квиток, ...запис, ...дром, ...логія, грам..., авто..., гео..., мікро..., аеро..., кіно..., космо..., ...стоянка, радіо...

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 152 на с. 78.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ «МІКРОФОН»

ІХ. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 17 на с. 90–93.
- ▶ Вправа за підручником 192 на с. 92.

Урок № 42. ТВОРЕННЯ І ПРАВОПИС СКЛАДНОСКОРОЧЕНИХ СЛІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із правилами написання складноскорочених слів; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити в текстах слова з виучуваною орфограмою; поглиблювати знання учнів про способи словотворення, зокрема явище аббревіації; виховувати повагу мови свого народу.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань та формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Бесіда

- ◆ Складними словами називаємо...
- ◆ Складні слова пишемо разом, якщо...
- ◆ Складні слова пишемо через дефіс, якщо...
- ◆ Перевірка домашньої вправи.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Прочитати сполучення слів. Утворити із них складні слова. З'ясувати спосіб їх творення.

Міська рада, виконавчий комітет, загальноосвітня школа, Донецький басейн, районна рада, юний натураліст, Львівський автомобільний завод.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- ▶ Попрацюймо разом § 13.

Робота з опорною таблицею (спроєкована на дошці)

- ▶ Розглянути таблицю-опору. Зробити власні висновки.

Складноскорочені слова (аббревіатури)

Складноскорочені слова творяться:				
Складанням частини слова і повного слова:	Складанням частин кількох слів:	Складанням частин слів та початкових літер інших слів:	Складанням назв початкових літер:	Складанням з використанням цифр:
стінна газета — <i>стінгазета</i>	учнівський комітет — <i>учком</i>	районний відділ освіти — <i>райвно</i>	Організація Об'єднаних Націй — <i>ООН</i>	Зимова олімпіада 2014 року — <i>олімпіада — 2014</i>

Робота зі словником

- ▶ В «Орфографічному словнику» знайти по два приклади на кожне з наведених у таблиці правил.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Навчаючись-учусь»

- ▶ Виконати вправу 190 на с. 91.

«Пізнайко»

- ▶ Замість словосполучень записати складноскорочені слова, з'ясувати спосіб їх творення.

Запорізький автомобільний завод, атомна електрична станція, Донецький басейн, автоматична телефонна станція, Сполучені Штати Америки, Національна академія педагогічних наук, Китайська Народна Республіка.

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Прочитати. Зробити висновки щодо вживання великої й малої літери у складноскорочених словах.
- ТЕЦ — теплоелектроцентрально; ТЮГ — театр юного глядача; СПУ — спілка письменників України; ГЕС — гідроелектростанція;
- сільмаг — сільський магазин; міськрада — міська рада; облдержадміністрація — обласна державна адміністрація;
- КраАЗ — Краматорський автомобільний завод; УкрІНТЕІ — Український інститут науково-технічної та економічної інформації;
- ТУ-154; ГАЗ-24; ЗАЗ-968;
- ТЮГОм, ТЮГу.

«Робота в групах»

- ▶ Прочитати слова. Пояснити, що вони означають. З трьома з них скласти речення.

УТН-1, ДАІ, ООН, КНР, спецкор, райвно, редколегія, завуч, літредактор, держбанк, профком, ЗОШ, АН-24,

«Культура мови»

У носіїв мови зазвичай не виникає труднощів з узгодженням слів у реченні. Проте такі труднощі виникають, коли треба узгодити складне слово.

«Лінгвістичний експеримент»

- ▶ Розгорнути наведені абрєвіатури в повні назви й записати їх. Визначити рід цих слів. Дослідити, до яких відмін належать стрижневі слова. Поставити їх у формі родового відмінка однини. Виділити закінчення.
ККД, ВНЗ, АЕС, ТЕС, ГЕС, УТН, АТС.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 186 на с. 90.

«Коректор»

- ▶ Знайти помилку в записі складноскорочених слів.
На ЧАЕС, з НЛЮ, у ЦРУ, на БАМі, коло ТЮГ, КраЗові, в ЗОШ.
- ▶ Увести кілька слів у речення.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...
- ◆ Найлегшим завданням було ...
- ◆ Найскладнішою вправою виявилася ...

VIII. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

ІХ. ДОМАШНЕ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 16–17.
- ▶ Вправа за підручником 188 на с. 90.

Урок № 43 **НАПИСАННЯ СЛІВ З ПІВ-**.
СЛОВОТВІРНИЙ АНАЛІЗ САМОСТІЙНИХ ЧАСТИН МОВИ

Дата _____

Клас _____

Мета: ознайомити учнів із написанням слів, першою частиною яких є *пів-*, *напів-*; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити в текстах слова з наведеною орфограмою; поглиблювати знання учнів про способи словотворення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати бережливе ставлення до рідної мови.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Бесіда

- ♦ Які слова називаємо складноскороченими?
- ♦ Які є способи творення складноскорочених слів?
- ♦ Який спосіб творення абrevіатур пов'язаний із їх правописом?
- ♦ Які є правила написання абrevіатур?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Лінгвістична казка

- ▶ Прослухати лінгвістичну казку. З'ясувати тему висловлювання. Дібрати заголовок. Зробити висновок щодо написання слів з *пів-*, *напів-*.

Жила-була собі половинка Пів-. Потрапила якось вона до країни Іменників і вирішила потоваришувати з ними. Але не всі слова на це погодились.

Поважні Іменники власної назви залишили половинку «на відстані». Так з'явився дефіс. Слова загальної назви на *я*, *ю*, *є*, *ї* поставили апостроф, щоб не мала половинка над ними повної сили і в той же час була поруч. Подивилася на це решта Іменників і вирішила приєднати до себе половинку. Тепер завжди на письмі іменники з *пів-* пишуться разом, через дефіс та з апострофом.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Інтелектуальна зарядка

- ▶ Виконати вправу 194 на с. 92. Правило на с. 92.

Робота з опорною таблицею (спроєкована на дошці)

- ▶ Розглянути таблицю-опору. Зробити власні висновки.

Правопис слів із частинами *пів-*, *напів-*

Пишемо разом	Пишемо з апострофом	Пишемо через дефіс
<i>Півроку, напівсон</i>	<i>Пів'яблука, напів'ява</i>	<i>Пів-Києва, пів-Європи</i>

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

«Займи позицію». Пояснювальний диктант

- ▶ Записати речення. Пояснити написання слів з *напів-*, *пів-*. Правильність написання перевірити за опорною таблицею.

1. (Пів)хлібини, п'ять цибулин та картоплин з десяток поклала мати в торбу подорожню. 2. На дошці ще залишився (напів)стертий дитячий малюнок.

3. На заході (пів)неба охопили нерухомі заграви, дощ лив, як з відра. 4. Прибій за якоїсь (пів)години перескакував уже через каміння. 5. (Напів)темрява і тиша панувала у морі. 6. Тут хмари бродять (напів)колом. 7. Вірші хтось читав (пів)голосно та повною душею. 8. (Пів)Європи пройдено, скільки пережито.

Словниковий диктант

- ▶ Записати слова під диктовку. Пояснити написання іменників з *пів-, напів-*.

(Пів)яблука, (пів)міста, (пів)апельсина, (пів)місяця, (пів)Африки, (пів)року, (пів)ящика, (пів)України, (пів)Херсона, (пів)Європи, (пів)кілометра, (пів)вулиці, (пів)вікна, (пів)ягоди, пів (Ялти), (пів)вишні, (пів)абрикоси, (пів)вареника, (пів)юрти, (пів)хлібини, (пів)Євпаторії, (пів)Азії, (пів)ялини, (пів)Яготина.

Лексико-орфографічна робота (навчальне редагування)

- ▶ Прочитати текст. Знайти недоліки. Записати висловлювання, виправляючи помилки та аргументуючи свій вибір за допомогою правил. Значення виділених слів з'ясувати за тлумачним словником і записати в зошити.

Майже пів-території київської русі займали Закарпацька Русь і Тьмутаракань. Східнословянські союзи племен, які за часів правління Володимира були *інкорпоровані* до складу держави.

Напів богом був Володимир для народу в часи свого правління, тому що будь-хто міх прийти на князівський двір, до князівського столу — такими були старовинні звичаї слов'ян: нагодувати голодного, дати притулок мандрівнику. Після смерті Великий був *канонізований* церквою й дістав ім'я «Святий», а в народі його прозвали Красним Сонечком (*З журналу*).

Коментоване письмо

- ▶ Виконати вправу 195 на с. 92.

Творче моделювання

- ▶ Скласти із наведеними словами нові з першою частиною *пів-, напів-*.

Сон, рух, яблуко, Крим, огірок, міра, усміх, правда, небо, обличчя, абрикос, Європа.

- ▶ Зробити словотвірний аналіз утворених трьох слів за схемою.
- ▶ Скласти з 2–3 словами речення.

Словотвірний розбір

1. Визначити твірне слово.
2. Твірна основа: непохідна; похідна.
3. Спосіб творення: префіксальний; суфіксальний; префіксально-суфіксальний; безафіксний; складання слів.

Висновок: суфіксальний спосіб словотворення.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 197 на с. 93.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...
- ◆ Найлегшим завданням було ...
- ◆ Найскладнішою вправою виявилася ...

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 17.
- ▶ Вправа за підручником 198 на с. 93.

ТЕМАТИЧНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 2
З ТЕМИ «СЛОВОТВІР. ОРФОГРАФІЯ». КОНТРОЛЬНИЙ ТЕСТ

Мета: узагальнити й систематизувати отримані знання учнів із теми «Словотвір. Орфографія»; з'ясувати можливі недоліки в опануванні теоретичним матеріалом; удосконалювати вміння й навички логічно мислити, порівнювати, узагальнювати, робити висновки.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

1. Що вивчає словотвір?
 - А Будову похідних слів.
 - Б Творення складних слів.
 - В Способи та особливості творення похідних слів.
 - Г Творення складноскорочених слів.
2. У якому рядку всі слова мають таку будову: *корінь, суфікс, закінчення*?
 - А Вольовий, хоробрість, шабля.
 - Б Відважний, чайка, здоровань.
 - В Мужній, дніпровий, багатство.
 - Г Очеретяний, верболіз, булава.
3. У якому рядку сполучним голосним у складних словах є [о]?
 - А Кра..знавство, пол..захисний, люб..мудр.
 - Б Золот..слів, прац..любний, каш..вар.
 - В Ясн..окий, сив..чолий, верб..ліз.
 - Г Зор..носний, сонц..сйний, піш..хід.
4. У якому рядку всі слова пишуть через дефіс?
 - А Євшан/зілля, п'яти/струнна, перекоти/поле.
 - Б Кімната/музей, міні/диктант, рай/дерево.
 - В Гідро/масаж, розрив/трава, фото/альбом.
 - Г Гори/цвіт, семи/віковий, сон/трава.
5. У якому рядку всі слова утворено префіксально-суфіксальним способом?
 - А Поступ, записати, пресильний.
 - Б Захід, запорізький, назустріч.
 - В Підсніжник, подорожник, зарубіжний.
 - Г Безсонний; припічок, блакить.
6. У якому реченні слово перейшло з однієї частини мови в іншу?
 - А Біля багаття зібралось січове товариство.
 - Б Пісня козацька піднімає дух хороброго побратимства.
 - В З гирла Дніпра вигулькнули чайки козацькі.
 - Г До козацького куреня підійшов кошовий.
7. У якому рядку відбувається зміна приголосних при словотворенні в усіх словах?
 - А Кодак, Запоріжжя, козак.
 - Б Хортиця, брат, вольниця.
 - В Товариш, люд, безпека.
 - Г Вояк, Туреччина, татари.

8. У якому рядку всі слова з *пів-* пишуть разом?
 А Пів/України, пів/озера, пів/майдану.
 Б Пів/яблука, пів/ялини, пів/Ялти.
 В Пів/району, пів/класу; пів/Криму.
 Г Пів/області, пів/міста, пів/віку.
9. У якому рядку при утворенні іменників із суфіксом **-ин (а)** пишуть **-чч-**?
 А Київський, німецький, донецький.
 Б Козацький, Хмельницький, дрогобицький.
 В Чигиринський, галицький, одеський.
 Г Інгулецький, черкаський, уманський.
10. У яких словах не відбувається чергування в групах приголосних при творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ-**?
 А Іртиш, Париж, Сиваш.
 Б Товариш, чех, Прага.
 В Казах, Цюрих, Ла-Манш.
 Г Калущ, Волноваха, Бахмач.
11. Установіть відповідність між способами творення та словами.
1 Нарукавник, підсвічник	А Префіксальний
2 Виліт, вись	Б Суфіксальний
3 Праліс, безлад	В Префіксально-суфіксальний
4 Журналіст, веселковий	Г Складання основ або слів
5 Землемір, дороговказ	

Завдання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11			
Варіант	В	В	В	Б	В	В	А	Г	Б	В	А1	Б4	В1	Г5
Бали	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

V. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ

VI. ВІДПОВІДІ ВЧИТЕЛЯ НА ЗАПИТАННЯ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити правила, за якими побудовані тестові завдання.
- ▶ Скласти лінгвістичне повідомлення на тему: «Словотвір. Орфографія».
- ▶ Вправа за підручником 207 на с. 118.

Мета: ознайомити учнів із поняттям «частини мови», пояснити способи розпізнавання їх у контексті; формувати загальнопізнавальні вміння розпізнавати в реченні слова, що належать до самостійних або службових частин мови, з'ясувати їхнє значення, правопис та використання; вдосконалювати вміння застосовувати частини мови в усному й писемному мовленні; розвивати увагу, логічне мислення та пам'ять учнів; виховувати бережливе ставлення до мови, повагу до її носіїв.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Мозковий штурм»

- ♦ Що вивчає морфологія?
- ♦ Назвіть частини мови, які ви знаєте.
- ♦ Чи можемо їх поділити на групи?

Спостереження над мовним матеріалом

- ▶ Прочитати слова. З'ясувати, до якої частини мови вони належать.

Людина, вивчати, час, талант, навчання, людський, талановитий, учнівський, вчора, наш, сьогоднішній, вчитель, працювати.

IV. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

V. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Попрацюймо разом

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 18 на с. 94; таблиця на с. 95.

Коментар учителя

В українській мові налічують 10 частин мови. Вони поділяються на самостійні (або повнозначні) та службові (або не повнозначні), окремою частиною мови виділяють вигук.

До самостійних частин мови належать: іменник, прикметник, числівник, займенник, дієслово та прислівник. Кожна з них має і граматичне, і лексичне значення.

Службові частини мови — це прийменник, сполучник та частка. Порівняно із самостійними частинами мови вони не мають лексичного значення, а служать для надання словам нових відтінків, форм тощо, або для зв'язку слів у реченні.

Аналіз таблиці-опори (спроєктована на дошці)

- ▶ Проаналізувати таблицю, яка дасть повну характеристику частинам мови, зробити свої висновки.

Частини мови

№ п/п	Частина мови	Значення	Питання	Роль у реченні	Змінюваність
1	Іменник	предмет	хто? що?	самостійна	змінювана
2	Прикметник	ознака	який? чий?	самостійна	змінювана
3	Займенник	вказує на предмет	хто? що?	самостійна	змінювана

№ п/п	Частина мови	Значення	Питання	Роль у реченні	Змінюваність
4	Числівник	порядок, кількість	скільки? котрий?	самостійна	змінювана
5	Дієслово	дія	що робити? що зробити?	самостійна	змінювана
6	Прислівник	ознака дії	коли? куди? звідки? як?	самостійна	незмінювана
7	Прийменник			службова	незмінювана
8	Сполучник			службова	незмінювана
9	Частка			службова	незмінювана
10	Вигук			особлива	незмінювана

VI. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАТЬ

«Навчаючись-учусь»

- ▶ Прочитати теоретичний матеріал на с. 95.

«Лінгвістичне дослідження»

- ▶ Прочитати речення. Довести, що це текст. Дати йому назву. У першому реченні з'ясувати, до якої частини мови належить кожне зі слів. Яку роль вони виконують у реченні?

Наша мовна традиція сягає далеких, докняжих часів, а в період держави Київської Русі наше слово сягнуло державного творення. Воно було відкрите не лише для близьких сусідів, але й для найвіддаленіших земель, збагачувалося іншими мовами і збагачувало їх. Його розвитку не могли зашкодити чвари і усобиці, феодална роздробленість і навіть багатівікове монголо-татарське іго. Гідне подиву, наше слово не розвіялося у вихорі навальних орд, а залишилося сіллю землі й народу.

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Поміркувати і сказати, чи можна, спираючись на закінчення, визначити належність слова до певної частини мови. Відтворити ці слова.
 1. -а, -и, -і, -у, -ою, -і.
 2. -ий, -ого, -ому, -ий, -им, -ім, -ому.
 3. -ти, -у, -еш, -е, -емо, -ете, -уть.
- ▶ З 2–3 відтвореними словами скласти речення.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 202 на с. 97.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...
- ◆ Найлегшим завданням було ...
- ◆ Найскладнішою вправою виявилася ...

VIII. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 18 на с. 94–95.
- ▶ Виконати вправу 200 на с. 95.

Урок № 46 ІМЕННИК ЯК ЧАСТИНА МОВИ: ЗАГАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ, МОРФОЛОГІЧНІ ОЗНАКИ, СИНТАКСИЧНА РОЛЬ

Дата _____

Клас _____

Мета: розширити та систематизувати знання учнів про іменник як самостійну частину мови; формувати загальнопізнавальні вміння розпізнавати іменники серед інших частин мови, давати їм характеристику; розвивати зв'язне мовлення, вміння аналізувати, узагальнювати мовні явища; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати бережливе ставлення до книжки як джерела знань.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Бесіда

- ♦ Скільки частин мови існує в українській мові?
- ♦ Що означає кожна з частин мови?
- ♦ На які питання вони відповідають?
- ♦ Чи всі вони можуть змінюватися?
- ♦ Яку роль виконують у реченні?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Лінгвістичний експеримент»

- ▶ Прочитати текст. Визначити основну думку.

Що таке книжка? Яке її значення в житті людини? А чи варто над цим замислюватися? Адже не питаємо ми себе, яке значення має повітря, хліб, вода?

Перед книжкою віками схиляло в шанобі голови людство, вважало її святинею. Перед нею сполоханою пташкою в радісному горінні тріпоче серце дитяче (Ю. Збанацький).

- ▶ Підрахувати у тексті загальну кількість слів і кількість іменників. Порівняти цифри. Зробити висновки.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Попрацюймо разом

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 19 на с. 96–97.
- ▶ Виконати вправу 201 на с. 96.

Коментар учителя

Іменник — це самостійна частина мови, що означає предметність, відповідає на питання хто? (до істот) і що? (до неістот), виконує синтаксичну функцію як головних членів речення (підмет, присудок), так і другорядних (додаток, означення, обставина).

Аналіз таблиці-опори (спроектована на дошці)

- ▶ Проаналізувати таблицю, яка дасть повну характеристику іменника як частини мови, зробити свої висновки.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Дослідницька лабораторія» (робота в групах)

- ▶ Установити спільне й відмінне у значенні і граматичних ознаках наведених слів.

Спів — співати, даль — далекий, самотність — сам — самотійність, темінь, темнота — темний, три — трійка, хід — ходити, п'ятірка — п'ять — п'ятниця, п'ятак, П'ятихатки, хід — ходити — ходіння, хідник,

«Навчаючи учусь» (робота в парах)

- ▶ Прочитати текст. Усно доповнити його.

Книги — це справжня скарбничка мудрості. Недаремно здавна люди збирали книги, створювали бібліотеки, щоб зберегти ту інформацію, яка міститься у книгах. У Львові на одному з приміщень місцевої книгозбірні зроблено напис латинською мовою: «Тут мертві живуть і німі промовляють». Бо й справді, у книгах залишаються жити думки, прагнення, мрії не лише наших сучасників, а й представників минулих поколінь.

- ▶ Виписати з тексту іменники, визначити їхній рід, число і відмінок. З'ясувати, якими членами речення вони є.

«Творча лабораторія»

- ▶ Дібрати до кожного загального поняття тематичну групу слів і записати їх за зразком.

Зразок: *Квіти: мальви, айстри. Майори.*

Календарні свята. Явища природи. Рослинний світ. Тваринний світ.

- ▶ Скласти та записати твір-мініатюру, використовуючи слова однієї тематичної групи.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

IX. ОГЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 19.
- ▶ Виконати вправу 202 на с. 97.

Додаток

Іменник		
Відповідає на питання хто? що?		
Означає	предмет явище, що сприймається як предмет опредмечену дію	книжка радість значення
Н А З В и	Істот	дитина, людина
	Неістот	повітря, хліб
	Власні	Микола, Київ
	Загальні	місто, ім'я
Має гра- матичні ознаки:	Рід (чоловічий, жіночий, середній)	батько, пташка, дитя
	Число (однина, множина)	ліс, ліси
Зміню- ється	за відмінками (Н., Р., Д., З., Ор., М., Кл.)	світ, світу, світу, світ, світом, (на) світі
Є членом речення	Головним (підмет, присудок)	Книга — найкращий друг людини
	Другорядним (додаток, означення, обставина)	

Урок № 47 **ІМЕННИКИ — НАЗВИ ІСТОТ І НЕІСТОТ.
ІМЕННИКИ ЗАГАЛЬНІ І ВЛАСНІ НАЗВИ, КОНКРЕТНІ
ТА АБСТРАКТНІ. ЗБІРНІ ІМЕННИКИ**

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про іменник як частину мови, його лексичне значення на основі дослідження власних і загальних назв, назв істот і неістот; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити власні й загальні назви, іменники — назви істот і неістот у текстах; розвивати творчі вміння використовувати різні категорії іменників у власних висловлюваннях, формувати орфографічне чуття, увагу, пам'ять; виховувати почуття патріотизму.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу й формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Бесіда

- ◆ Що означають іменники?
- ◆ На які питання відповідають?
- ◆ Які морфологічні ознаки мають?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Аналіз думок»

- ▶ Прочитати речення. Визначити, на які питання відповідають іменники.

Любіть травинку і тваринку, і сонце завтрашнього дня, вечірню в попелі жаринку, шляхетну інохідь коня (*Л. Костенко*).

- ▶ Виписати іменники, згрупувавши їх: 1) назви істот; 2) назви неістот. Доповнити рядки своїми прикладами. Зробити висновок.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

- ▶ Учні поділяються на групи за кількістю питань, які розглядають: назви істот, назви неістот, власні назви, загальні назви, конкретні, абстрактні назви, збірні іменники. Опрацювання учнями § 15 на с. 129; схема на с. 130.

Бесіда-інтерв'ю

- ◆ На які групи за значенням поділяються іменники?
- ◆ Що означають іменники — назви істот?
- ◆ Що означають іменники — назви неістот?
- ◆ Що означають іменники — власні назви?
- ◆ Що означають іменники — загальні назви?
- ◆ Як розпізнати іменники, що позначають конкретні та абстрактні назви?
- ◆ Які іменники належать до збірних?

Зв'язна розповідь учнів кожної із груп про іменники 1) власні назви і загальні назви; 2) назви істот — неістот; 3) конкретні та абстрактні назви; 4) збірні іменники (на основі узагальнювальної таблиці «Морфологічні ознаки іменника» (у підручнику).

Під час розповіді учнів про іменники учні класу беруть участь у самостійному доборі приклади з питань, які розглядають.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Записати під диктовку речення. Назви істот підкреслити однією рискою, а неістот — двома.

Під березневими туманними зорями, коли земля ще спросоння вбирає в себе шелест пташиних крил, проста, змучена кріпачка принесла в світ свого геніального сина Тараса.

Під березневими туманними зорями, коли прокидається вода і підсніжник сумовито-замріяним оком дивиться на ще імлисту землю, народився великий співець слов'янського світу, великий поет України Максим Рильський (*Олесь Гончар*).

- ▶ Знайти іменники, які відрізняються записом. Пояснити, чому їх записали з великої літери. Як називаємо такі іменники?
- ▶ Виписати іменники, які позначають конкретні та абстрактні назви, згрупувавши їх у два стовпчики.

Коментоване письмо

- ▶ Виконати вправу 203 на с. 98.

«Творча лабораторія»

- ▶ Записати прізвища, імена по батькові відомих вам письменників, назви їхніх творів. Підкреслити *орфограму* — велика літера і лапки у власних назвах.
- ▶ Скласти твір-мініатюру, увівши записані слова.

Лінгвістична задача

- ▶ Записати слова. З'ясувати їхнє лексичне значення. Увести їх у речення так, щоб в одному випадку мали одне значення та писалися з малої літери, а в іншому — інше значення і писалися б з великої літери.
Лев, зірка, орел, роман.

Займи позицію

- ▶ Виконати вправу 206 на с. 99.

«Хто швидше»

- ▶ Прочитати слова 1, 2 і 3 рядків. Чи відповідає названа кількість формі числа? Як називаються іменники третього рядка?

1. Гілка гілки гілля;
2. комаха комахи комашня;
3. волосина волосинки волосся.

- ▶ Дібрати власні приклади збірних іменників. Записати їх.

Вибірковий диктант

- ▶ Прочитати слова, випишіть лише іменники з абстрактним значенням. Пояснити, що вони означають.

Доброта, стілець, боротьба, спокій, будинок, щастя, сума, зошит, переговори, чесність, олівець, радість, кошти, сила, схованка, число, книга.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ «МІКРОФОН»

ІХ. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 19 на с. 96–99.
- ▶ Виконати вправу 207 на с. 99.
- ▶ Виписати з підручника історії 5–6 речень із власними назвами. Пояснити їх правопис.

Урок № 48 **ВЕЛИКА БУКВА Й ЛАПКИ У ВЛАСНИХ НАЗВАХ.
СИСТЕМА ТРЕНУВАЛЬНИХ ВПРАВ**

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити з учнями правила про іменник, поглибити знання про уживання великої літери та лапок в іменниках; формувати загальнопізнавальні вміння розпізнавати іменники в текстах за морфологічними ознаками та лексичним значенням; застосовувати іменники в усному і писемному мовленні; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов та повагу до Вітчизни.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу й формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Бесіда

- ♦ На які групи за значенням поділяються іменники?
- ♦ Що вони означають?
- ♦ Чи є різниця в записі цих іменників?

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

- ▶ Пригадайте й запишіть назву останнього твору, який ви прочитали на уроці літератури. Назвати його автора. Сформулювати правила написання іменників, ужитих у цьому реченні.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Прочитати текст, підкреслити орфограму — *велика літера у власних назвах*. Назвати ці слова і пояснити їх значення.

Кожна нація і народ створили десятки тисяч слів. Одні з них живуть довго, інші з часом стираються, темніють, як мідяки, і щезають з пам'яті людської. Але є слова, які можуть зникнути тільки тоді, коли зникне сам народ, що створив їх. До таких належать слова Батьківщина, Україна. Вони вічні, як вічний народ. За ними стоїть цілий світ. Ніжні й сердечні слова говоримо ми про Україну. Вона ставала сумлінням кращих умів, тих, хто боровся за честь своєї Вітчизни (За В. Симоненком).

- ▶ Розказати, що ви знаєте про особливості вживання великої літери у власних назвах.

Робота з підручником

Аналіз опорної таблиці за підручником.

Бесіда-інтерв'ю

- ♦ Яке значення мають іменники — власні назви?
- ♦ Для чого вони використовуються в мовленні?
- ♦ На що вказують власні назви?
- ♦ У чому виявляються особливості написання власних назв?

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Біг із бар'єрами»

- ▶ Записати речення, розкриваючи дужки, вибрати велику чи малу літеру. Довести правильність свого вибору. Поставити, де треба, лапки.

Гаряча дума (К, к)кобзаря, що і в огні не спопеліє, і молоток (К, к)каменяра, і струни (Л, л)лисенка живії. За (К, к)кобзарем я йду до тебе, за словом рідним і простим. Зачарування мовою, її силою знаходимо в безсмертних рядках вірша Ну що б, здавалося, слова... (Т, т)араса (Ш, ш)евченка. Я покладу рядки ясні про зачарованих (І, і)ванів на зачарованій (Д, д)есні.

Словниковий диктант

- ▶ Записати під диктовку слова, пояснити їх написання.

Михайло Грушевський, «Кобзар» Тараса Шевченка, площа Богдана Хмельницького, станція метро «Майдан Незалежності», Дніпрові пороги, дніпровські хвилі, «Заповіт», Коран, Києво-Печерська лавра, орден Володимира, Бог, Асканія-Нова, Новий рік, 8 Березня, Тихий океан.

Лексична хвилинка

- ▶ З'ясувати, на які назви вказують іменники-омоніми.

Токар — токар, Кизил — кизил, Гончар — гончар, Чайка — чайка, Роман — роман, Лисичка — лисичка.

- ▶ Продовжте рядок таких слів.
- ▶ Скласти речення з двома парами слів.

«Творче конструювання»

- ▶ Скласти розповідь про прочитану вами книгу, вживаючи власні назви.

«Знайди помилку»

- ▶ Прочитати слова. Визначити, за яким правилом їх згруповано. Знайти помилку в кожному рядку.

- 1) Іван Франко, Леся Українка, Вовк, Ахіллес, Перун, Кіт Мурко.
- 2) Австралія, Перу, село Антонівка, річка Південний буг, Чорне море.
- 3) Вулиця Хрещатик, парк Дружби Народів, Бульвар Тараса Шевченка.
- 4) Марс, Земля, Сатурн, Великий Віз, Чумацький шлях, Венера.
- 5) Президент України, Голова Верховної Ради України, Міжнародний фонд Миру.
- 6) Трійця, епоха Відродження, День учителя, День Перемоги, Євангеліє.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 204 на с. 98.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...
- ◆ Найлегшим завданням було ...
- ◆ Найскладнішою вправою виявилася ...

ІХ. ОГЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Х. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Повторити матеріали підручника § 19.
- ▶ Виконати вправу 205 на с. 98.
- ▶ З підручника з української літератури виписати 5–6 речень, де вжито власні назви з різним значенням.

Урок № 49 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 12.**
УСНИЙ ТВІР-ОПИС ПРИРОДИ НА ОСНОВІ ОСОБИСТИХ
ВРАЖЕНЬ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Дата _____

Клас _____

Мета: узагальнити й систематизувати знання учнів про опис як тип мовлення, його будову; формувати вміння і навички правильно користуватися дібраним лексичним матеріалом; розвивати мислення, мовлення; виховувати любов до природи, бережливе ставлення до неї.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

III. РОБОТА З КЛАСОМ

- ▶ Прочитати тексти. Що в них спільного, а що відмінного? З'ясувати тип мовлення. Яким стилем вони написані?

Текст 1

Наші степи, долини, переліски. Скільки тут краси! Яке багатство барв, кольорів, відтінків! Правий берег Дніпра горбистий. Горби йдуть немов хвилями. І чим далі хвиля, тим тонші, ніжніші барви накладає на неї сонце. Подивимось на першу. Тут можна розрізнити кожне дерево, навіть золотаве стебло соняшника, що гордо підняв голову. А друга хвиля сіра, як отара овець у тумані. Дерев на тих горбах здаються табунами гусей, що спустилися відпочити перед далекою дорогою.

Текст 2

Далеко, широко — скільки сягнеш оком — розлився старий Дніпро. Тут, внизу, під ногами, хвилі невтомно хлюпочуть об крутий берег. Далі — на самому стрижні — вирують і одсвічують крицею. А ще далі, ген аж за самотніми, похилими вербами, то синіють, то зеленіють, то раптом блідніють і гаснуть, зливаючись з ніжною блакиттю далекого неосяжного неба.

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда

- ♦ Які стилі мовлення ви знаєте?
- ♦ Яка сфера функціонування кожного з них?
- ♦ Які ви знаєте типи мовлення?
- ♦ Що таке опис?
- ♦ Чим відрізняється художній опис від наукового?
- ♦ Яка особливість тексту-опису?
- ♦ Які види описів відомі вам?
- ♦ Що називається пейзажем?
- ♦ Яка різниця між художнім та науковим описом природи?

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

Коментар учителя

Твір-опис місцевості може бути складений у художньому або науковому стилі.

У художніх текстах опис місцевості поєднується з описом природи, часто — з розповіддю (хто потрапив у місцевість і чому) та роздумами (про що думає персонаж, оглядаючи місцевість). Своє ставлення до опису місцевості автор

може висловлювати прямо (Яка краса навколо!) або за допомогою художніх засобів (Зовсім недавно на нашій вулиці почали рости будинки, як гриби після дощу.).

Науковий опис місцевості лаконічний, стислий. Найголовніше в ньому — відтворити предмети та їх найхарактерніші ознаки. Наукові описи місцевості зустрічаються під час описування ландшафтів, з'ясування положення окремих об'єктів місцевості.

VI. КОЛЕКТИВНЕ СКЛАДАННЯ ПЛАНУ ТВОРЧОЇ РОБОТИ «МІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КУТОЧОК ПРИРОДИ»

План

1. Які місця я люблю.
2. Моя улюблена (галявина, стежина, берег і тощо).
3. Що мені найбільше запам'яталося?
4. Чому саме цей куточок природи я люблю найбільше?

VII. ПІДГОТОВЧІ РОБОТИ

- ▶ Дібрати до наведених слів епітети та порівняння: *дерево, береза, дуб, клен, тополя, ялина, кущ.*
- ▶ Дібрати означення до слів: *вітер, тиша, хмари, повітря, небо, галявинка, доріжка.*
- ▶ Дібрати синоніми до слів: *тихо, купаються, оповив, сиві глибокі.*
- ▶ Спишіть міні-текст, уставляючи на місце крапок такі слова, щоб у читача виникло захоплення, зачарування.

У лісі ... вітер ... над ... деревами. А на ... галявині було тихо. У дзеркалі невеликого озера відбивалося ... небо. Сонце ... в ньому. Кожен, хто бачив цю ... картину, відчував ... та ...

VII. САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ

«Снігова куля»

Учитель пропонує учням ілюстрації куточків природи. Учні по черзі висловлюють свою думку щодо побаченого, створюючи в такий спосіб колективний усний твір.

IX. РОБОТА З ЧЕРНЕТКАМИ

Учні складають на чернетках твір-опис природи.

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Закінчити роботу над твором-описом.

Додаток

Зразок твору опису

Наш човен пристав і причалив до берега. Ми вийшли на високу гору. Я глянув на Дніпро, на небо. Хто змалює те дивне диво, що було перед моїми очима! Це було не фантастичне царство тіней та сутінків. Це був справді рай! За Дніпром небо ясно-ясно палало всіма кольорами веселки, підперезане однією темною смугою лісів. Весь Дніпро був ніби помальований ще ясніше й блискучіше, ніж небо. Здавалось, ніби текла блискуча, як скло, широка річка, попід лісом червона, посередині оранжева й жовта, а на другому березі зелено-синя. Вода стояла тиха й прозора. А між пофарбованим небом та водою лежав якийсь дивний пояс з лугів та з борів, де кольори були знов інші.

Я стояв і ждав сходу сонця. Не можна було одвести очей од того дива! (І. Нечуй-Левицький, 123 сл.).

Урок № 50 **УРОК РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ № 13.**
ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ТВОРУ ТА ЙОГО
СИСТЕМАТИЗАЦІЯ (ПРАКТИЧНО). СКЛАДНИЙ ПЛАН ГОТОВОГО
ТЕКСТУ І ПРОСТИЙ ПЛАН ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЮВАННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про простий і складний плани, розвивати вміння складати такі плани для побудови власного висловлювання; виховувати людяність і повагу до інших людей.

Тип уроку: урок розвитку комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

IV. ОПРАЦЮВАННЯ МАТЕРІАЛУ

Бесіда

- ♦ Пригадайте, як пишуть простий план.
- ♦ Із двох запропонованих на дошці планів виберіть простий.
- ♦ Як пишуть складний план? Виберіть на дошці запис.
- ♦ Кого ми називаємо справжніми друзями?

Записати схеми у зошити

Простий план	Складний план
1. Пункт. 2. Пункт. 3. Пункт	1. Пункт: а) підпункт; б) підпункт; в) підпункт. 2. Пункт. 3. Пункт: а) підпункт; б) підпункт

Робота з текстом

- Прочитати зразки творів, скласти до кожного з них план. Обговорити записане вами. Виписати на чернетки тези для майбутнього твору.

Текст 1

Про дружбу можна говорити безконечно. Усі ми маємо товаришів, з багатьма маємо дружні стосунки, але не кожен із нас має справжнього друга. Це тому, що товаришів може бути багато, а друг — лише один.

Друг завжди буде поруч у скрутну хвилину, і я теж буду поруч у такий момент. Справжні друзі разом і в скруті, і в радості. Тому така людина — справжній скарб. Такий друг завжди відданий, він ніколи не зрадить, не скаже: «Мені вже не хочеться з тобою дружити». Справжній друг — це на все життя. І я дуже хочу, щоб у мене теж був такий друг на все життя.

Текст 2

Справжній друг для мене — це насамперед людина, спілкування з якою не тільки дає мені задоволення, а й сприяє розвитку мене як особистості, людини. Мені здається, що спілкуючись із друзями, люди можуть розвиватися не менше, ніж під час навчання чи читання книжок. Я маю на увазі не здобування нових знань — для цього достатньо погортати енциклопедію, а навчання духовне, духовне вдосконалення.

Поширеною є думка, що друг — це той, хто перебуває поруч, коли в тебе є якісь проблеми, тобто «пізнається в біді». Можливо, це так. Адже людина, яка кудись зникає, коли тобі потрібна допомога чи просто підтримка, навряд чи може зватися справжнім другом. Але це не єдине і не головне.

Друг — той, хто поруч, коли в тебе все гаразд. Спробую пояснити свою думку. Мені відомі випадки, коли люди спілкуються тільки тоді, коли є певні проблеми: вони використовують одне одного для того, щоб розповісти про щось погане, поскаржитися. Вони є безкоштовними психологами одне для одного, і тільки. Зі справжнім другом має бути цікаво і тоді, коли все добре, бо в таких ситуаціях ти розумієш по-справжньому, чи потрібна тобі ця людина, якщо тобі від неї нічого не треба. Виходить ось такий каламбур, але він насправді передає моє ставлення до питання дружби.

Приклади справжньої дружби ми спостерігаємо і в класичній літературі. Проте зазначимо, що найчастіше література окреслює лише частину, певний етап життя героїв. У реальному світі люди часто змінюються. Іноді друзі можуть ставати настільки різними, що спілкування одне з одним їм більше не цікаве. Насправді різні люди можуть бути і найкращими друзями. Вони тоді доповнюють одне одного, їх спілкування стає цікавішим. Їм є чого навчитися одне в одного.

Текст 3

Для мене справжній друг — це той, хто не обмане і скаже правду, якою б гіркою вона не була. А ще друг ніколи не відмовить у допомозі. Коли потрапляєш в складну ситуацію, то першою протягнутою рукою буде рука друга і, коли втрачаєш сили йти далі, першим плечем підтримки буде плече справжнього друга.

Друг перевіряється в біді і, щоб зрозуміти, чи друг поряд з тобою, треба ще пуд солі з'їсти з цією людиною. Скористаюся однією мудрістю: «Легко померти за друга, але важко знайти такого друга, за якого легко померти!» Я погоджуюся з думкою, що дружба перевіряється часом і життєвими досвідом. Підсумовуючи, можу сказати, що, справді, дружба не має законів, але, на мою думку, має бути табу. Табу на що? На зраду і на корисливість. Адже, коли з'являється або те, або інше, то дружба припиняє існувати (*З учнівських творів*).

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Скласти на чернетці складний план і підготуватися до усного твору про дружбу.

Додаток

Як добирати й систематизувати матеріал до твору

1. Вдумайтесь у зміст теми, зрозумійте її сутність і мету.
2. Дібрати тексти тематично співзвучних художніх творів, публіцистичних або наукових статей.
3. Виділіть і перечитайте окремі місця дібраних джерел. Оформіть тезаурус: афористичні вислови, цікаві думки, описи тощо.
4. Виберіть із тезаурусу ті думки, які підтверджуватимуть (розвиватимуть, уточнюватимуть чи пояснюватимуть) висловлену думку.

Урок № 51 РІД ІМЕННИКІВ. ІМЕННИКИ СПІЛЬНОГО РОДУ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про іменник як частину мови, зокрема рід іменників, сформулювати поняття про іменники спільного роду; розвивати загальнопізнавальні вміння знаходити іменники чоловічого, жіночого, середнього і спільного роду у тексті, визначати їх роль у реченні; удосконалювати творчі вміння використовувати іменники спільного роду у власних висловлюваннях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов і повагу до батьків, до мівки, рідного краю.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Лінгвістичне спостереження

- ▶ Прочитати текст. Виписати із нього іменники, поставити до них запитання. Визначте рід цих іменників.

Родовідна пам'ять — явище в українському побуті унікальне. Очевидно, мало хто знає, що в давнину було за обов'язок знати поіменно свій родовід від п'ятого чи навіть від сьомого коліна.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Попрацюймо разом

- ▶ Самостійно прочитати правила § 20 на с. 100–101. Зробити висновки.

Коментар учителя

- ▶ Усі іменники, за невеликим винятком, належать до певного роду: чоловічого, жіночого, середнього.

Рід іменників визначають за формою називного відмінка однини. У цій формі іменники пропонують у словниках. Це початкова форма іменника.

Аналіз таблиці (спроектована на дошці)

- ▶ Розглянути таблицю. З'ясувати, які іменники належать до чоловічого роду, які — до жіночого, а які — до середнього. Що вони означають?

Рід іменників

Іменники належать до певного роду:			
Чоловічого	Жіночого	Середнього	Подвійного
<i>Павло, батько, собака, Сибір, біль, тунель, степ, рукопис</i>	<i>Валя, професія, дівчина, яблуня, радість, фарба, Полтава, земля</i>	<i>Сонце, знання, щастя, поле, курча, теля, світло, волосся</i>	<i>Сирота, староста, плакса, вискочка, роботяга, вояка, молодчина</i>

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Записати наведені іменники. З'ясувати, за якою ознакою їх розподілили на три групи.

Край, міст, Петро, Ігор, Микола	Країна, пісня, душа, ніч, вість	Поле, вікно, знання, теля,
------------------------------------	------------------------------------	----------------------------

- ▶ Дібрати до кожної групи по 3–4 власних іменники.
- ▶ Виділити закінчення, визначити рід іменників. Зробити висновок про співвідношення закінчень і роду іменників.

Займи позицію

- ▶ Виконати вправу 209 на с. 100.

Розподільний диктант

- ▶ Записати іменники у три стовпчики: 1) чоловічого роду; 2) жіночого роду; 3) середнього роду. Якщо ви правильно виконали завдання, то з перших літер прочитаєте початок прислів'я: «... не страшний».

Друг, роман, четвірка, естрада, вікно, учень, живопис, родина, насип, олово, іній, вапно, етика, діжа, йод, ілюзія, кошени.

«Навчаючись-учусь»

- ▶ Виконати вправу 211 на с. 101.

«Творча лабораторія»

- ▶ Прочитати текст. Які почуття він викликає? Визначити тему й основну думку. Дібрати заголовки до тексту.

Пам'ять про своїх пращурів була природною потребою. Триматися свого роду, оберігаючи в такий спосіб сімейні реліквії і традиції та передаючи їх у спадок наступним поколінням, було обов'язком. Дитина, не засвоївши таких родовідних цінностей, на все життя залишиться сиротою або Іваном Безридним, не знатиме, чиїх батьків вона дитина.

- ▶ Підкреслити іменники, визначити їхній рід. Знайти іменник спільного роду, дати йому характеристику.

«Аналіз думок»

- ▶ Записати словосполучення, узгодивши іменники з наведеними в дужках прикметниками і дієсловами.

Пропа (в, ла) собака, страшенн (ий, а) біль, далек (ий, а) путь, велик (ий, а) насип, далек (ий, а) Сибір, касир зайш (ов, ла), лікар Іванова встанов (ив, ла).

Робота зі словником

- ▶ За допомогою «Словника української мови» визначити рід іменників.

Зал — зала, плацкарт — плацкарта, клавіш — клавіша, жираф — жирафа, мозоль — мозоля, птах — птаха, рельс — рельса, змій — змія, сусід — сусіда.

«Редактор»

- ▶ Відредагувати речення. Звернути увагу на рід іменників та форми слів, поєднаних із ними.

1. Широка степ розляглась перед нами. 2. Гостра біль пройняла серце і не дала вільно дихати. 3. У зошиті треба робити чітку запис. 4. У далекій Сибірі майже не буває тепла. 5. Собака весело зустрічала нас біля воріт.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 213 на с. 102.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

IX. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 20.
- ▶ Виконати вправу 216 на с. 102.
- ▶ Скласти 5–6 речень з іменниками, які вживаються лише в чоловічому роді, але можуть позначати осіб і жіночої статі.

Урок № 52 ЧИСЛО ІМЕННИКІВ. ІМЕННИКИ, ЩО МАЮТЬ ФОРМИ ТІЛЬКИ ОДНИНИ АБО ТІЛЬКИ МНОЖИНИ

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про іменник, дати уявлення про форми числа (практично), про іменники, що вживаються тільки в однині чи множині; навчити учнів узгоджувати такі іменники в реченні; розвивати усне мовлення, навички роботи в парах; виховувати повагу до своїх близьких.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Бесіда

- ♦ До яких родів можуть належати іменники?
- ♦ Що це за іменники спільного роду?

«Аналіз думок»

- ▶ Прочитати речення. Порівняти їхній зміст. Чи є між ними різниця?

Листоноша принесла телеграму. Листоноша приніс газету. Завуч виступила на педраді. Завуч виступив на перед учителями.

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Снігова куля»

Учні «ланцюжком» згадують все, що їм відомо про іменник.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Коментар учителя

Більшість іменників позначають один або більше предметів. Якщо мова йде про один предмет (будинок, газета), іменники вживаються в однині. Якщо мають на увазі кілька предметів (будинки, газети), то іменник має форму множини.

Аналіз таблиці (спроектована на дошці)

- ▶ Розглянути таблицю. Прокоментувати. Додати власні приклади.

Число іменників

Іменники, що піддаються лічбі				Іменники, які не піддаються лічбі	
Однина	Множина	Тільки однина	Тільки множина	речовинні	збірні
<i>Хата, вовк, поле, день</i>	<i>Хати, вовки, поля, дні</i>	<i>Таксі, кенгуру</i>	<i>Ворота, сани</i>	<i>Молоко, вершки, біготня</i>	<i>Молодь, студентство, дівчора</i>

Коментар учителя. В українській мові іменники змінюються за числами. Множина іменників утворюється від однини зміною закінчення або наголосу: *гора — гори, вітер — вітри, глибоке знання — глибокі знання.*

Іменники, які означають сукупність істот або неістот, що сприймаються як єдине ціле, називаються збірними: *вороння, дівчора, волосся, листя.* Такі іменники вживаються тільки в однині.

Назви речовин і матеріалів, почуттів і станів, дій і ознак, більшість власних географічних назв уживаються тільки в однині: *цукор, вода, радість, сум, малювання, молодь, Чернігів, Крим*.

Деякі іменники мають лише форму множини: *ножиці, солодоці, Черкаси, Карпати, Альпи*. Такі іменники не розрізняються за родами.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

Розподільний диктант

- ▶ Розподіліть іменники на три групи: 1) іменники, які мають обидві форми числа; 2) іменники, які вживаються лише в однині; 3) іменники, які вживаються лише у множині. Обґрунтуйте свій вибір.

Школа, grindжолі, чорнобривці, уста, Дніпро, двері, камінь, гуси, чари, пісок, сажа, їжа, граблі, кури, солома, жнива, окріп, огірок, висівки, межа, заєць, дрімота, колосся, сум, надія, цибуля, іменини, доля, нога, книга, праця.

Займи позицію

- ▶ Виконати вправу 218 на с. 104.

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Прочитати текст, підкреслити іменники. Визначити їхнє число.

Досвід, отриманий у спадок від бабусь, залишається золотим набутком на все життя. Ще змалечку ці мудрі вчителі виховували у дітей любов до рукоділля, господарських навичок. Споконвіків у нашого народу це було традицією, неписаним законом.

Нерідко бабусі були творцями легенд, казок, прислів'їв та приповідок. «Тисячі речей, — писав Іван Франко, — у житті забудете, а тих хвилин, коли вам любя мама чи бабуся оповідали байки, не забудете ніколи».

Робота в парах

- ▶ Кожна пара отримує картку, на якій записані іменники, учні утворюють від них форму однини чи множини й пояснюють свій вибір.

Народи, прапори, землі, Суми, країни, патріоти, надра, гімн, герб. Гімалії, Дніпро, Донецьк, Шевченко, джерело, знання. Пильність, праця, книга, боротьба, прикрість, доля, іменини.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 219 на с. 104.

«Спіймай помилку»

- ▶ Знайти зайве слово в кожному рядку.

Херсон, Карпати, Соснове, Одеса, Донецьк, Київ.
Радість, совість, канікули, злість, чесність, милість.
Двері, парфуми, окуляри, ножиці, джинси, панцери.
Шашки, шахи, піжмурки, нард, лото.

Коментоване письмо

- ▶ Виконати вправу 220 на с. 104.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

ІХ. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 21 на с. 103–105.
- ▶ Виконати вправу 221 на с. 104.
- ▶ Творче завдання: скласти кросворд, щоб у відповідях були іменники, які мають форму однини і множини.

Урок № 53 ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ, ЇХНЄ ЗНАЧЕННЯ

Дата _____

Клас _____

Мета: закріпити знання учнів про відмінювання іменників; формувати загальнопізнавальні вміння ставити іменники в початковій формі, визначати відмінок іменника в контексті речення; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати бережливе ставлення до природи.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Лінгвістичне спостереження»

- ▶ Записати речення, знайти в них іменники. Визначити відмінок кожного з іменників, звернути увагу на відмінкові закінчення.

Степ вражає своїм безмежжям, блиском, сліпучістю. І все в степу пахне. Пахне особливими пахощами степове різнотрав'я, чабанським духом та відкриттю навстіж сухою кошарою.

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Поглиблення знань із теми § 22 на с. 104–106

- ▶ В українській мові іменники змінюються за відмінками. Пригадайте, які ви знаєте відмінки? На які запитання вони відповідають? (Аналіз таблиці-опори з мультимедійної дошки)

Відмінки іменників

Відмінки іменників		Запитання	Яким є членом речення
Називний (Н.) Родовий (Р.) Давальний (Д.) Знахідний (З.) Орудний (О.) Місцевий (М.) Кличний (Кл.)	є нема даю бачу зроблено було	<i>хто? що? кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?</i>	<i>Підмет, присудок Другорядні члени речення Звертання</i>

Коментар учителя

- ▶ Щоб визначити відмінок іменника, треба:

1. Знайти слово, з яким пов'язаний іменник.
2. Від цього слова поставити питання до іменника.
3. За питаннями визначити відмінок.

Увага! Форма називного відмінка однини є початковою формою іменника.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Я — Дослідник»

- ▶ З наведеними словами скласти речення. З'ясувати, які іменники відмінюються, а які — ні.

Собака, нероба, кенгуру, кіно, поні, таксі, середа.

«Навчаючись-учусь»

- ▶ Виконати вправу 223 на с. 106.

«Аналіз думок»

- ▶ Прочитати текст. Визначити його основну думку і тип мовлення.

Наші степи, долини, переліски. Скільки тут краси і яка вона різноманітна! Яке багатство барв, кольорів, відтінків! Правий берег Дніпра горбистий. Горби йдуть немов хвилями. І чим далі хвилі, тим тонші, ніжніші барви накладає на неї сонце (За В. Сухомлинським).

- ▶ Виписати із тексту іменники. Визначити, з якою метою їх ужито і в якому відмінку.
- ▶ Довести, що відмінкові форми іменників виконують граматичну роль і служать для зв'язку слів у реченні.

«Мовні пазли»

- ▶ Згрупувати і записати словосполучення за приналежністю залежного іменника до певного відмінка.

Бажати успіху, мудрість народу, шукати дорогу, радіти в душі, виконати завдяки допомозі, йти степом, обирати шлях, захоплюватися красою, вийти в поле, стоїть при дорозі, отара овець у тумані, відпочити перед дорогою.

- ▶ Скласти кілька речень зі словосполученнями, продовживши думку попереднього тексту.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 224 на с. 107.

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Прочитати речення, пояснити розділові знаки. У якому відмінку стоять виділені іменники. Яку роль вони виконують у реченні?

1. Не хилися, явороньку, ще ж ти зелененький! 2. Заплач, Матвійку, дам копійку. 3. Спи ж ти, малесенький, пізній-бо час... 4. Ой і не стелися, хрещатий барвінку.

«Творча лабораторія»

- ▶ Записати наведені іменники у кличному відмінку.

Катруся, Олег, Катерина Іванівна, Люба, Любов Семенівна, пан Мироненко, добродій, добродійка, друг Петро, подруга Тетяна.

«Лабораторія перекладача»

- ▶ Зробити переклад словосполучень українською мовою і записати їх. Проаналізувати відмінність між ними в обох мовах.

Видеть по глазам, пыть по течению, путь в город, делают по привычке, поссориться из-за пустяка, вовлечь в работу, белый по цвету, не спать по ночам.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...

IX. ОГОЛОШЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 22 на с. 104–106.
- ▶ Виконати вправу 226 на с. 107.

Урок № 54 **ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ.** **ПОДІЛ ІМЕННИКІВ НА ВІДМІНИ Й ГРУПИ**

Дата _____

Клас _____

Мета: поглибити знання учнів про відміни та відмінки іменників; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити в текстах іменники, що належать до певної відміни; поглиблювати знання учнів про особливості відмінювання іменників I–IV відмін; розвивати логічне мислення, самостійність суджень; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати толерантне ставлення до інших людей.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу й формування комунікативних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

«Аналіз думок»

- ▶ Прочитати прислів'я, знайти іменники, визначити відмінок, у якому вони стоять.

1. Обачність — оберіг розуму. 2. Що голова, то розум. 3. На язиці медок, а на душі льодок. 4. Курчат восени рахують.

- ▶ Поміркувати, чи можна ці іменники згрупувати за відмінами. Які саме?

V. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Коментар учителя

За особливостями відмінювання іменники поділено на чотири відміни. Щоб визначити, до якої відміни належить іменник, його потрібно поставити в Н. в. однини й визначити в ньому закінчення і основу.

До жодної відміни не належать: незмінювані іменники (табу, бюро, таксі, кутюр'є); іменники, що вживаються тільки у формі множини (Гребінки, двері, ворота, ножиці, сани, консерви).

Поділ іменників на відміни

Відміна	Рід	Закінчення в початковій формі	Приклади
I відміна	чоловічий жіночий спільний	-а (-я-	Олекса, Ілля, книжка, вулиця, староста
II відміна	чоловічий середній	нульове або -о, -е, -а (на письмі -я)	степ, батько, жито, сонце, подвір'я
III відміна	жіночий	нульове	честь, любов, а також іменник мати
IV відміна	середній	-а, -я у словах, що за відмінювання мають суфікси -ат-, -ят-, -ен-	дівча (дівчати), хлоп'я (хлоп'яти), ім'я (імені)

Коментар учителя. Іменники I і II відмін поділяються на групи тверду, м'яку і мішану (аналіз таблиці, уміщений у підручнику). Іменники III та IV відмін на групи не поділяються.

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Навчаючись-учусь»

- ▶ Виконати вправу 230 на с. 109.

«Лінгвістичне спостереження»

- ▶ Прочитати текст. Виписати іменники, розподілити їх за відмінами, обґрунтувати свою думку.

Життєвий досвід свідчить, що мало бути добрим, треба ще бути тактовним. Чуйність — доброта серця, тактовність — його розум. Поняття ці нерозривні, як нерозривні зміст і форма. Щоб бути тактовним, треба знати основи культури поведінки. Без такого знання людина справляє враження невихованої, хоч би якою доброю вона була.

- ▶ Доповнити ряди своїми прикладами.
- ▶ Простежити, чи можна виписані іменники розподілити на групи і які саме.

«Хто швидше»

- ▶ Визначити відміну наведених іменників і записати їх до відповідної колонки таблиці.

I відміна	II відміна	III відміна	IV відміна	Не належать до жодної відміни
-----------	------------	-------------	------------	-------------------------------

Відділ, джерело, віддаль, цуценя, копалини, суперечка, двері, тім'я, узбережжя, синиця, суддя, завзяття, подорож, лисеня, вуаль, внучатко, дівча, окуляри, курча, ворота, бідолаха, алея, праця, хлоп'я, дорога, роздоріжжя.

«Диктант-твір»

- ▶ Записати текст під диктовку, підкреслити іменники, визначити їхню відміну і групу, позначити їх у дужках цифрою.

Перший збірник правил етикету під назвою «Інструкції з поведінки» написано в Давньому Єгипті ще в третьому тисячолітті до нашої ери.

У середньовічні часи була дуже популярною книжка великого чеського педагога Яна Коменського «Правила поведінки, зібрані для юнацтва в 1653 році». Ці правила на цілі століття стали посібником для вчителів і учнів багатьох країн. У своїх порадах щодо гарних манер Ян Коменський виходив з універсальності норм поведінки. Мудрий педагог розумів, що численні поради, як їсти і пити, як вітатись і прощатись, якими мають бути мова й постава, самі собою не зближують людей. Тому він радить: «Вважай усіх товаришів по навчанню за друзів і братів» (З журналу).

Розподільний диктант

- ▶ Іменники іншомовного походження розподілити за відмінами, провідмінити по одному іменнику з кожної відміни.

Атрибут, агресія, аргумент, акварель, ефір, ансамбль, гербарій, дизель, суфікс, гама, гонорар, вестибюль, туризм, емаль, дуель, гектар, автомобіль.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...
- ◆ Найлегшим завданням було ...
- ◆ Найскладнішою вправою виявилася ...

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 22 на с. 108–109, 111, 114–117, 126.
- ▶ Виконати вправу 280 на с. 130.

Урок № 55 ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ ІМЕННИКІВ. МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ІМЕННИКІВ

Дата _____

Клас _____

Мета: повторити й поглибити знання учнів про іменник як частину мови, ознайомити з особливостями творення іменників, сприяти виробленню навичок морфологічного розбору іменників; формувати загальнопізнавальні вміння знаходити іменники в текстах, визначати їх роль у реченнях; розвивати творчі вміння використовувати іменники у власних висловлюваннях; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу виховувати любов і повагу до природи.

Тип уроку: урок формування практичних умінь і навичок.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

«Лінгвістичне спостереження»

- ▶ Прочитати текст. Визначити тему й основну думку. Дібрати заголовок. Висловити своє ставлення до прочитаного.

Вечір надходить. Осінній дощик шарудить дрібним, пісочним шелестом у позовклім листі. Тротуари не мокрі, а тільки масні від дощового порошу. В палисадниках пухкими купами лежить збите жовто-червоне листячко. Шибки вікон подібні до рябих облич.

Я дивлюся на голі верхечки дерев з самотніми, поодинокими листками. Вони безнадійно, стомлено похитуються, немов роблять слабенькі спроби одірватися й піти за товаришами (В. Винниченко).

- ▶ Виписати виділені іменники. Визначити спосіб творення кожного.

V. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ УРОКУ

VI. СПРИЙНЯТТЯ І ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ (ЗА ПІДРУЧНИКОМ) § 24 НА С. 137–139

Бесіда-інтерв'ю

- ♦ Які способи творення іменників ви знаєте?
- ♦ Від яких частин мови вони можуть утворюватися?
- ♦ Назвіть морфеми, які можна використовувати для творення іменників.

Коментар учителя

Іменники творяться за допомогою суфіксального способу (лісок, донечка); префіксального (подорож, відмова); суфіксально-префіксального (подорожник, заморозок); безсуфіксального (синь, молодь); складанням основ (землероб, пароплав); скороченням основ (продмаг, завгосп); початкових букв (СБУ, КПІ).

Але найпродуктивнішим способом творення іменників є суфіксальний спосіб. Зверніть увагу на таблицю (на мультимедійній дошці), яка відтворює найбільш уживані суфікси при творенні іменників.

-ок	-ичк	-ечк	-оньк	-еньк	-ищ
синок	сестричка	батецько	ластівонька	зозуленька	вовчище
голубок	вербичка	сердечко	калинонька	рученька	ручище
ясенок	водичка	ручечка	зіронька	доріженька	бабище
бережок	пшеничка	сонечко	дібровонька	воленька	головище

VII. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗДОБУТИХ ЗНАНЬ

«Дослідницька лабораторія»

- ▶ Прочитати наведені слова. Яким спільним значенням об'єднані слова в кожному рядку? Яким способом вони утворені?

1. Передзвін, просинь, безлад, погляд, прадід.
2. Тракторист, радист, автомобіліст, учитель, вихователь.
3. Відвідувач, безрукавка, переказування, безвідповідальність.
4. Всюдихід, паровоз, водограй, землемір, краєвид.
5. Пів-книги, УТН-1, стінгазета, міськрада, облвно.
6. Учительська (кімната), черговий (учень), поранений (боєць).

«Хто швидше»

- ▶ Робота в групах. Прочитати наведені слова.

1-ша група. До слів дібрати спільнокореневі з суфіксами *-ив (о)*, *-ев (уй)*.

Пекти, варити, молоти, морозити, мережити, плести, палити, прясти, місити, пити, топити.

2-га група. До слів дібрати спільнокореневі з суфіксами *-ик*, *-ік*, *-їк*, *-чик*.

Дощ, школяр, заєць, стовп, хліб, дудар, комар, борт, жмут, прут, хімія, механіка, ботаніка, техніка, академія, логіка, проза.

3-тя група. Від наведених слів утворити зменшено-пестливі іменники суфіксальним способом.

Книга, смужка, стрічка, кінь, вус, діжа, черевик, хлопець, річка, кіт, дід, ніс, дядько.

4-та група. Від наведених слів утворити іменники з відтінком згрублості, збільшеності суфіксальним способом.

Книга, смужка, стрічка, кінь, вус, діжа, черевик, хлопець, річка, кіт, дід, ніс, дядько.

- ▶ Записати утворені іменники, виділити орфограми в суфіксах.
- ▶ Скласти словосполучення з утвореними словами. 2–3 словосполучення ввести в речення і записати їх. Визначити морфологічні ознаки і синтаксичну роль використаних іменників.

«Навчаючись-учусь»

- ▶ Виконати вправу 304 на с. 137.

Виконання творчих завдань

- ▶ Прочитати наведені слова. Яким спільним значенням вони об'єднані? До слів дібрати спільнокореневі з суфіксами *-ив(о)*, *-ев(уй)*, що вказують на значення матеріалу або продукту праці.

Пекти, варити, молоти, морозити, мережити, плести, палити, прясти, місити, пити, топити.

Мовний аналіз

- ▶ Виконати вправу 308 на с. 138.

VIII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

«Незакінчене речення»

- ◆ Найцікавішим на уроці було...
- ◆ Найлегшим завданням було ...

IX. ОГолошення РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

X. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- ▶ Вивчити матеріали підручника § 24 на с. 137–139.
- ▶ Виконати вправу 312 на с. 139.

Урок № 56 **ТЕМАТИЧНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 3.**
КОНТРОЛЬНИЙ ТЕСТ

Дата _____

Клас _____

Мета: оцінити рівень навчальних досягнень учнів із теми «Іменник»; перевірити знання й уміння визначати іменники на позначення власних і загальних назв, істоти — неістоти, необхідні для доречного використання іменників у мовленні; удосконалювати навички розпізнавати рід, число, відмінки іменники, належність їх до певної відміни, аналізувати іменники в тексті, встановлювати відповідність між ними, групувати, визначати спосіб творення, робити морфологічний розбір; з'ясувати можливі недоліки в ході опанування учнями мовної теорії.

Форма проведення тематичної контрольної роботи: виконання тестових завдань закритої й відкритої форми.

Тип уроку: урок оцінювання навчальних досягнень учнів.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З ТЕМОЮ, МЕТОЮ, ЗАВДАННЯМИ УРОКУ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

V. ВИКОНАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ЗА ВАРІАНТАМИ

Ознайомлення з критеріями оцінювання тестових завдань (завдання 1–6 — по 1 балу, завдання 7–6 балів). Проведення інструктажу щодо виконання завдань тестового характеру.

Варіант 1

- Морфологія — це:
А словниковий склад мови;
Б розділ науки про мову, які вивчає звукову будову мови;
В розділ науки про мову, які вивчає слово як частину мови.
- У якому рядку всі слова — іменники?
А Залізо, віск, проміння, променіти, восковий;
Б рух, бігати, читати, завдання, радість;
В звертання, синява, сміливість, радість, читання.
- У якому рядку всі іменники — жіночого роду?
А Соло, рагу, шасі, депо, таксі;
Б канікули, Суми, Чернівці, столи, друзі;
В місіс, мадам, леді, путь, Беатріче.
- У якому рядку всі спільнокореневі слова є іменниками?
А Два, двійка, двоє, двоїтися, подвійний;
Б овоч, овочерізка, овочесховище, овочівник, овочівництво;
В свіжий, свіжо, свіжість, свіжина, свіженький.
- У якому рядку при написанні власних назв допущено помилку?
А Леся Українка, Тарас Григорович Шевченко, газета Новий день, журнал Дніпро;
Б Академія наук України, журнал «Всесвіт», князь Володимир, Дніпро, Херсон;
В Україна, Дунай, Чорне море, Будинок народної творчості, фабрика «Киянка».

6. Знайти рядок з іменниками спільного роду.
 А Сирота, сіромаха, бідолаха, нікчема, недотепа;
 Б круча, груша, неволя, земля, душа;
 В вершина, весна, школа, ластівка, ялинка.
8. У якому рядку всі іменники належать до назв неістот?
 А Птах, листя, дерева, вітер, товариш;
 Б книга, хата, ніж, одяг, осінь;
 В дощ, небо, ягоди, батько, мати.
9. У якому рядку всі іменники чоловічого роду?
 А Суддя, надія, земля, Ілля, гілля;
 Б лоша, теля, зілля, дівча, круча;
 В дріб, край, кінь, біль, Сибір.
10. У якому рядку всі іменники утворені суфіксальним способом?
 А Печиво, мереживо, паливо, видиво, диво;
 Б каміння, коріння, проміння, насіння, тінню;
 В вершок, мішок, куток, річок, байок.
11. У якому рядку суфікси і закінчення іменників записані правильно?
 А Розмовляю з Андреем Петровичем;
 Б звернися до Степана Віталієвича;
 В порадьтеся з Василем Павловичем.

► Прочитати мовчки текст. Виконайте після нього завдання.

1. Вивчай інші мови. 2. Це дасть змогу не тільки оволодіти ключами до скарбниць духовності інших народів, але й об'єктивно оцінити свою мову, її сильні та слабкі сторони. 3. Нашому поколінню випало складне й відповідальне завдання — **відродження української мови**, державності, нації. 4. За нас цього ніхто не зробить. 5. Це наш історичний обов'язок, виправдання нашого перебування на цьому світі. Діймо! (І. Огієнко).

- Виписати іменники з третього речення. Визначити спосіб творення.
 ► Зробити морфологічний розбір підкресленого іменника.

VI. ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗБІР ЗОШИТІВ ДЛЯ ТЕМАТИЧНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

- Підготувати усне повідомлення на лінгвістичну тему «Способи творення іменників».

Додаток

Аналіз тексту

«НЕ БІЙТЕСЬ ЗАГЛЯДАТИ У СЛОВНИК»

У мовну скарбницю нашого народу несуть красу душі і пломінь рідного слова найкращі письменники. Скільки ж словами вони користуються? Звернімося до творчої спадщини геніального Кобзаря. Словник мови поетичних творів Т. Г. Шевченка охоплює десять тисяч сто шістнадцять слів, а прозових — двадцять тисяч п'ятсот сорок вісім. Нема сумніву, що наш Кобзар володів й іншими словами української мови, але в художній творчості їх не використовував.

Скільки ж слів потрібно людині для спілкування, для читання художньої, наукової і науково-популярної літератури? Обсяг словникового запасу конкретної особи залежить від роду її занять, освіченості та здібностей. Встановлено, що мовець активно використовує близько трьох тисяч слів, а розуміє — в десять разів більше.

Бажаємо і вам досконало опанувати словесне багатство нашої мови. Отже: Не бійтесь заглядати у словник:

Це пишний яр, а не сумне провалля... (За І. Вихованцем; 125 сл.).

Навчальне видання

ГОЛОБОРОДЬКО Євдокія Петрівна
МАРЕЦЬКА Людмила Петрівна
ГОЛОБОРОДЬКО Костянтин Юрійович
ОКУНЕВИЧ Тетяна Григорівна
ЧАЛОВСЬКА Марина Вікторівна

УКРАЇНСЬКА МОВА
6 клас
I семестр
(за підручником О. П Глазової)

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*
Редактор *О. О. Маленко*
Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*
Технічний редактор *О. В. Лебедева*
Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 19.02.2015. Формат 84×108/16. Папір офсет. Друк офсет.
Гарнітура «Шкільна». Ум. друк. арк. 12,60. Зам. № 15-06/29-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001 м. Харків, вул. Плеханівська, 66, тел. (057) 731-96-33
e-mail: office@osnova.com.ua
www.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

Віддруковано з готових плівок
Виробник: ТОВ «Тріада Принт». Свідоцтво ДК № 1870 від 16.07.2007 р.
Харків, вул. Киргизька, 19. Тел. (057) 757-98-16, 757-98-15

Код	Ціна
УММ7/УММ012	

ДЛЯ НОТАТОК

A series of horizontal dotted lines for taking notes.